

Právo

Dražová Petra
Mihálik Stanislav
Turay Lukáš

Zásady trestného práva hmotného a procesného

Wolters Kluwer

Vzor citácie:

DRAŽOVÁ, P., MIHÁLIK, S., TURAY, L. *Zásady trestného práva hmotného a procesného*.
1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2022, 96 s.

Monografia je výstupom projektu VEGA č. 1/0791/20 – Zásady trestného práva hmotného vo víre času – 15 rokov od rekonštrukcie trestných kódexov.

Autori: © Mgr. Petra Dražová, PhD., JUDr. Stanislav Mihálik, PhD., JUDr. Lukáš Turay, PhD.,
2022

Recenzenti:

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

kpt. JUDr. Patrícia Krásná PhD., LL.M.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer SR s. r. o., december 2022

Všetky práva vyhradené.

Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovat' bez písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-571-0533-6 (brož.)

ISBN 978-80-571-0534-3 (pdf)

www.wolterskluwer.sk

OBSAH

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK	5
ÚVOD	7
1. ZÁSADY TRESTNÉHO PRÁVA – ZÁKLADNÉ PILIERE TRESTNEJ POLITIKY ŠTÁTU	8
2. ZÁSADY TRESTNÉHO PRÁVA HMOTNÉHO	11
2.1 Zásada zákonnosti (zásada <i>nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege</i>)	11
2.1.1 <i>Nullum crimen sine lege scripta</i>	12
2.1.2 <i>Nullum crimen sine lege certa</i>	16
2.1.3 <i>Nullum crimen sine lege stricta</i>	21
2.1.4 <i>Nullum crimen sine lege praevia</i>	23
2.2 Zásada <i>ne bis in idem</i>	26
2.3 Zásada súbežnej a nezávislej trestnej zodpovednosti fyzických a právnických osôb	29
2.4 Zásada subsidiarity trestnej represie	38
2.5 Zásada humanizmu	49
2.6 Zásada zodpovednosti za zavinenie	52
3. ZÁKLADNÉ ZÁSADY TRESTNÉHO KONANIA	55
3.1 Zásada trestného stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom	56
3.2 Zásada zdržanlivosti (primeranosti)	58
3.3 Zásada sudcu pre prípravné konanie	60
3.4 Zásada prezumpcie nevinny	62
3.5 Zásada oficiality, legality a oportunity	64
3.6 Zásada práva na spravodlivý proces	66
3.7 Zásada <i>ne bis in idem</i>	68
3.8 Zásada práva na obhajobu	70
3.9 Zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností	72
3.10 Zásada kontradiktórnosti	74

3.11 Zásada voľného hodnotenia dôkazov	76
3.12 Zásada spolupráce so záujmovými združeniami	78
3.13 Zásada rovnosti strán	79
3.14 Obžalovacia zásada	80
3.15 Zásada sudcovského rozhodovania	81
3.16 Zásada verejnosti, ústnosti a bezprostrednosti	82
3.17 Zásada práva na materinský jazyk	84
3.18 Zásada ochrany práv poškodeného	85
ZÁVER	87
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	89
O AUTOROCH	93

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

Civilný sporový poriadok	zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
Dohovor	Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce (oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámení č. 102/1999 Z. z., 143/2001 Z. z., 480/2005 Z. z., 208/2010 Z. z., 113/2020 Z. z., 251/2021 Z. z.)
EŠLP	Európsky súd pre ľudské práva
Listina	ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky
R	judikát uverejnený v Zbierke rozhodnutí a stanovísk súdov, od roku 1993 v Zbierke rozhodnutí a stanovísk súdov Slovenskej republiky a od roku 1999 v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky
Rč	judikát uverejnený v Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk Českej republiky
Trestný poriadok, TP	zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
Trestný zákon, TZ	zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
Trestný zákon 1961, TZ 1961	zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
Trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov
Ústava SR	Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných predpisov

zákon o obetiach trestných činov

zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

zákon o TZPO

zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Poznámka: Pri použitých právnych predpisoch sa vychádza z účinného právneho stavu, aj keď nie je výslovne uvedené „v znení neskorších predpisov“.

ÚVOD

Zásady trestného práva sú z pohľadu odbornej, ako aj laickej verejnosti často podceňované, a to predovšetkým z dôvodu, že v prípade trestného práva hmotného ich explicitne nenachádzame vyjadrené v Trestnom zákone. Niektoré zásady, ktoré sú spomenuté aj v tejto publikácii, nie sú uvádzané ani v rámci učebných textov, ktoré sú určené študentom právnických fakúlt. Ambíciou tejto monografie bolo poukázať na niektoré základné zásady trestného práva hmotného a procesného, ako aj poskytnúť ich stručný výklad spolu s príslušnou judikatúrou. Venovali sme sa napríklad zásade *ne bis in idem*, ktorá je často spájaná predovšetkým s trestným právom procesným, pričom sa zabúda na jej hmotnoprávne vyjadrenie v § 38 TZ. Základné zásady trestného práva sú stavebnými piliermi trestnej politiky štátu. Je preto potrebné, aby sa orgány aplikácie práva, ako aj zákonodarca s nimi dôkladne oboznámili.

Autori

1. ZÁSADY TRESTNÉHO PRÁVA – ZÁKLADNÉ PILIERE TRESTNEJ POLITIKY ŠTÁTU

Právo je spoločenský fenomén, ktorý sa výrazne líši od zákonov, ktoré platia v prírodných vedách. Zatiaľ čo prírodné zákony objavujeme a sú jasne dané, právo musíme vytvárať a dotvárať. Každý právny štát by však mal mať určité ideové normatívy, ktoré ho formujú a v zásade nepripúšťajú výnimku. Práve týmto normatívom hovoríme zásady. Ide o štandardy jednotlivých právnych úprav, ktoré by mali byť dodržané. Zásady trestného práva majú dlhú históriu v našich dejinách. Ide o základné ideové piliere, na ktorých by mali byť postavené všetky trestné kódexy jednotlivých štátov. Od týchto myšlienok by sa malo odvíjať celé trestné právo a trestná politika štátu. Musia byť za každých okolností rešpektované. Jedným zo základných účelov zásad trestného práva hmotného je predovšetkým určiť smerovanie trestnoprávnej ochrany najdôležitejších spoločenských vzťahov, teda trestnej politiky.

Autori Kuchta a Válková definujú trestnú politiku ako „*súčasť všeobecnej politiky, ktorá je špeciálne zameraná na kontrolu kriminality a jej sprievodných alebo inak súvisiacich sociálno-patologických javov, za pomoci poznatkov získaných prostredníctvom vedeckých metód a postupov, predovšetkým z kriminologických výskumov, ako aj priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi vrátane snahy o zjednocovanie aplikačnej praxe*“.¹

Profesor Musil definuje trestnú politiku ako súčasť verejnej politiky, ktorá formuluje ciele a prostriedky spoločenskej kontroly kriminality prostredníctvom trestného práva.² Zákonodarca musí, osobitne v podmienkach Slovenskej republiky, brať do úvahy vo vyváženej miere všetky základné funkcie trestného práva: regulatívnu, ochrannú, represívnu a preventívno-výchovnú. Keďže účelom trestného práva je nielen trestať, ale aj regulovať (zákonom upraviť) trestnoprávne vzťahy, chrániť svojimi ustanoveniami práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, najdôležitejšie záujmy spoločnosti, naše ústavné zriadenie a tiež záujmy Európskeho spoločenstva (§ 1 TZ 1961) a prostredníctvom uvedených troch funkcií pôsobiť preventívne a súčasne výchovne vo vzťahu k jednotlivcovi a celej spoločnosti. Veda trestného práva a trestná politika štátu sú neoddeliteľne prepojené. Pri smerovaní a návrhoch *de lege ferenda* berú zákonite do úvahy a musia zohľadňovať tendencie postupnej harmonizácie nášho právneho

¹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 568.

² MUSIL, J. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. In *Trestní právo*. 1998, č. 1, s. 3.

poriadku s právnymi úpravami iných štátov, najmä členov Európskej únie (medzinárodné zmluvy, smernice, dohovory, odporúčania atď.).

Trestná politika je, resp. by mala byť, úzko previazaná s kriminologickým výskumom a mala by pevne stáť na oporných pilieroch, ktoré charakterizujú práve princípy a zásady trestného práva.

Možno sa vynára otázka, aký je vlastne rozdiel medzi princípom a zásadou. Podľa nášho názoru je princíp z hľadiska hierarchie vyššie ako zásada. Formulácia zásad v rámci jednotlivých právnych odvetví vychádza z týchto ústavných princípov. Zásada pramení v princípe.^{3, 4}

Z praktického hľadiska majú základné zásady trestného práva nezastupiteľnú úlohu. Ich úloha spočíva predovšetkým v tom, že:

1. sú určitým východiskom normotvorby – zákonodarca musí pri prijímaní noviel Trestného zákona dodržiavať určité limity a idey a zároveň slúžia ako teoretický komplex pre zákonodarcu;
2. sú interpretačným nástrojom – predstavujú určité výkladové pravidlá, ktorými sa má subjekt vykladajúci trestnoprávnu normu riadiť;
3. majú gnozeologický význam – prostredníctvom zásad sa formuje právne vedomie ohľadom práva;
4. majú aplikačný význam – pri aplikácii trestnoprávnej normy treba jednoznačne vychádzať aj zo zásad trestného práva hmotného.⁵

Musíme však uviesť, že ak by sme porovnávali dva základné pramene trestného práva – Trestný zákon a Trestný poriadok, zistili by sme, že zásady sú v jasnej nerovnováhe. Táto nerovnováha je spôsobená tým, že Trestný poriadok má explicitné vyjadrenie zásad trestného konania upravené v § 2 TP.⁶ Medzi základné

³ TURAYOVÁ, Y. Teoreticky o ultima ratio (ultima ratio – princíp alebo zásada). In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 252.

⁴ Vyberáme len niektoré články z Ústavy SR: čl. 1 ods. 1 – „Slovenská republika je zvrchovaná, demokratická a právny štát.“ – princíp zvrchovanosti a právneho štátu; čl. 2 ods. 2 – „Štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.“; čl. 46 ods. 1 – princíp nezávislosti a nestrannosti; čl. 48 ods. 1 – princíp zákonného sudcu; čl. 49 – princíp zákonitosti (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*) a nepriamo z uvedeného článku možno odvodiť aj princíp *ultima ratio*; čl. 50 ods. 2 – princíp prezumpcie neviny; odsek 5 – princíp *ne bis in idem*; odek. 6 – princíp zákazu retroaktivity. Uviedli sme tie ustanovenia, ktoré vo vzťahu k trestnému právu považujeme za najpodstatnejšie.

⁵ Bližšie pozri MENCEROVÁ, I., TOBIÁŠOVÁ, L., TURAYOVÁ, Y. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2015, s. 19 ; IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 27; ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 41 – 46.

⁶ Bližšie k zásadám trestného konania pozri KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín : Heuréka, 2013.

zásady trestného práva procesného možno zaradiť: zásadu stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom, zásadu primeranosti až zdržanlivosti, zásadu sudcu pre prípravné konanie, zásadu prezumpcie neviny, zásadu legality, zásadu oficiality, zásadu práva na spravodlivý proces, zásadu *ne bis in idem*, zásadu práva na obhajobu, zásadu zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, zásadu kontradiktórnosti, zásadu voľného hodnotenia dôkazov, obžalovacia zásadu, zásadu spolupráce so záujmovými združeniami občanov, zásadu verejnosti, zásadu ústnosti, zásadu bezprostrednosti, zásadu rýchlosti konania, zásadu práva na svoj jazyk a zásadu ochrany práv poškodeného.⁷

Ak by sme sa zamerali na trestné právo hmotné a jeho základný zákon – Trestný zákon, zistili by sme, že nič obdobného neobsahuje. Zásady trestného práva hmotného sa odvodzujú predovšetkým z Ústavy SR a z teórie trestného práva hmotného. V súčasnosti trestnoprávna teória uznáva predovšetkým:

- zásadu zákonnosti,
- zásadu subsidiarity trestnej represie,
- zásadu zodpovednosti za zavinenie,
- zásadu súbežnej a nezávislej trestnej zodpovednosti fyzickej a právnickej osoby,
- zásadu humanizmu a
- zásadu *ne bis in idem*.

⁷ K právnomu stavu k 31. októbru 2022 Trestný poriadok explicitne upravuje v § 2 až 21 zásad trestného konania.

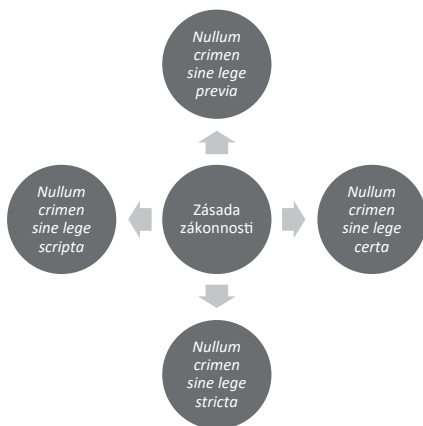
2. ZÁSADY TRESTNÉHO PRÁVA HNOTNÉHO

2.1 Zásada zákonnosti (zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*)

Zákonnosť je v teórii práva primárne determinovaná historickým vývojom, definíciou, princípmi, ako aj jednotlivými modelmi právneho štátu.⁸ Zásada zákonnosti je jedna z najstarších zásad, ktoré presadzoval už aj taliansky mysliteľ a právnik Cesare Beccaria.⁹ Postupom času teória trestného práva hmotného rozčlenila 4 základné podzásady, ktoré sú neoddeliteľné.

Zásada zákonnosti sa člení na 4 podzásady:

- Nullum crimen sine lege scripta,
- Nullum crimen sine lege certa,
- Nullum crimen sine lege stricta,
- Nullum crimen sine lege previa.

Obrázok č. 1: Delenie zásady zákonnosti

Zásada zákonnosti rovnako stanovuje limity v trestnej judikatúre a justícii. Práve v týchto dôvodoch má svoje korene, pretože vznikla ako reakcia na sudcovskú svojvôľu. V období stredoveku totiž ide o pomyselnú neprekročiteľnú

⁸ ŠTRKOLEC, M. *Zákonnosť v trestnom práve*. Bratislava : C. H. Beck, 2022, s. 7.

⁹ Bližšie pozri CESARE, B. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009.

hranicu, z ktorej nemôžeme vybočiť. Trestná judikatúra však svoju príležitosť našla predovšetkým v interpretácii jednotlivých skutkových podstát, resp. v právnej kvalifikácii konaní. Normatívnym východiskom pre súdnu interpretáciu práva je Ústava SR, konkrétne jej čl. 144 ods. 1, ktorý uvádza, že súd je pri výkone svojej funkcie viazaný iba a len ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou a zákonom. Uvedené ustanovenie taxatívne určuje, ktoré pramene práva je sudca povinný rešpektovať a na ktoré musí pri svojej rozhodovacej činnosti prihliadať. Priamo z Ústavy SR však nevyplýva, že súd je povinný prihliadať na a rešpektovať aplikačnú prax najvyšších súdnych autorít. Niektoré novoprijaté kódexy túto skutočnosť však pretavili do zákonnej podoby. Napríklad Civilný sporový poriadok, ktorý sa v čl. 4 ods. 2 priamo odvoláva na aplikačnú prax najvyšších súdnych autorít, aj keď táto má len subsidiárnu povahu: „*Ak takého ustanovenia niet, súd prejedná a rozhodne právnu vec podľa normy, ktorú by zvolil, ak by bol sám zákonodarcom, a to s prihliadnutím na princípy všeobecnej spravodlivosti a princípy, na ktorých spočíva tento zákon, tak, aby výsledkom bolo rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej náuky a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.*“

Určitý prvok záväznosti rozhodnutí najvyšších súdnych autorít, odhliadnuc od medzinárodných zmlúv v prípade Súdneho dvora EÚ a Európskeho súdu pre ľudské práva, možno odvodiť od princípu právnej istoty. Tento princíp je vyjadrením určitej garancie v trestnom práve pre páchatel'a, že v obdobných prípadoch sa bude jeho prípad posudzovať rovnako.

V tomto kontexte však musíme upozorniť na objektívnu skutočnosť, že každý prípad je individuálny a rozhodnutia súdnych autorít sa majú považovať len za argumentačnú výhodu, v žiadnom prípade nie ako pravidlo výkladu. Žiaľ, možno konštatovať, že uvedené sa nedodržiava. Najvyššie súdne autority v súčasnosti aj v minulosti svojou rozhodovacou činnosťou významne ovplyvnili trestnú politiku a dokonca aj samotné trestné zákonodarstvo.

2.1.1 *Nullum crimen sine lege scripta*

Práve o tejto podzásade môžeme hovoriť ako o jadre zásady zákonnosti. Vyjadruje požiadavku, že každé konanie, ktoré by sme mohli považovať za trestný čin, vyžaduje **minimálne zákonnú formu vyjadrenia**, teda musí byť obsiahnutá v právnom predpise právnej sily **minimálne** na úrovni zákona. Skutková podstata trestného činu nemôže byť vyjadrená v podzákonnom právnom predpise, napríklad v nariadení vlády SR, vyhláškach ministerstiev a pod. Túto podmienku upravuje aj Ústava SR v čl. 49: „*Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno*

uložit' za jeho spáchanie.“ K uvedenej zásade sa vyjadril aj Ústavný súd SR v uznesení z 11. júna 2001, sp. zn. III. ÚS 61/2001, v ktorom uviedol: „*Článok 49 Ústavy Slovenskej republiky vyjadruje ústavný princíp, ktorý umožňuje len zákonodarcovi, aby ustanovil, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie. Z tohto princípu vyplýva subjektívne právo osoby, aby mohla byť trestne postihnutá spôsobom ustanoveným zákonodarcom len za konanie, ktoré ustanoví ako trestný čin iba zákonodarca.*“

Schválne sme použili pojem „minimálne“. Je prípustné, aby skutkovú podstatu trestného činu upravovala aj právna norma vyššej právnej sily, ako je zákon, napríklad ústava alebo medzinárodná zmluva. Ako príklad by sme sa mohli pozrieť do Českej republiky, ktorá v § 309 Trestného zákoníku upravuje skutkovú podstatu vlastizrady nasledujúco: „*Občan České republiky, který ve spojení s cizí mocí nebo s cizím činitelem spáchá trestný čin rozvracení republiky (§ 310), teroristického útoku (§ 311), teroru (§ 312) nebo sabotáže (§ 314), bude potrestán odnětím svobody na patnáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem.*“ Táto skutková podstata sa vzťahuje len na občanov Českej republiky. Zároveň ale Ústava ČR (ústavný zákon č. 1/1993 Sb.) v čl. 65 upravuje aj skutkovú podstatu velezrady: „*Senát může se souhlasem Poslanecké sněmovny podat ústavní žalobu proti prezidentu republiky k Ústavnímu soudu, a to pro velezradu nebo pro hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku; velezradou se rozumí jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu. Ústavní soud může na základě ústavní žaloby Senátu rozhodnout o tom, že prezident republiky ztrácí prezidentský úřad a způsobilost jej znovu nabýt.*“ Takýto stav nie je v rozpore so zásadou zákonnosti vzhľadom na skutočnosť, že ide o právny predpis vyššej právnej sily.

Rovnako znaky skutkovej podstaty by mali byť jasne definované v zákone. Napríklad trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov a obchodovanie s nimi podľa § 171 TZ. Trestný zákon neobsahuje zoznam omamných látok, psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov. Tento zoznam je upravený v zákone č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch. V roku 2012 Ústavný súd ČR vo svojom náleze z 23. júla 2013, sp. zn. Pl. ÚS 13/12, zrušil v § 289 ods. 2 Trestného zákoníka slová „*a jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropných látek, přípravků je obsahujících a jedů*“. Súčasne pozbavil platnosť § 2 a prílohy č. 2 nariadenia vlády č. 467/2009 Sb., ktorým sa pre účely Trestného zákoníku stanovovalo, čo sa považuje za jedy a „*jaké je množství větší než malé u omamných látek, psychotropných látek, přípravku je obsahujících*

a jedů, ve znění nařizení vlády č. 4/2012 Sb., dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů“. Predmetom uvedeného nálezu bola skutočnosť, že podmienky trestnej zodpovednosti nemôže ustanoviť nariadenie vlády, ale len právny predpis minimálne so silou zákona.

Uvedený článok Ústavy SR je premietnutý aj do samotnej definície trestného činu. V § 8 TZ je uvedené, že „*trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak*“. Táto definícia trestného činu však nebola platná a účinná vždy. Predchádzajúci Trestný zákon (Trestný zákon 1961) vychádzal z formálno-materiálneho vymedzenia trestného činu s akcentom na materiálne ponímanie. Táto definícia trestného činu bola vyjadrená v § 3 ods. 1 TZ 1961: „*Trestným činom je pre spoločnosť nebezpečný čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone.*“

V roku 2005 prijala Národná rada SR dva zásadné kódexy, ktoré redefinovali vnímanie trestnej politiky a trestného práva v Slovenskej republike. Dňa 1. januára 2006 nadobudli účinnosť nové trestné kódexy, Trestný zákon a Trestný poriadok. Z dôvodovej správy sa dozvedáme, že rekodifikácia sa mala niesť predovšetkým na nasledujúcich myšlienkach:

1. Prehĺbiť diferenciaciu a individualizáciu trestnej zodpovednosti fyzických osôb a právnych dôsledkov tejto zodpovednosti.
2. Zaviesť trestnú zodpovednosť právnických osôb – na základe striktnie vymedzených podmienok – ktorá sa bude uplatňovať popri trestnej zodpovednosti fyzických osôb (z tejto zodpovednosti bude vyňatý štát).
3. Upraviť trestnú zodpovednosť mladistvých tak, aby boli zohľadnené najnovšie (interdisciplinárne) vedecké poznatky z oblasti pedagogiky, sociológie, pedopsychológie a pedopsychiatrie v súlade s novou právnou úpravou v ďalších relevantných oblastiach nášho právneho poriadku.
4. Zmeniť celkovú filozofiu ukladania trestných sankcií, v rámci ktorej bude treba predovšetkým zmeniť hierarchiu sankcií tak, aby v jej rámci bol trest odňatia slobody chápaný ako *ultima ratio*, a to najmä v prípade menej závažných trestných činov. V rámci tejto filozofie bude kladený dôraz na individuálny prístup pri riešení trestných vecí na základe širokej možnosti využitia alternatívnych sankcií a odklonov tak, aby sa v najširšej miere zaistila pozitívna motivácia páchatel'a.
5. Dosiahnuť takú úroveň kodifikácie, aby bola zrovnateľná s úrovňou trestného práva hmotného európskeho štandardu, pri plnom rešpektovaní medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky a požiadaviek vyplývajúcich z integračných procesov.

Ak by sme sa zamerali na výsledok uvedeného úmyslu zákonodarcu, možno konštatovať, že ani jeden z bodov sa nepodarilo úplne naplniť. Napríklad zaviesť

trestnú zodpovednosť právnických osôb sa podarilo až v roku 2016, a to 10 rokov po rekodifikácii trestného práva v Slovenskej republike. Uplatňovanie trestu odňatia slobody ako inštitútu *ultima ratio* sa tak isto nepodarilo naplniť, pretože trest odňatia slobody je najčastejšie ukladaným trestom (hoci v jeho podmienennej podobe). Pri trestnej zodpovednosti mladistvých zákonodarca zlyhal už v počiatkoch, keď zníženie hranice trestnej zodpovednosti z 15 na 14 rokov nebolo konzultované s odborníkmi z oblasti psychológie.¹⁰

Napriek uvedenej skutočnosti tieto kódexy zaviedli niekoľko nových inštitútov a medzi tie najvýznamnejšie, z nášho pohľadu, patrilo prijatie novej definície trestného činu. Definícia trestného činu obsiahnutá v Trestnom zákone je založená v princípe na formálnom poňatí. Teda trestným činom je čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak Trestný zákon neustanovuje inak. Formuláciu „v princípe“ používame z toho dôvodu, že materiálna stránka trestného činu vyjadrená v definícii trestného činu predchodcu dnešného Trestného zákona pod pojmom „spoločenská nebezpečnosť“ sa ani zo súčasného Trestného zákona úplne nevytratila. Pojem „spoločenská nebezpečnosť“ bol nahradený pojmom „závažnosť trestného činu“. Závažnosť trestného činu sa tak stala obligatórnym predmetom skúmania pri právnej kvalifikácii a následnom vyšetrovaní prečinov ako jedného z dvoch druhov trestných činov. Pre úplnosť je potrebné dodať, že závažnosť zločinu je potrebné rovnako v rámci dokazovania v trestnom konaní ustáliť, no pri zločinoch, ako vyššej kategórii trestných činov, je ich závažnosť automaticky prítomná bez možnosti toho, aby s ohľadom na ňu mohol byť prijatý záver, že skutok nie je trestným činom. Túto skutočnosť je možné logicky argumentačne zdôvodniť tým, že pri spáchaní skutku, ktorý naplňuje znaky skutkovej podstaty niektorého zo zločinov (ak Trestný zákon neustanovuje inak) uvedeného v osobitnej časti Trestného zákona, je jeho závažnosť vždy daná aspoň v tom rozsahu, ktorý v zmysle zásady *ultima ratio* odôvodňuje vyvodenie trestnoprávných následkov.

V podmienkach Slovenskej republiky sa zdá byť veľmi komplikovaná predovšetkým práva úprava trestného činu šírenia nebezpečnej ľudskej a nákazlivej choroby podľa § 163 TZ, ktorá sa stala aktuálnou predovšetkým v súvislosti so šírením choroby COVID-19. Tohto trestného činu sa dopustí ten, kto úmyselne spôsobí alebo zvýši nebezpečenstvo zavlečenia alebo rozšírenia **nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby**. V súčasnosti nemáme zákon, ktorý by bližšie definoval pojem „nákazlivá ľudská choroba“. V minulosti bola účinná vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 105/1987 Zb., ktorou sa určuje, ktoré choroby sú považované za nákazlivé v zmysle zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon, medzi

¹⁰ STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava : C. H. Beck, 2020, s. 35.

ktorými sa toto ochorenie nenachádza. Je potrebné zdôrazniť, že táto vyhláška je súčasťou platného právneho poriadku Slovenskej republiky, definuje, čo sa rozumie nákazlivou ľudskou chorobou pre účely predchádzajúceho zákona, a teda nemožno to aplikovať na súčasne platný a účinný Trestný zákon. Rovnako je otázne, či by prijatie novej vyhlášky zo strany Ministerstva spravodlivosti SR nebolo v rozpore so zásadou zákonnosti vzhľadom na skutočnosť, že podmienky trestnej zodpovednosti by mali byť jasne definované zákonom a nie podzákonným právnym predpisom. V aplikačnej praxi sa táto problematika rieši prostredníctvom znaleckého dokazovania, keď znalec uvedie, či v konkrétnom prípade ide o nákazlivú ľudskú chorobu.¹¹ Je však otázne, že ak podmienku trestnej zodpovednosti nemôže ustanovovať vyhláška, prečo ju môže ustanovovať znalec? Na vyriešenie súčasného stavu by bolo potrebné vydať nový zákon, ktorý by obsahoval výpočet nebezpečne nákazlivých ľudských chorôb.

2.1.2 *Nullum crimen sine lege certa*

Tento atribút zásady zákonnosti vyjadruje požiadavku určitosti trestnoprávnej normy. Jednotlivé skutkové podstaty majú byť formulované zrozumiteľne, aby sa zabránilo aplikačným problémom pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti. Podmienky trestnej zodpovednosti musia byť tiež jasne a zrozumiteľne definované a nemali by si odporovať. Príkladom podmienok trestnej zodpovednosti, ktoré si odporujú, je napríklad § 22 TZ, kde zákonodarca stanovil vek vo vzťahu k trestnej zodpovednosti. Vo všeobecnosti platí, že v zmysle § 22 TZ je hranica trestnej zodpovednosti stanovená na dosiahnutie 14. roku života osoby s výnimkou trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, kde zákonodarca stanovil hranicu trestnej zodpovednosti na 15 rokov. Tejto právnej dikcii však odporuje skutková podstata sexuálneho zneužívania podľa § 201a TZ: „*Kto prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby navrhne dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie v úmysle spáchať na ňom trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.*“ V tomto prípade je hranica trestnej zodpovednosti s poukazom na § 127 ods. 1 TZ upravená na 18. rok života, čo predstavuje výnimku z § 22 TZ, na čo však zákonodarca žiadnym spôsobom nepoukazuje.

¹¹ KORDÍK, M. *Trestnoprávna rovina COVID-19 a reakcia na blog Doc. Škrobáka*. Dostupné na: <<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/03/18/trestnopravna-rovina-covid-19-a-reakcia-na-blog-doc-skrobaka/>>.

Problematika neurčitosti právnej úpravy sa vyskytla aj v súvislosti s inštitútom účinnej ľútosti a daňovou trestnou činnosťou. Nemožno opomenúť problematiku nejednoznačnej aplikačnej praxe v prípade § 277 a § 277a TZ, na ktorú v minulosti existovali rozdielne právne názory.¹²

Pomyselným kameňom úrazu je novela Trestného zákona č. 246/2012 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Po nadobudnutí účinnosti tejto novely bola v skutkovej podstate trestného činu neodvedenia dane a poistného vypustená druhá alinea a následne bola sformulovaná samostatná skutková podstata trestného činu daňového podvodu podľa § 227a TZ.

Predmetná novela Trestného zákona však viedla aj k zásadnej zmene inštitútu účinnej ľútosti (§ 86 TZ). V súčasnosti je uplatnenie účinnej ľútosti vo vzťahu k daňovým deliktom jednoznačné. Právna úprava vyjadrená v § 86 ods. 1 písm. e) TZ uvádza taxatívny výpočet trestných činov, na ktoré je možné účinnú ľútosť aplikovať za splnenia osobitných podmienok: „... *skrátenia dane a poistného podľa § 276, neodvedenia dane a poistného podľa § 277 alebo nezaplatenia dane a poistného podľa § 278, ak páchatel' nespáchal trestný čin ako člen organizovanej skupiny alebo ako člen zločineckej skupiny a ak splatná daň a jej príslušenstvo alebo poistné boli dodatočne zaplatené najneskôr v nasledujúci deň po dni, keď sa páchatel' po skončení jeho vyšetrovania mohol oboznámiť s jeho výsledkami*“.

Z aktuálnej právnej úpravy možno vyvodit' záver, že zákonodarca neumožňuje využitie účinnej ľútosti v prípade trestného činu daňového podvodu podľa § 277a TZ.

Problematické sú konania, ktoré možno subsumovať pod trestný čin daňového podvodu, ale pred rokom 2012 boli právne kvalifikované ako trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 druhá alinea TZ. Na trestný čin neodvedenie dane a poistného podľa § 277 TZ pred rokom 2012 sa vzťahovali ustanovenia o účinnej ľútosti. Účinnú ľútosť, ako sme uviedli skôr, zaradujeme medzi inštitúty zániku trestnosti. Pri ich uplatnení zaniká trestnosť, a tým dochádza aj k zániku trestnej zodpovednosti z dôvodu okolností, ktoré nastali po spáchaní trestného činu.¹³

¹² Bližšie k tejto problematike pozri aj ŠANTA, J. Účinná ľútosť a daňové trestné činy. In *Justičná revue*. 2008, č. 4 – 7; ŠAMKO, P. Ešte raz k účinnej ľútosti a daňovým trestným činom. In *Justičná revue*. 2008, č. 12.

¹³ ŠAMKO, P. *Daňové podvodné konania a ich dokazovanie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 191.

Ako by sme však mali správne postupovať v prípade, ak páchatel naplnil znaky skutkovej podstaty trestného činu, v súčasnosti kvalifikovaného ako daňový podvod, ale za predchádzajúcej právnej úpravy?

S uvedenou otázkou bol už dvakrát konfrontovaný aj Ústavný súd SR, ktorý vo svojom náleze zo 14. decembra 2011, sp. zn. I. ÚS 316/2011, uviedol: *„Ústavný súd v rámci ústavného prieskumu sťažovateľom nastoleného problému neposudzoval vhodnosť a účelnosť zákonodarcom schválenej zákonnej úpravy [názvu a obsahu § 277 a obsahu § 86 písm. e) Trestného zákona] a v tomto ohľade je de lege ferenda celkom logická a pochopiteľná argumentácia všeobecných súdov, ktoré vnímajú reálne rozdiely medzi skutkovou podstatou trestného činu neodvedenia dane (prvá alinea § 277 ods. 1 Trestného zákona) a skutkovou podstatou trestného činu neoprávneného uplatnenia nároku na vrátenie dane (druhá alinea § 277 ods. 1 Trestného zákona). Zároveň ale treba podotknúť, že pokiaľ chce/chce zákonodarcu zo zákonných podmienok účinnej ľútosti [§ 86 písm. e) Trestného zákona] vylúčiť trestný čin spočívajúci v neoprávnenom uplatnení nároku na vrátenie dane, potom to musí (ústavne konformne) stanoviť v rámci hmotnoprávnej úpravy, napríklad tak, že druhú alineu § 277 ods. 1 vypustí z ustanovenia § 277 nazvaného ‚neodvedenia dane a poisťného‘, resp. tak, že ustanovenie § 86 písm. e) Trestného zákona o účinnej ľútosti upraví tak, že sa bude týkať iba prvej aliney § 277 ods. 1 Trestného zákona. Inak povedané, je ústavne neprípustné, aby prípadné nedostatky zákonnej úpravy všeobecné súdy odstraňovali tým, že si atrahujú právomoc zákonodarcu, a to o to viac, ak je v hre aplikácia a interpretácia trestného práva ako prostriedku ultima ratio a tomu zodpovedajúci ústavný konformný výklad.“*

V roku 2017 však Ústavný súd SR svoj názor zmenil a nálezom z 31. augusta 2017, sp. zn. I. ÚS 212/2017-65, túto možnosť vylúčil: *„Konanie sťažovateľa teda nespočívalo vo faktickom neodvedení splatnej dane, ktorú by tak v zmysle ustanovenia o účinnej ľútosti podľa § 86 ods. 1 písm. e) Trestného zákona účinného od 1. januára 2006, mohol dodatočne zaplatiť, ... najneskôr v nasledujúci deň po dni, keď sa páchatel po skončení jeho vyšetrovania mohol oboznámiť s jeho výsledkami, ale jeho konanie spočívalo v tom, že si neoprávnenne uplatnil odpočet DPH, takže dodatočne nemal čo zaplatiť, aby naplnil zákonnú dikciu účinnej ľútosti podľa § 86 ods. 1 písm. e) Trestného zákona účinného od 1. januára 2006.“*

Dovolíme si konštatovať, že v súčasnosti sa nachádzame v situácii, keď máme dva nálezy Ústavného súdu SR, ktoré si navzájom odporujú. Bolo by preto vhodné iniciovať zjednocovacie konanie v zmysle § 6 zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, pretože fakticky sa nachádzame

v stave právnej neistoty a pri aplikácii inštitútu účinnej ľútosti by sme mali vychádzať zo zásady *in dubio pro reo*.

Zákonodarca pri ustanoveniach o účinnej ľútosti zrejme nebral do úvahy, že skutková podstata trestného činu neodvedenia dane a poistného sa do roku 2012 skladala z dvoch alinei, a nekonkretizoval, na ktorú alineu sa ustanovenie o účinnej ľútosti vzťahuje. V § 86 ods. 1 písm. e) TZ sa píše len o § 277 TZ. Je na zamyslenie, či chyba zákonodarcu (akokoľvek neúmyselná) môže byť na škodu obvineného. Dané ustanovenie je nutné vykladať aj v kontexte so zásadou trestného práva hmotného *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (zásada zákonnosti).

Pochybnosti, ako vykladať v tom čase trestnoprávnu normu, vzbudzujú aj dve uvádzané rozhodnutia Ústavného súdu SR, ktorý pristupoval k rovnakým situáciám rozdielne. V tomto prípade je preto, podľa nášho právneho názoru, namieste uplatniť zásadu *in dubio pro reo* a vykladať trestnoprávnu normu v tom zmysle, že bude priaznivejšia pre páchatel'a, a umožniť aplikovať inštitút účinnej ľútosti.

Trestný zákon, samozrejme, obsahuje aj pojmy, pre ktoré by z povahy svojej aplikácie nebolo vhodné, aby boli presne definované zákonom. Typickým príkladom je „spáchanie trestného činu po dlhší čas“ v zmysle § 138 písm. b) TZ. Je dôležité si uvedomiť, že aby páchatel' naplnil kvalifikačný pojem „páchanie trestného činu po dlhší čas“ v zmysle § 138 písm. b) TZ, musí ísť o páchanie toho istého trestného činu (bez ohľadu na to, či páchatel' naplní raz základnú skutkovú podstatu, inokedy kvalifikovanú skutkovú podstatu). Tento kvalifikačný pojem prichádza do úvahy pri pokračovacom trestnom čine, hromadnom alebo trvácom trestnom čine. Zákonodarca nikde v Trestnom zákone neustanovil presné časové obdobie, ktoré by sme mohli subsumovať pod pojem „dlhší čas“ zmysle § 138 písm. b) TZ. Niektorí autori uvádzajú, že súdna prax akceptuje časové obdobie spravidla 6 mesiacov.¹⁴ Uvedenú hranicu by sme však mohli ponímať len ako pomyselné minimum. Už z jeho gramatického výkladu však možno vyvodit', že musí ísť o tak dlhý čas, že jednak prekračuje inak obvyklý čas páchania konkrétnej trestnej činnosti (tzv. kvantitatívna stránka), jednak by použitie základnej skutkovej podstaty konkrétneho trestného činu dostatočne nevystihovalo závažnosť spôsobu konania konkrétneho páchatel'a (tzv. kvalitatívna stránka). Tento znak je preto treba posudzovať individuálne v každom konkrétnom prípade s ohľadom na všetky jeho okolnosti.¹⁵ Orgány činné v trestnom konaní a v konečnom dôsledku aj súd pri kvalifikovaní skutku musia vychádzať z viacerých skutočností, ktoré môžu vplývať na dĺžku páchania trestného činu. Pôjde predovšetkým o samotný charakter trestnej činnosti. Je rozdiel, ak sa páchatel'

¹⁴ ČENTĚŠ, J. *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 172.

¹⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 12. decembra 2017, sp. zn. 4 Tdo 12/2016.

pravidelne dopúšťa trestných činov, napríklad úkladnej vraždy podľa § 144 TZ, a iný páchatel' sa dopúšťa trestného činu krádeže podľa § 212 TZ. Rovnako je potrebné zohľadniť dĺžku prípravy na spáchanie trestného činu. Pri niektorých špecifických trestných činoch už súdy pristupujú k určitému jednotiacemu postupu. Napríklad pri trestnom čine nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi do aplikačnej praxe zasiahol aj Najvyšší súd SR prostredníctvom svojho stanoviska R 12/2012: „*Doba páchania trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 2 písm. c) Tr. zák. obžalovaným, ktorý je sám závislým užívateľom drogy, nepresahujúca jeden rok, spravidla nemôže byť považovaná za závažnejší spôsob konania v dôsledku páchania trestného činu po dlhší čas v zmysle § 138 písm. b) Tr. zák., pretože neprekračuje obvyklú dobu páchania takéhoto činu závislou osobou.*“ Uvedené stanovisko je však potrebné aplikovať v prípade, že ide o páchatel'a – konzumenta. V prípade tzv. dealerov sa Najvyšší súd SR vyjadril, že stačí aj menšia časová kvantita. Vo svojom uznesení z 12. decembra 2017, sp. zn. 4 Tdo 12/2016, uviedol: „*Páchanie trestného činu po dlhší čas spravidla znamená pokračovanie v trestnej činnosti po dobu viacerých mesiacov, súdnou praxou ustálenej na 6 mesiacov. Pokiaľ ide o trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 2 písm. c) Tr. zák., v rámci judikatúry sa táto doba u páchatel'ov, ktorí sú sami konzumentmi takýchto látok, judikovala na jeden rok (R 13/2012). Rozlišovanie páchatel'ov, ktorí sú sami užívateľmi drogy, a páchatel'ov, ktorí sú tzv. dealeri, teda tí, ktorí tieto najmä distribuujú ďalej konečným spotrebiteľom, má svoj význam. V prípade prvej skupiny, s ohľadom na jej špecifickosť, keď páchatel' je sám osobou závislou a zbaviť sa takejto závislosti bez adekvátnej lekárskej pomoci je veľmi náročné až nemožné, pričom čas liečenia sa pohybuje v rozpätí i niekoľko desiatok mesiacov, je táto doba dlhšia. U páchatel'a, ktorý je dealerom (prípadne i sám drogy užíva), postačí na naplnenie tohto kvalifikačného znaku aj kratšia doba (por. aj uznesenie najvyššieho súdu z 8. júla 2014, sp. zn. 2 Tdo 35/2014).*“

Musíme konštatovať, že na účely aplikačnej praxe by ani nebolo vhodné, aby bol pojem „po dlhší čas“ jednoznačne legálne definovaný. Každý trestný čin má svoje špecifiká. Možno však prijať záver, že minimálna hodnota, pri ktorej by sme mohli uvažovať o naplnení znaku podľa § 138 písm. b) TZ, by mala predstavovať 6 mesiacov.

Zrejme najznámejším prípadom porušenia zásady určitosti trestnoprávnej normy, ku ktorej sa vyjadril aj Ústavný súd SR, je novela Trestného zákona č. 316/2016 Z. z. V tejto novele bola ambícia zákonodarcu zaviesť nové formulácie

skutkových podstát, ktoré mali potláčať extrémizmus. Skupina poslancov Národnej rady SR sa však obrátila na Ústavný súd SR s požiadavkou vyslovenia nesúladu časti ustanovení s Ústavou SR. V uvedenom návrhu poslanci namietali ústavný nesúlad časti „protiextrémistickej“ novely Trestného zákona, ktorou sa kriminalizuje nielen nenávisťný prejav proti rasovej, etnickej, národnostnej a náboženskej skupine, ale aj nenávisťný prejav proti „inej“, bližšie nedefinovanej podobnej skupine, a to so slobodou prejavu a so zásadou *nullum crimen sine lege* s tým, že jedným z hlavných argumentov je neurčitosť a vágnosť týchto ustanovení. Špecificky k určitosťi § 421 ods. 1 a § 422 ods. 1 TZ navrhovatelia uviedli, že novelizované ustanovenia trestného činu založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd doplnili pôvodné skutkové podstaty *inter alia* o založenie, podporu, propagáciu alebo prejavovanie sympatie ku skupine, hnutiu alebo ideológii, ktorá hlása „nenávisť voči inej skupine osôb“. Táto iná skupina však nebola zákonodarcom žiadnym spôsobom bližšie priblížená. Ústavný súd SR vo svojom náleze z 9. januára 2019, sp. zn. PL. ÚS 5/2017-117, uviedol: „Z vymenovaných argumentov v súčte vyplýva, že napadnuté ustanovenie nateraz neobstoí z hľadiska princípu legality, pretože prináša do skutkovej podstaty viac otázok, než unesú ústavné kritériá na Trestný zákon. Z týchto dôvodov je napadnutá časť ustanovení § 421 a § 422 Trestného zákona nesúladná pre svoju otvorenosť s princípom legality, pretože sloboda prejavu nemôže byť obmedzená tak neurčito a trestný čin nemôže byť formulovaný tak otvorene a štát musí mať riadny titul na zásahy do slobôd a občan musí mať jasne stanovené povinnosti. Ide teda o nedodržanie princípu legality, a to z perspektívy slobody prejavu (čl. 26 ods. 4 ústavy), z perspektívy trestného práva (čl. 49 ústavy) a napokon z perspektívy právneho štátu (čl. 1 ods. 1 ústavy), pretože legalita je oporným bodom právneho štátu. Vzhľadom na uvedené skutočnosti ústavný súd rozhodol tak, ako to je uvedené v bode 1 výroku tohto nálezu.“

2.1.3 *Nullum crimen sine lege stricta*

Nullum crimen sine lege stricta vyjadruje zákaz analógie v neprospech páchaťeľa (*in mala parte*). Pod pojmom „analógia“ sa najčastejšie rozumie subsumpcia prípadu pod zákonné ustanovenie, ktoré síce upravuje iný prípad, ale svojím významom podobný.¹⁶ Analógiou v práve sa teda vyplňajú medzery v práve, ktoré prináša aplikačná prax a kde zákonodarcu nebol schopný toto „právnické vákuum“ vyplniť a predvídať. Zákaz analógie *in malam partem* vyplýva z princípu právneho štátu, ktorého imanentnou súčasťou je právna istota, a taktiež z teórie,

¹⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 72.

že ak má Trestný zákon pôsobiť hrozbou trestov na konanie ľudí, musí im byť vopred známy.¹⁷

Analógiu v zásade nemožno použiť pri:

- rozširovaní podmienok trestnej zodpovednosti a
- ukladaní trestov a ochranných opatrení.

Z praktického hľadiska svoje využitie nachádza predovšetkým v rámci okolností vylučujúcich trestnú zodpovednosť. Napríklad Trestný zákon 1961 nemal tak komplexne upravené okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu. Napríklad úplne absentovali inštitúty výkonu práva a povinnosti alebo oprávnené použitie zbrane. Aplikáčna prax však tieto inštitúty aplikovala práve prostredníctvom analógie.¹⁸

Ako ďalší príklad možno uviesť § 14 ods. 3 TZ, ktorý upravuje beztrestnosť pokusu. Túto beztrestnosť možno analogicky použiť aj na účastníka trestného činu, ktorý zabránil páchatel'ovi v dokonaní toho trestného činu, ku ktorému ho sám naviedol, pomáhal, ktorý zosnoval alebo jeho spáchanie objednal.¹⁹

Ďalším príkladom aplikácie analógie v prospech páchatel'a (*in bona parte*) je, ak súd páchatel'ovi trestného činu pri uzavretí a schválení dohody o vine a treste mimoriadne zníži trest podľa § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4 TZ, teda v situácii vopred dohodnutého trestu. Naposledy označené ustanovenie možno (teda nie obligatórne) *per analogiam* a pri použití argumentu *a minori ad maior* (od menšieho k väčšiemu) použiť aj v prípade uznania viny podľa § 257 ods. 1 písm. b) a c) TP (po prijatí takého vyhlásenia súdom), keďže páchatel' neodvolateľne prijal všetky právne účinky uznania viny (dokonca) bez toho, aby bolo akýmkoľvek spôsobom predznamenané rozhodnutie súdu o druhu a výške uloženého trestu. K uvedenej problematike sa vyjadril aj Najvyšší súd SR vo svojom stanovisku č. 44/2017 ohľadom zjednotenia v otázke možnosti alebo nemožnosti priznania poľahčujúcich okolností podľa § 36 písm. n) a l) TZ v prípade prijatia vyhlásenia obžalovaného o uznaní viny podľa § 257 ods. 1 písm. b) alebo c) TP. Citované stanovisko teda pri uznaní viny podľa § 257 ods. 1 písm. b) a c) TP (po prijatí vyhlásenia obvineného, že je vinný, súdom) umožňuje aplikáciu pre obvineného podstatne priaznivejšieho postupu podľa § 39 ods. 2 písm. d), ods. 4) TZ *per analogiam* možnosťou mimoriadneho zníženia trestu (rovnako ako páchatel'ovi trestného činu pri uzavretí a schválení dohody o vine a treste).²⁰

¹⁷ BURDA, E., BELEŠ, A., LORKO, A., MIHÁLIK, S. *Trestná zodpovednosť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 19.

¹⁸ BURDA, E. *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 5.

¹⁹ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 52.

²⁰ Bližšie pozri rozsudok Krajského súdu Prešov zo 7. februára 2019, sp. zn. 8 To 27/2018.

2.1.4 *Nullum crimen sine lege praevia*

K definujúcim znakom právneho štátu patrí aj zákaz retroaktivity právnych noriem, ktorý je významnou demokratickou zárukou ochrany práv občanov a právnej istoty. V ústavnom poriadku Slovenskej republiky možno všeobecný zákaz spätného pôsobenia právnych predpisov alebo ich ustanovení odvodiť z čl. 1 Ústavy SR, podľa ktorého je Slovenská republika právnym štátom. K imanentným znakom právneho štátu neodmysliteľne patrí aj požiadavka (princíp) právnej istoty a ochrany dôvery občanov v právny poriadok, súčasťou čoho je i zákaz spätného (retroaktívneho) pôsobenia právnych predpisov, resp. ich ustanovení. *Nullum crimen, nulla poena sine lege praevia* je špecifický aspekt zásady zákonnosti, ktorý znamená zákaz retroaktivity Trestného zákona, resp. osobitných zákonov, na ktoré Trestný zákon odkazuje. Skutok možno posudzovať ako trestný čin len vtedy, ak jeho kriminalizácia bola Trestným zákonom ustanovená skôr, ako bol spáchaný. Túto požiadavku nám zdôrazňuje aj samotná litera zákona, ktorá v § 2 ods. 1 TZ zdôrazňuje, že trestnosť činu sa posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Z tohto pravidla však samotný zákonodarcu ustanovuje výnimku. Výnimku tvorí situácia, keď použitie neskoršieho zákona je pre páchatel'a priaznivejšie; v takom prípade sa použije neskorší zákon (§ 2 ods. 1 TZ). Uplatnenie neskoršieho zákona v prospech páchatel'a je dokonca súčasťou európskych ústavných tradícií. Zákaz retroaktivity trestného práva hmotného v neprospech páchatel'a je vyjadrený výslovné aj na ústavnoprávnej úrovni v čl. 50 ods. 6 Ústavy SR, preto je toto ustanovenie v pomere špeciality k všeobecnej úprave zásady zákonnosti v trestnom práve podľa čl. 49 Ústavy SR. Výnimky zo zákazu retroaktivity v neprospech páchatel'a z hľadiska posudzovania trestnosti a ukladania trestu majú v súčasnosti už len historický charakter. Zásada zákazu retroaktivity sa však neuplatňuje v prípade ochranných opatrení, ktoré sa ukládajú vždy podľa zákona účinného v čase, keď sa o ochrannom opatrení rozhoduje.

Táto zásada sa často zužuje len na právne posúdenie skutku. Takéto zúžené vnímanie však nie je správne. Pri aplikácii tejto zásady sa musí posudzovať trestná zodpovednosť ako celok. Táto skutočnosť môže byť rozhodujúca pri inštitútoch zániku trestnosti. Inštitúty zániku trestnosti sú okolnosti, ktoré nastávajú po spáchaní trestného činu a majú priamy vplyv na trestnosť trestného činu.²¹ Medzi inštitúty zániku trestnosti zaraďujeme:

- zmenu zákona,

²¹ V prípade inštitútov zániku trestnosti by však bolo vhodnejšie pomenovanie „inštitúty zániku trestnej zodpovednosti“. *De facto* nemajú vplyv na trestnosť samotného skutku, ale ich dôsledkom je nemožnosť vyvodenia trestnej zodpovednosti voči páchatel'ovi.

- účinnú ľútosť,
- premlčanie trestného stíhania,
- smrť páchatel'a a
- osobitné podmienky zániku trestnosti podľa osobitného zákona.

V aplikačnej praxi dochádza zrejme najčastejšie k problémom v súvislosti s premlčaním trestného stíhania, pretože aktuálny Trestný zákon má mierne odlišné premlčacie doby ako jeho predchodca.

Trestný zákon 1961	Trestný zákon
tridsať rokov, ak ide o trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti dovoľuje uložiť výnimočný trest,	tridsať rokov, ak ide o zločin, za ktorý tento zákon dovoľuje uložiť trest odňatia slobody na doživotie,
dvadsať rokov, ak je horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody najmenej desať rokov,	dvadsať rokov, ak ide o zločin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti dovoľuje uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov,
desať rokov, ak je horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody viac ako päť rokov,	desať rokov, ak ide o ostatné zločiny,
päť rokov, ak je horná hranica trestnej sadzby odňatia slobody viac ako jeden rok,	päť rokov, ak ide o prečin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti dovoľuje uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej tri roky,
tri roky pri ostatných trestných činoch.	tri roky pri ostatných prečinoch.

Tabuľka č. 1: Dĺžka premlčacej doby v Trestnom zákone 1961 a v Trestnom zákone

V súvislosti s týmto prípadom chceme poukázať aj na zaujímavý prípad z Komárna, keď páchatel' bol pôvodne odsúdený za trestný čin podvodu podľa § 250 ods. 1 TZ 1961, pričom v čase jeho spáchania bol účinný Trestný zákon 1961 v znení zákona č. 237/2002 Z. z. Páchatel'ovi trestného činu podvodu podľa § 250 ods. 1 TZ 1961 bolo možné uložiť trest odňatia slobody až na dva roky. Podľa zistenia konajúceho súdu sa tohto trestného činu mal páchatel' dopustiť 30. apríla 2002. Podľa § 67 ods. 1 TZ 1961 v znení zákona č. 237/2002 Z. z. zaniká trestnosť činu uplynutím premlčacej doby, ktorá je v tomto ustanovení odstupňovaná podľa závažnosti trestného činu vyjadrenej výškou trestu v rámci trestnej sadzby na daný trestný čin. V posudzovanej veci bola premlčacia doba stanovená podľa § 67 ods. 1 písm. d) TZ 1961 na tri roky.

Podľa čl. 40 ods. 6 Listiny sa trestnosť činu posudzuje a trest sa ukladá podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný. Neskorší zákon sa použije, ak je

to pre páchatel'a priaznivejšie. Podľa § 16 ods. 1 TZ 1961 účinného do 1. januára 2006 sa trestnosť činu posudzuje podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný; podľa neskoršieho zákona sa posudzuje len vtedy, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie. Ako už bolo uvedené, premlčacia doba pre trestný čin kladený obvinenému za vinu bola tri roky a v posudzovanej veci uplynula 30. apríla 2005. Dňa 24. decembra 2006 poverený príslušník Policajného zboru vydal uznesenie o vznesení obvinenia proti obvinenému V. S. pre skutok z 30. apríla 2002 a právne kvalifikovaný ako trestný čin podvodu podľa § 250 ods. 1 TZ 1961. Na základe tohto uznesenia vo veci prebehlo celé prípravné konanie, ktoré skončilo podaním obžaloby 6. decembra 2006 pre skutok kvalifikovaný ako trestný čin podvodu podľa § 250 ods. 1 TZ 1961 účinného do 1. januára 2006. Napriek opakovaným námietkam obvineného, ktoré vzniesol v priebehu konania pred súdom, že trestnosť činu zanikla v dôsledku premlčania, trestné stíhanie bolo právoplatne ukončené odsudzujúcim rozsudkom Krajského súdu Nitra. V podstate okresný i krajský súd si osvojili právny názor okresnej prokuratúry, ktorý vychádzal z toho, že 1. decembra 2003 nadobudol účinnosť zákon č. 457/2003 Z. z., ktorým bol novelizovaný Trestný zákon 1961. Medziiným bol týmto zákonom novelizovaný aj § 67 ods. 1 písm. d) TZ 1961, podľa ktorého sa ustanovila premlčacia doba päť rokov pri trestných činoch s hornou hranicou trestnej sadzby odňatia slobody viac ako jeden rok. Z toho dôvodu podľa prokuratúry nemohlo dôjsť k premlčaniu trestného stíhania obvineného. Podľa názoru Najvyššieho súdu SR sú tieto úvahy nesprávne, a preto v posudzovanej veci došlo zo strany krajského súdu k nesprávnej interpretácii hmotnoprávneho ustanovenia upravujúceho zánik trestnosti činu uplynutím premlčacej doby. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že premlčanie trestného stíhania je jedným z dôvodov zániku trestnosti činu a patrí medzi tzv. negatívne znaky trestnosti. Pri premlčaní trestného stíhania zaniká trestná zodpovednosť páchatel'a trestného činu uplynutím doby, ktorá je ustanovená zákonom. Uplynutie zákonom ustanovenej premlčacej doby je jedinou podmienkou zániku trestnosti činu. Ustanovenie o premlčaní trestného stíhania sa vzťahuje na všetky trestné činy s výnimkou trestných činov uvedených v § 67a TZ 1961 účinného do 1. januára 2006. Okolnosti, ktoré majú vplyv na plynutie premlčacej doby, sú uvedené v § 67 ods. 2 až 4 TZ 1961. Pod pojmom „trestnosť činu“ v súlade s ustálenou súdnou praxou treba rozumieť súhrn všetkých podmienok, od ktorých závisí výrok súdu o vine a treste vrátane podmienok premlčania. Z toho vyplýva, že pri posudzovaní trestnosti činu je nevyhnutné zistiť, či nedošlo k zániku jeho trestnosti aj z dôvodov premlčania. Keďže úprava podmienok premlčania trestného stíhania prináleží do komplexu otázok trestnej zodpovednosti, v posudzovanej veci bolo potrebné zaoberať sa otázkou, či nie je trestný čin premlčaný aj z hľadiska časovej pôsobnosti Trestného zákona

podľa zásad uvedených v § 16 ods. 1 TZ. Ako už bolo uvedené, trestnosť činu sa posudzuje podľa zákona účinného v čase, keď bol čin spáchaný; neskorší zákon sa použije len vtedy, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie. Najvyšší súd SR teda v citovanom rozsudku uviedol, že trestnosť činu sa nevzťahuje len na samotné právne posúdenie skutku, ale tento atribút sa na trestnú zodpovednosť vzťahuje komplexne.

2.2 Zásada *ne bis in idem*

Zásada *ne bis in idem* je typicky spájaná predovšetkým s trestným právom procesným. Ide o vyjadrenie zásady, že nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby.²² Ak by sme sa pozreli na vysokoškolské učebnice trestného práva hmotného, zistili by sme, že žiadna zásada *ne bis in idem* nezaraďuje medzi základné zásady trestného práva hmotného, pričom jej kľúčový význam dokazuje každodenná aplikačná prax.

Zásada *ne bis in idem* v podmienkach trestného práva hmotného nie je žiadnou novinkou. Ak by sme sa pozreli na históriu tejto zásady, zistili by sme, že už československý zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon v § 19 ods. 2 upravoval, že: „*Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno pri vymeriavaní trestu prihliadať ako na okolnosť prítiažujúcu alebo poľahčujúcu.*“

Trestný zákon 1961 vo svojej časti Všeobecné zásady pre ukládanie trestov predchádzajúce ustanovenie do určitej miery rozšíril aj o okolnosti podmieňujúce vyššiu trestnú sadzbu, keď v § 31 ods. 3 upravoval, že: „*Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na poľahčujúcu alebo prítiažujúcu okolnosť alebo na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby.*“

Súčasný Trestný zákon vymedzuje zásadu *ne bis in idem* v § 38 ods. 1: „*Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na poľahčujúcu okolnosť, prítiažujúcu okolnosť, okolnosť, ktorá podmieňuje uloženie trestu pod zákonom ustanovenú dolnú hranicu trestnej sadzby, alebo okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby.*“

V aplikačnej praxi dochádza k častému porušeniu tejto zásady predovšetkým zo strany orgánov činných v trestnom konaní vo vzťahu k právnej kvalifikácii.²³ Vo vzťahu k zásade *ne bis in idem* z hmotnoprávneho hľadiska je

²² Bližšie k problematike *ne bis in idem* pozri KORDÍK, M. Vývoj *ne bis in idem* v judikatúre ESD a ESEP. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2017, s. 719.

²³ Tieto chyby sú často naprávané už v prípravnom konaní.

zrejme najznámejším prípadom problematika okolo trestného činu krádeže podľa § 212 TZ. Trestnoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR riešilo otázku, ako správne právne kvalifikovať konanie páchatel'a, ktorý sa dopustil trestného činu krádeže a tento trestný čin spáchal prostredníctvom okolnosti podmieňujúcej použítie vyššej trestnej sadzby, a to vlámania. Najvyšší súd SR riešil otázku, či správna kvalifikácia predmetného konania je podľa § 212 ods. 2 písm. a) TZ alebo sa má postupovať na základe § 212 ods. 1, ods. 4 písm. b) s poukazom na § 138 písm. e) TZ. Najvyšší súd SR v rámci tejto problematiky dospel k nasledujúcemu záveru: „*Ak si páchatel' prisvojí cudziu vec tým, že sa jej zmocní, spôsobí tak malú škodu a spácha čin vlámaním, naplní zákonné znaky zločinu krádeže podľa § 212 ods. 1, ods. 4 písm. b) Trestného zákona, pri použití § 138 písm. e) Tr. zák. Takéto posúdenie činu jeho podradením pod kvalifikovanú skutkovú podstatu je v pomere špeciality ku kvalifikácii skutku podľa § 212 ods. 2 písm. a) Tr. zák., ktorá sa použije len vtedy, ak páchatel' krádežou vlámaním nespôsobí ani malú škodu (§ 125 ods. 1 Tr. zák.).*“²⁴

Uvedené stanovisko sa stalo predmetom kritiky odbornej verejnosti už od svojho vydania, predovšetkým pre nelogickosť výkladu § 38 ods. 1 TZ.²⁵ V aplikáčnej praxi boli časté prípady, keď páchatel' spôsobil škodu do 1 000 eur, ale trestný čin spáchal vlámaním. Za tento skutok mu hrozil trest odňatia slobody v rozmedzí tri až osem rokov. Vzhľadom aj na uvedenú skutočnosť sa predmetné stanovisko stalo prehliadaným až do roku 2016.

V roku 2016 na pasivitu orgánov činných v trestnom konaní reagoval generálny prokurátor SR vydaním pokynu generálneho prokurátora, ktorý nariadil prokurátorom, aby prípady, keď je trestný čin spáchaný vlámaním a je spôsobená malá škoda, kvalifikovali v súlade s uvedeným stanoviskom Najvyššieho súdu SR. Táto situácia bola tak neúnosná, že na ňu muselo reagovať Ministerstvo spravodlivosti SR v roku 2019. Samotný zákonodarca v dôvodovej správe zdôraznil, že uvedená prax nezodpovedá požiadavke primeranosti trestu z hľadiska jeho výmery.²⁶ V rámci legislatívneho prelomenia uvedeného stanoviska prišlo k zlúčeniu dvoch základných skutkových podstát trestného činu krádeže podľa § 212 TZ.

Podobný problém sa vyskytol aj v prípade právnej kvalifikácie konania páchatel'a, ktorý sa dopustil trestného činu porušovania domovej slobody podľa § 194

²⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 12. decembra 2011, sp. zn. Tpj 78/2011.

²⁵ ŠAMKO, P. *Niekoľko kritických poznámok k aktuálnej judikatúre Najvyššieho súdu SR*. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a155-niekoľko-kritických-poznamok-k-aktualnej-judikature-najvyssieho-sudu-sr>>.

²⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 214/2019 Z. z. Dostupná na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=465795>>.

TZ a trestného činu krádeže podľa § 212 TZ a tento trestný čin spáchal vlámaním. Jednočinný súbeh trestných činov krádeže podľa § 212 TZ a porušovania domovej slobody podľa § 194 TZ je možný vzhľadom na rôznosť chránených objektov týchto trestných činov. Ak bol čin spáchaný vlámaním a tento znak je jednak zákonným znakom (znakom základnej skutkovej podstaty) jedného zo zbíhajúcich sa trestných činov a jednak okolnosťou, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby u druhého z týchto trestných činov, použije sa dotknutá skutočnosť (vlámanie) len raz, a to v rámci právnej kvalifikácie, ktorá so znakom vlámania spája použitie prísnejšej trestnej sadzby. Prísnejšia trestná sadzba je v tomto prípade determinantom vzťahu špeciality, a teda výberu právnej kvalifikácie činu buď ako jednočinného súbehu trestných činov, alebo použitia kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu.²⁷

Ak je znak vlámania okolnosťou, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby pri právnej kvalifikácii oboch jednočinne sa zbíhajúcich trestných činov, použije sa rovnako len raz, a to ako súčasť právnej kvalifikácie, ktorá so znakom vlámania spája prísnejšiu trestnosť činu (vzťah špeciality ako hmotnoprávny prejav zásady *ne bis in idem*). S uvedeným stanoviskom si dovoľíme nesúhlasiť. V rámci trestného práva je všeobecne uznávaný výklad v prospech obvineného. Uvedené stanovisko však tento výklad popiera a stanovuje nový postup, ktorý ustanovuje, že v prípade pochybnosti sa majú trestnoprávne normy vykladať v neprospech páchatel'a.

Rovnako problematická v aktuálnej aplikačnej praxi býva aplikácia pojmov „organizovaná skupina“ (§ 129 ods. 2 TZ), „zločinecká skupina“ (§ 129 ods. 4 TZ) a kvalifikačného pojmu „nebezpečné zoskupenie“ (§ 141 TZ). **Pod pojmom „organizovaná skupina“** sa na účely Trestného zákona rozumie spolenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu s určitou deľbou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu. **Pod pojmom „zločinecká skupina“** sa na účely Trestného zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viac zločinov, trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti podľa § 233 TZ alebo niektorý z trestných činov korupcie podľa ôsmej hlavy tretieho dielu osobitnej časti Trestného zákona na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody. Zároveň má Trestný zákon aj špecifickú skutkovú podstatu trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ: „Kto založí alebo zosnuje zločineckú skupinu, je jej členom,

²⁷ R 2/2015.

je pre ňu činný alebo ju podporuje, potrestá sa odňatím slobody na päť rokov až desať rokov.“

V rámci tejto problematiky by malo platiť, že v prípade, ak trestný čin bol spáchaný zločineckou skupinou, orgány činné v trestnom konaní nemôžu aplikovať závažnejší spôsob konania podľa § 138 písm. i) TZ. Zároveň sa zdá byť problematické, ak je osoba obvinená z trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ, a to len z toho dôvodu, že túto právnu kvalifikáciu určuje len skutočnosť, že Trestný zákon medzi okolnosti podmieňujúce vyššiu trestnú sadzbu zaraďuje aj spáchanie trestného činu ako člen nebezpečného zoskupenia (kam zaraďujeme aj zločineckú skupinu). Z nášho pohľadu je to totiž tá istá okolnosť, ktorá je páchatel'ovi pričítaná raz ako trestný čin a druhýkrát ako kvalifikačný pojem.

2.3 Zásada súbežnej a nezávislej trestnej zodpovednosti fyzických a právnických osôb

Zásada súbežnej a nezávislej trestnej zodpovednosti fyzickej a právnickej osoby je najnovšia zásada, ktorá bola uznaná slovenskou trestnoprávnou teóriou a v princípe prelomila a nahradila zásadu individuálnej trestnej zodpovednosti. Pred účinnosťou zákona o TZPO bola v rámci trestnoprávnej úpravy platná zásada tzv. individuálnej trestnej zodpovednosti, ktorá bola do 30. júna 2016 upravená v § 19 TZ: „Páchatel'om trestného činu môže byť fyzická osoba.“ Od účinnosti zákona o TZPO bolo uvedené ustanovenie modifikované a v súčasnosti má § 19 ods. 2 TZ nasledujúce znenie: „Páchatel'om trestného činu môže byť fyzická osoba a právnická osoba za podmienok ustanovených osobitným predpisom.“ Aktuálna právna úprava teda rozšírila počet zodpovedných subjektov v podmienkach Slovenskej republiky o právnickú osobu.

Nezávislosť trestnej zodpovednosti je odvodená predovšetkým z § 4 ods. 4 zákona o TZPO: „Trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená vyvodením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe uvedenej v odseku 1 a nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala spôsobom podľa odsekov 1 a 2.“ Samotné odhaľovanie trestnej činnosti je pomerne náročný proces. Jedna právnická osoba môže mať aj 10 konateľ'ov. Toto ustanovenie nám dáva možnosť vyvodzovať trestnú zodpovednosť voči právnickej osobe bez toho, aby sme zistili, ktorý z konateľ'ov presne konal. Zároveň je v tomto ustanovení premietnutá aj myšlienka, že v zásade konajú dva rozdielne subjekty a nemôže ísť o porušenie zásady *ne bis in idem*.

Myšlienka zakryť svoju trestnú činnosť konaním iného subjektu, akokoľvek hypoteticky, je bezpochyby lákavá. Nie je výnimkou, že napríklad „biele goliere“ na svoju trestnú činnosť využívajú právnickú osobu, v ktorej je kumulovaný určitý majetok a disponuje právnou subjektivitou. Preto jedným z dôvodov legislatívne upraviť trestnoprávnu zodpovednosť právnických osôb bola aj potenciálna hrozba vzrastajúcej kriminality „bielych golierov“.

Samotná koncepcia trestnej zodpovednosti právnických osôb z hľadiska trestného práva bola v počiatočných úvahách prijímaná rozpačito. Aj dnes síce odborná verejnosť vedie diskusie o užitočnosti prijatého zákona, ale tie sú zamerané na riešenie vybraných problémov, a pozornosť sústredia najmä na zdokonalenie už existujúcej právnej úpravy. Dôvodom, prečo mnohí zaujali negatívny postoj k novému druhu zodpovednosti právnických osôb, bola skutočnosť, že trestná zodpovednosť v európskom priestore bola z historického hľadiska budovaná vždy na koncepcii individuálnej trestnej zodpovednosti fyzickej osoby žijúcej, dýchajúcej a konajúcej. Zavedeniu trestnej zodpovednosti takéhoto druhu dlhodobo odporovalo dogmatické ponímanie trestne zodpovedného subjektu, ktoré vychádzalo z rímskej zásady *societas delinquere non potest*, čo voľne preložené znamená „spoločnosť nemôže konať protiprávne“. Profesor Jelínek argumentoval, že inštitút trestnej zodpovednosti právnických osôb je relatívne novým inštitútom, ktorý bol naprieč európskymi krajinami zavedený až v 50. rokoch minulého storočia a kontinentálny právny systém ešte nemá dostatočné množstvo poznatkov o jej aplikovateľnosti.²⁸ V nasledujúcich riadkoch považujeme za vhodné poukázať na základnú charakteristiku, prístupy a systémy trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Prvé náznaky akceptácie trestnej zodpovednosti právnických osôb vychádzajú predovšetkým z právnej filozofie. Z teórie fiktívnej existencie právnických osôb, ktorej zástancom bol nemecký právnik Friedrich Carl von Savigny (1779 – 1861), a z koncepcie reálnej subjektivity, ktorú obhajoval právny vedec a historik Otto Friedrich von Gierke (1841 – 1921). Kombináciou týchto teórií sa dospelo k záveru, že právnická osoba je spôsobilá prejavovať vôľu, konať a dokonca aj niesť trestnú zodpovednosť.²⁹ Napriek tomu, že táto otázka bola už dávno diskutovaná, do pozornosti aj angloamerickej právnej úpravy sa dostala okolo roku 1900, keď skupina novinárov, tzv. *muckrakers*, upozornila na monopolistické praktiky Johna D. Rockefellera a ďalších významných finančníkov. Z akademického prostredia pozornosť na kriminalitu páchanú právnickými osobami

²⁸ JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. Praha : Leges, 2019, s. 36.

²⁹ KLIMEK, L. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, s. 729.

upriamil Edwin H. Sutherland (1934).³⁰ Ešte pred Sutherlandom sa zárodky trestnej činnosti a následnej zodpovednosti právnických osôb objavili v Anglicku. V 17. a 18. storočí to boli prípady, keď subjekty (právnické osoby) zanedbávali svoje verejnosprospešné povinnosti, ako napríklad správu ciest, mostov, likvidáciu smetí, starostlivosť o zeleň a pod., a súd ich následne odsúdil. Z obdobia 19. storočia sú známe procesy proti lodným spoločnostiam.³¹

Problémom pri zavádzaní trestnej zodpovednosti právnických osôb do kontinentálneho právneho systému bola už samotná povaha *common law*. Systém *common law* je charakteristický tým, že nielen v oblasti trestného práva, ale aj v rámci iných právnych odvetví nie je kodifikovaný. Z tohto dôvodu môžeme náznaky trestnej zodpovednosti nájsť v rôznych právnych predpisoch, ktoré sú dopĺňané súdnou doktrínou. Zároveň platí, že aj v rámci systému *common law* je rozdielny prístup k trestnej zodpovednosti v anglickom práve (Veľká Británia a Škótsko) a v Spojených štátov amerických.

V rámci právneho systému platného v anglickom práve poznáme v zásade tri prístupy k trestnej zodpovednosti právnických osôb, a to:

1. doktrínu zástupnej zodpovednosti (*vicarious liability*),
2. doktrínu identifikácie (*identification doctrine*) a
3. doktrínu agregácie (*aggregation doctrine*).³²

Doktrína zástupnej zodpovednosti je zrejme najbližšie k slovenskej právnej úprave (v podmienkach anglického práva). Vo všeobecnosti ide o sprostredkovanú zodpovednosť, ktorá je na základe určitého vzťahu prenášaná z konateľa, manažéra, agenta alebo zamestnanca firmy na samotnú spoločnosť.³³ Je potrebné poznamenať, že trestné právo má tendenciu sa vyhýbať zástupnej zodpovednosti z dôvodu predstavy, že osoba je zodpovedná za svoje činy a nie za činy iných.

Doktrína identifikácie sa snaží riešiť problematiku *actus reus* a *mens rea*. Pojem „*actus reus*“ by sme v podmienkach Slovenskej republiky mohli prirovnať k objektu, objektívnej stránke, subjektu, k ich fakultatívnym znakom a k iným okolnostiam trestného činu, ktoré nezahŕňajú okolnosti viažuce sa k subjektívnej stránke.³⁴ *Mens rea* v podmienkach Slovenskej republiky „predstavujú“ subjektívnu stránku a ďalšie znaky, ktoré k subjektívnej stránke patria (motív, pohnútk

³⁰ SIEGEL, L. J. *Criminology: The Core*. 4. vyd. Boston : Cengage Learning, 2010, s. 326.

³¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 2.

³² TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L. a kol. *Trestná zodpovednosť právnických osôb – Medzinárodné a európske aspekty, právno-teoretické východiská*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, s. 49.

³³ 7.2 Vicarious liability. In *Criminal law*. Dostupné na: <<https://open.lib.umn.edu/criminallaw/chapter/7-2-vicarious-liability/>>.

³⁴ DAVID, O., LAIRD, K. *Criminal law*. Oxford : Oxford University Press, 2018, s. 26.

a pod.).³⁵ Pri fyzických osobách sú tieto otázky jednoduchšie riešené, pretože fyzická osoba je subjekt, ktorý dokáže samostatne myslieť a konať, resp. zdržať sa konania. V zmysle tejto doktríny môže byť voči právnickej osobe vyvedená trestná zodpovednosť, ak zákon neobsahuje vlastné podmienky trestnej zodpovednosti právnickej osoby, a tiež v prípade, ak trestný čin spáchala osoba, ktorá je súčasťou „riadiacej mysle a vôle spoločnosti“ (*directing mind and will of company*). Súdy následne analyzujú, či osoba, ktorá konala v mene spoločnosti, bola v takej pozícii, mala také oprávnenie, aby vyjadrila názor a vôľu celej spoločnosti.³⁶

Doktrína agregácie predstavuje teoretické zdôvodnenie trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktoré je založené na analýze jednotlivých konaní právnickej osoby a následného spájania týchto konaní do jedného navzájom prepojeného celku. Výsledkom je sumárne zhodnotenie relevantných skutočností so záverom, že bol spáchaný trestný čin, alebo naopak, že nejde o takýto skutok.

Zdôvodnenie trestnej zodpovednosti právnických osôb je trochu odlišné v podmienkach Spojených štátov amerických ako v podmienkach kontinentálnej právnej úpravy. V rámci kontinentálnej právnej úpravy sa postupom času vytvorili tri modely trestnej zodpovednosti právnických osôb:

1. Prává trestná zodpovednosť – tento model sa vyznačuje tým, že trestná zodpovednosť právnických osôb je buď upravená priamo v trestnom kódexe (Trestnom zákone), alebo v osobitnom právnom predpise. Príkladom je Česká republika, Slovensko, Slovinsko, Rakúsko atď.
2. Nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb – je v zásade opakom prvého modelu, pretože trestná zodpovednosť právnických osôb nie je priamo vyjadrená osobitne v právnom predpise alebo v Trestnom zákone, ale na trestanie právnických osôb sa využívajú inštitúty, ktoré majú trestnoprávnu povahu. Príkladom môže byť Slovenská republika do roku 2016.
3. Iný spôsob vyvodzovania zodpovednosti voči právnickým osobám – v tomto prípade prichádza do úvahy predovšetkým administratívna zodpovednosť právnických osôb. Ukladané sankcie však musia spĺňať podmienku účinnosti, primeranosti a generálnej prevencie. Príkladom takejto právnej regulácie je Spolková republika Nemecko.³⁷

³⁵ Tamže, s. 86.

³⁶ TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L. a kol. *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Medzinárodné a európske aspekty, právo-teoretické východiská*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, s. 53.

³⁷ JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha : Leges, 2012, s. 16.

Diskusie odbornej verejnosti a legislatívna snaha o zavedenie pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky prebiehali už v časoch veľkej rekodifikácie trestného práva v roku 2005. Prvý návrh tejto úpravy bol spracovaný v piatej hlave všeobecnej časti Trestného zákona pod názvom „Trestná zodpovednosť právnických osôb“.³⁸ Tento vládny návrh bol však napokon z Národnej rady SR stiahnutý a na opätovné prerokovanie sa vrátil bez ustanovení, ktoré by sa týkali trestnej zodpovednosti právnických osôb. Pomyseľným „Pyrrhovým víťazstvom“ bola novela č. 224/2010 Z. z., prostredníctvom ktorej sa do právneho poriadku Slovenskej republiky dostala tzv. nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb. Spočívala v možnosti uložiť právnickej osobe nasledujúce ochranné opatrenia:

- zhabanie peňažnej sumy a
- zhabanie majetku.

Použitie výrazu „Pyrrhovo víťazstvo“ je v tomto prípade namieste, pretože tieto ochranné opatrenia počas svojej účinnosti neboli uložené ani jednej právnickej osobe. Tento stav pretrval až do prijatia a účinnosti zákona o TZPO (2016).

Zákon o TZPO nadobudol účinnosť 1. júna 2016. Možno konštatovať, že významným spôsobom zasiahol do trestnej politiky Slovenskej republiky. Do tohto dátumu nebol prijatý žiadny právny predpis, ktorý by tak zásadne menil základné právne princípy, na ktorých je postavené naše trestné právo.

V novembri 2015 Národná rada SR schválila zákon o TZPO. Práve týmto zákonom sa v Slovenskej republike začína písať história pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb. Pre zaujímavosť uvádzame hlasovanie poslancov v Národnej rade SR.

Prítomných	124
Hlasujúcich	123
Za hlasovalo	119
Proti hlasovalo	0
Zdržalo sa	4

Tabuľka č. 2: Hlasovanie v Národnej rade SR o zákone o TZPO³⁹

³⁸ TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTĚŠ, J. *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 12.

³⁹ *Hlasovanie podľa klubov. Národná rada Slovenskej republiky – hlasovanie poslancov*. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=36743>>.

Z údajov vyplýva, že na prijatí predmetného zákona mal zákonodarný zbor záujem a dosiahol sa pomerne široký politický konsenzus, čo pri prijímaní zákonov v Národnej rade SR nie je samozrejmosťou.

Zavedenie pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb súvisí aj s dynamickým ekonomickým rozvojom našej krajiny a s tým súvisiacimi „väčšími možnosťami“ páchania trestných činov majetkovej a hospodárskej povahy. Ekonomická kriminalita je fenoménom, ktorý vykazuje vysokú mieru adaptability.⁴⁰ Aj to bol jeden z dôvodov, prečo zákonodarca pristúpil k zavedeniu inštitútu pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Napriek počiatočnému skepticizmu možno s odstupom času konštatovať, že zavedenie tohto druhu trestnej zodpovednosti vnímame pozitívne. Iniciátorom legislatívnej zmeny bolo Ministerstvo spravodlivosti SR. Ako predkladateľ svoj návrh odôvodnilo medzinárodnými záväzkami nášho štátu. Spomenieme napríklad nutnosť zaviesť efektívny mechanizmus sankcionovania právnických osôb, ak došlo v súvislosti s ich činnosťou k spáchaniu trestného činu. Táto povinnosť vyplýva z nasledujúcich medzinárodných dokumentov (nejde o vyčerpávajúci výpočet): Dohovor o boji s podplácaním zahraničných verejných činiteľov v medzinárodných obchodných transakciách prijatý negociačnou konferenciou 21. novembra 1997, podpísaný 17. decembra 1997 v Paríži, pre Slovenskú republiku platný od 23. novembra 1999 (oznámenie č. 318/1999 Z. z.); smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV (Ú. v. EÚ L 335, 17. 12. 2011); smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ z 12. augusta 2013 o útokoch na informačné systémy, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2005/222/SVV (Ú. v. EÚ L 218, 14. 8. 2013); smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/62/EÚ z 15. mája 2014 o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV (Ú. v. EÚ L 151, 21. 5. 2014).

Zákon o TZPO bol za svojej účinnosti už 6-krát novelizovaný. Väčšina noviel sa týkala doplnenia § 3 zákona o TZPO a tiež sankcií. V uvedenom ustanovení je taxatívny výpočet trestných činov, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba. Svojou podstatou ide o vymedzenie vecnej pôsobnosti zákona o TZPO.⁴¹

⁴⁰ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, s. 89.

⁴¹ BURDA, E., KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a kol. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : C . H . Beck, 2018, s. 77.

Právne úpravy vo svete k tejto problematike pristupujú v zásade tromi spôsobmi:

- pozitívny výpočet (napr. Slovenská republika),
- negatívny výpočet (napr. Česká republika),
- generálna klauzula (napr. rakúska, belgická, francúzska právna úprava).

Každý z nich má svoju pozitívnu i negatívnu stránku.

Ad 1) Pozitívny výpočet

Pozitívny výpočet trestných činov je typický pre Slovenskú republiku. Jeho základom je taxatívne vymenovanie trestných činov, ktorých sa môže právnická osoba dopustiť. Táto právna úprava má určité nedostatky. Za jeden z najväznejších považujeme skutočnosť, že v súčasnosti dynamika rozvoja spoločnosti na všetkých úrovniach prináša stále sofistikovanejší spôsob páchania trestnej činnosti, a tým logicky vyvoláva potrebu novej právnej úpravy, ktorá by reflektovala záujem spoločnosti, okrem iného, na ochrane majetku fyzických i právnických osôb. Tým vzniká riziko pribúdania ďalších, nových skutkových podstat a zákon bude neprehľadný. Je predpoklad, že zákon o TZPO sa bude neustále novelizovať, čo zároveň povedie k zníženiu právnej istoty.⁴² Ďalšou nevýhodou je skutočnosť, že takéto taxatívne vymedzenie skutkových podstat dáva rôznym lobistickým skupinám možnosť, aby pôsobili na zákonodarcu v tom zmysle, aby niektoré konania právnických osôb nekriminalizoval aj napriek tomu, že podstata zákona o TZPO k tomu vyslovene nabáda. Ako typický príklad možno uviesť účinnosť zákona o TZPO (viac ako štyri roky). Schválený návrh o trestnej zodpovednosti právnických osôb neobsahoval niektoré skutkové podstaty, ktoré sú kľúčové pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti voči právnickým osobám, ako napríklad: sprenevera, podvod, prevádzkovanie nepoctivých hier a stávk, nepovolená prevádzka lotérií a iných podobných hier atď.⁴³ V tomto smere je nepochopiteľné, prečo tieto skutkové podstaty neboli zaradené do § 3 už v samotnom návrhu zákona o TZPO.

Ad 2) Negatívny výpočet

Táto právna úprava vychádza z predpokladu, že právnická osoba sa môže dopustiť všetkých trestných činov, ktoré môže spáchať aj fyzická osoba, okrem taxatívne vymenovaných priamo v zákone. Takúto právnu úpravu

⁴² V tomto kontexte by sme spomenuli, že Trestný zákon má do dnešného dňa (1. január 2023) už 50 novelizácií vrátane 4 nálezov Ústavného súdu SR. Neustála zmena jedného zo základných právnych predpisov nášho právneho poriadku významným spôsobom narušuje princíp právnej istoty.

⁴³ Zákon č. 316/2016 Z. z. o uznávaní a výkone majetkového rozhodnutia vydaného v trestnom konaní v Európskej únii zaviedol spolu 22 nových skutkových podstat trestných činov, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba.

môžeme nájsť aj u našich západných susedov v Českej republike. Jeho legislatívne znenie je upravené v § 7 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: „*Trestnými činy se pro účely tohoto zákona rozumí zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku, s výjimkou...*“⁴⁴ Tento systém má viacero výhod. Prvou je, že každej skutkovej podstate, ktorá by bola takto vylúčená, sa dostane náležitá pozornosť v podobe zdôvodnenia, prečo konkrétny trestný čin nemôže spáchať právnická osoba. Myslíme si, že v tomto prípade by mal zákonodarca (na Slovensku) sťaženú pozíciu pri vysvetľovaní, prečo sa napríklad právnická osoba nemôže dopustiť trestného činu podvodu.⁴⁵ Druhou výhodou je aj skutočnosť, že by prichádzalo k menej častej novelizácii zákona o TZPO, pretože povaha veci pri väčšine skutkových podstát uvedených v Trestnom zákone nevyklučuje, aby konkrétny trestný čin mohla spáchať aj právnická osoba.

Ad 3) Generálna klauzula

Spôsob právnej úpravy formou generálnej klauzuly nie je založený na explicitnom výpočte trestných činov, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba. V tomto prípade sa využíva odkazovanie na Trestný zákon, v ktorom sú taxatívne uvedené všetky trestné činy. V zahraničných kódexoch, kde sa generálna klauzula používa, je formulovaná s minimálnymi odchýlkami nasledujúco: „*Právnická osoba sa môže dopustiť všetkých trestných činov, ktorých sa môže dopustiť fyzická osoba, pokiaľ to povaha veci nevyklučuje.*“ Takáto formulácia výpočtu trestných činov, ktorých sa môže dopustiť právnická osoba, dáva možnosť aplikáčnej praxi (najmä orgánom činným v trestnom konaní a súdom), aby sama rozhodla, ktorých trestných činov sa môže právnická osoba dopustiť a ktorých naopak nie. Zákonodarca je zbavený povinnosti neustále novelizovať predmetný zákon. Na jednej strane sa tým posilňuje právna istota, na strane druhej však môže konkrétne ustanovenie prísť do konfliktu so zásadou *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*, pretože čo je trestný čin neustanoví priamo zákon, ale súd. Možno argumentovať tým, že zákonodarca predsa ustanovil, čo môže byť trestným činom, a súdy pristúpia ku konkretizácii daného ustanovenia. My však zastávame názor, že zavedením generálnej klauzuly by došlo k porušeniu princípu zákonnosti. Nikto by si nemohol byť istý, či konanie právnickej osoby napĺňa znaky konkrétnej skutkovej podstaty uvedenej v Trestnom zákone alebo

⁴⁴ Ustanovenie § 7 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁴⁵ Prípád Slovenskej republiky (prijatý návrh v § 3 TZPO skutkovú podstatu podvodu vôbec neobsahoval).

nie, až dovtedy, pokiaľ by nerozhodol súd. Išlo by o neudržateľný právny stav a o narušenie právnej istoty.⁴⁶

Na záver možno konštatovať, že história legislatívnych zmien ukázala, akú zásadnú nevýhodu má pozitívny spôsob úpravy (taxatívny výpočet skutkových podstatí v jednom ustanovení v osobitnom zákone). Myslíme si, že táto forma úpravy vzhľadom na meniace sa pomery v spoločnosti povedie k neustálym novelizáciám pre pocit potreby doplnenia a občas vytvárania až nereálnej konštrukcie prípadov a zbytočnej kriminalizácie. Navrhujeme preto novú právnu úpravu, ktorá by komplexne zmenila § 3 zákona o TZPO. Zaviedol by sa tzv. negatívny výpočet (Ad 2), ktorý sa nám v porovnaní so súčasnou právnou úpravou javí lepší. Podľa nášho názoru je vhodnejší aj z toho dôvodu, že formulácia väčšiny skutkových podstatí a ich znaky uvedené v Trestnom zákone predpokladajú, že sa protiprávneho konania môže dopustiť aj právnická osoba.⁴⁷ Treba ale tiež uviesť, že pozitívne hodnotíme prijatie osobitného zákona, ktorý upravuje túto oblasť kriminality. Sme presvedčení, že existencia samotného zákona, hrozba, možnosť uloženia a následný výkon sankcie nepochybne pôsobia preventívne a, naopak, nebudú viesť k hľadaniu ešte sofistikovanejších spôsobov, ako obísť a zneužiť zákon.

V súvislosti s právnickou osobou bolo potrebné vyriešiť, ako sa vôbec právnická osoba môže dopustiť trestného činu ako základného predpokladu vyvodenia trestnej zodpovednosti. Právnická osoba je vlastne zhromaždený majetok s právnou subjektivitou a nemá vlastnú vôľu, a teda logicky nemôže samostatne zavinené konať. V podmienkach Slovenskej republiky sa táto problematika vyriešila prostredníctvom tzv. zásady pričítateľnosti, ktorá je upravená v § 4 zákona o TZPO. Táto koncepcia je upravená predovšetkým v prvom odseku príslušného ustanovenia. Trestný čin je spáchaný právnickou osobou, ak je spáchaný v jej prospech, v jej mene, v rámci jej činnosti alebo jej prostredníctvom, ak konal

- a) štatutárny orgán alebo člen štatutárneho orgánu,
- b) ten, kto vykonáva kontrolnú činnosť alebo dohľad v rámci právnickej osoby, alebo
- c) iná osoba, ktorá je oprávnená zastupovať právnickú osobu alebo za ňu rozhodovať.

Rovnako nesmieme zabúdať, že trestný čin môže byť spáchaný právnickou osobou aj vtedy, ak jedna z uvedených osôb nedostatočným dohľadom alebo

⁴⁶ Bližšie pozri STRÉMY, J., TURAY, L. Vybrané aspekty zodpovednosti v korporátnych štruktúrach v kontexte obchodného i trestného práva. In *Notitiae Iudiciales*. 2018, roč. IV, č. 1, s. 62 – 64.

⁴⁷ STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava : C. H. Beck, 2020, s. 18 – 24.

kontrolou, ktoré boli jej povinnosťou, hoci z nedbanlivosti, umožnila spáchať trestný čin osobou, ktorá konala v rámci oprávnení, ktoré jej boli zverené právnickou osobou.

2.4 Zásada subsidiarity trestnej represie

Subsidiarita trestnej represie (príp. zásada subsidiárneho postavenia trestného práva) predstavuje spolu so zásadou zákonnosti jeden zo základných prvkov, ktoré determinujú odvetvie trestného práva ako celku.⁴⁸ Predmetná základná zásada trestného práva hmotného vyjadruje jeho podporné pôsobenie vo vzťahu k ostatným právnym odvetviam, ktorých predmetom je rovnako ochrana spoločenských vzťahov a záujmov, a teda vyjadruje jeho postavenie ako prostriedku krajného, prostriedku *ultima ratio*. Vo vlastnom slova zmysle uvedené znamená, že prostredníctvom trestného práva by malo byť pristupované k ochrane jednotlivých spoločenských vzťahov až v tom prípade, pokiaľ ich ochranu prostredníctvom iných právných odvetví nemožno náležite zabezpečiť, prípadne pokiaľ je ochrana prostredníctvom iných právných odvetví neúčinná. Uvedené východisko je previazané so základnými funkciami trestného práva,⁴⁹ a to, že v porovnaní s ostatnými právnymi odvetviami toto disponuje nástrojmi a prostriedkami, ktoré možno považovať za najviac invazívne (príkladom sú potom zásahy do osobnej slobody jednotlivca). Zo zásady postavenia trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* možno vyvodit' záujem na tom, aby jednotlivé spoločenské vzťahy (ktorým v konečnom dôsledku poskytuje ochranu aj odvetvie trestného práva) boli predmetom riešenia zo strany ostatných právných odvetví a až pokiaľ uvedené nie je realizovateľné, nastupuje ochrana prostredníctvom nástrojov trestného práva. Takýmto prístupom potom nespádajú do rámca pôsobnosti trestného práva menej závažné zásahy (konformne so zásadou „*minima non curat praetor*“ – „vecami bagateľného významu sa prétor nezaobrá“), ktorých ochranu je možné účinne a vhodne zabezpečiť aj mimo rámca odvetvia trestného práva.

⁴⁸ V relevantnej literatúre nachádzame názor, že zásada zákonnosti a zásada subsidiarity trestnej represie spoločne predstavujú „*páteř trestního práva*“. ŠÁMAL, P. K § 12. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 110.

⁴⁹ Kým v prostredí laickej verejnosti je z hľadiska funkcií trestného práva vyzdvihovaná jeho represívna funkcia (prakticky až v rovine preceňovania a prepínania úlohy trestného práva), odborná verejnosť stavia svoje východiská na jeho regulatívnej a najmä ochrannej funkcii práve v kontexte postavenia trestného práva ako prostriedku *ultima ratio*. ČENTĚŠ, J., ŠANTA, J. Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 31 – 32.

Nahliadajúc na zásadu subsidiarity trestnej represie v intenciách právnej doktríny nachádzame názor, že táto býva vykladaná v dvoch základných líniách, resp. v dvojakom zmysle.⁵⁰ V užšom zmysle slova vyjadruje subsidiarita trestnej represie vzťah k iným právnym odvetviám, a to tým, že ochrana prostriedkami trestného práva má nastupovať až tam, kde ochrana prostredníctvom iných právnych odvetví (napr. občianskeho, obchodného alebo správneho práva) nie je dostatočná. Na strane druhej, o subsidiarite trestnej represie v širšom slova zmysle hovoríme vo vzťahu ku všetkým formám sociálnej intervencie, a teda, že trestnoprávna ochrana má nastúpiť až v tom prípade, pokiaľ sa prejavia ako neúčinné akékoľvek opatrenia, a to aj mimoprávne (spravidla sem možno zaradiť opatrenia politické, sociálne či ekonomické).⁵¹ Vo vlastnom slova zmysle je subsidiárne postavenie trestného práva vyskladané na dvoch prvkoch, ktoré spolu nerozlučne súvisia, a to na prvku akcesorickom a subsidiárnom.⁵² Akcesorický prvok je v danom prípade vnímaný v tých medziach, že trestné právo poskytuje ochranu právnym vzťahom (právnym statkom), ktoré sú upravené (a do významnej miery aj chránené) inými právnymi odvetviami, a to na základe zodpovednosti za porušenie týchto právnych noriem (či už občianskoprávných, obchodnoprávných alebo správnoprávných). V danom prípade je potom ochrana prostriedkami trestného práva vnímaná akcesoricky, keďže je sekundárna. Na strane druhej, subsidiárny prvok vyjadruje, že postih prostriedkami trestného práva nastupuje za tých okolností, že zodpovednosť aplikovaná prostredníctvom takýchto primárnych (resp. základných) právnych odvetví motivačne ani sankčne nepostačuje.⁵³

Uvedené prístupy by sa potom mali odrážať nielen v podmienkach aplikáčnej praxe, ale nutne aj v kontexte legislatívnej činnosti. Vychádzame preto z toho, že zásada subsidiarity trestnej represie je nielen významným interpretačným pravidlom, ale aj pravidlom normatívnej činnosti (hoci sa to tak nemusí vždy javiť). V rámci normatívnej činnosti by sa postavenie trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* malo prejavovať v legislatívnom procese v tom zmysle, že zákonodarca by mal primerane zvážiť, či je potrebné rozširovať skutkové podstaty trestných činov o ďalšie alternatívy, prípadne o samostatné aliney, resp. či je potrebné dopĺňať osobitnú časť Trestného zákona o nové skutkové podstaty, a to najmä za prijatia východísk, že náležitú ochranu je možné poskytnúť týmto spoločenským vzťahom aj prostredníctvom tzv. primárnych právnych odvetví (či už v rovine

⁵⁰ MUSIL, J. Respektuje český zákonodárce princip subsidiarity trestné represe? In *Kriminalistika*. 2007, roč. 40, č. 3, s. 162 – 163.

⁵¹ Tamže.

⁵² ŠÁMAL, P. K § 12. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 111 – 112.

⁵³ Tamže.

súkromného práva, alebo verejného práva).⁵⁴ Na otázku, „čo kriminalizovať“, prípadne „čo dekriminalizovať“, dáva odpoveď trestná politika toho-ktorého štátu (resp. práve nastavenie trestnej politiky je v danom rámci východiskovým konceptom), s uvedeným nastavením potom primerane súvisí aj to, akú sankciu a v akom rámci vôbec ukladať.⁵⁵ Je potrebné si uvedomiť, že so zásadou subsidiarity trestnej represie, resp. s východiskami, na ktorých je konštruovaná, nerozlučne súvisí prevencia pri ochrane pred kriminalitou, pričom je potrebné si uvedomiť jej primárny význam v spoločnosti.⁵⁶

S ohľadom na interpretačný (a aplikačný) rámec predmetnej zásady platí, že orgány činné v trestnom konaní a sudy posudzujú v konkrétnom prípade, či pristúpiť k uplatneniu trestnoprávnej represie, a to predovšetkým s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu, spôsob spáchania, vzniknuté následky, pomery páchatel'a atď. Úlohou subsidiarity trestnej represie by malo byť eliminovanie bagatelizovateľných konaní, ktoré svojou závažnosťou nespádajú do rámca trestného práva, osobitne to platí pre kategóriu trestných činov, ktorých znaky nemajú určenú spodnú hranicu⁵⁷ (menovite pre prípady, keď majú trestné činy svoj odraz aj v príslušnej skutkovej podstate priestupku – takýmto prípadom môže byť trestný čin výtržníctva vo vzťahu k priestupku voči verejnému poriadku).⁵⁸ Zásada subsidiarity trestnej represie sa potom uplatní pri posudzovaní trestných činov všetkých páchatel'ov, tak fyzických osôb, ako aj právnických osôb.⁵⁹

⁵⁴ Prípacom, ktorý podľa názoru autorov takýto atribút nespĺňa, je napríklad skutková podstata trestného činu neoprávneného uskutočňovania stavby v zmysle § 299a TZ. Domnievame sa, že prostredníctvom uvedeného dochádza k prepínaniu trestnej represie, keďže predmetné zásahy by mali byť vyriešené v rovine administratívneho práva.

⁵⁵ K aktuálnym východiskám trestnej politiky v Slovenskej republike pozri napríklad STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava : C. H. Beck, 2020.

⁵⁶ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 30.

⁵⁷ K tomu pozri napríklad uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 30. januára 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (Rč 26/2013-II. a III.): „*Úvaha o tom, zda jde o čin, který s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe není trestným činem z důvodu nedostatečné společenské škodlivosti případu, se uplatní za předpokladu, že posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím trestným činům dané skutkové podstaty. ... Kritérium společenské škodlivosti případu je doplněno principem ‚ultima ratio‘, z kterého vyplývá, že trestní právo má místo pouze tam, kde jiné prostředky z hlediska ochrany práv fyzických a právnických osob jsou nedostatečné, neúčinné nebo nevhodné.*“

⁵⁸ BELEŠ, A. Pojem, funkcie, zásady, pramene trestného práva, pôsobnosť Trestného zákona. In BURDA, E., BELEŠ, A., LORKO, J., MIHÁLIK, S. *Trestná zodpovednosť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 22.

⁵⁹ Napríklad Rč 26/2013-IV.

Prístupy jednotlivých štátov k aplikovaniu zásady subsidiarity trestnej represie (a z nej vyplývajúceho princípu *ultima ratio*) sa rôznia, z doktríny trestného práva však možno abstrahovať do úvahy prichádzajúce konštrukcie. Prvou z možností je, že princíp *ultima ratio* nie je v rámci trestnoprávných noriem legislatívne vyjadrený. Za daných okolností platí, že jeho východiská sú aplikované a odvodzované z doktríny, z ústavných zákonov, z medzinárodných zmlúv (príp. zo samotnej obyčaje a z precedensov). Daná konštrukcia je aplikovateľná najmä v štátoch *common law*, rovnako je aplikovateľná v intenciách analógie v prospech páchatel'a. Druhou možnosťou je to, že princíp *ultima ratio* má explicitne definovanú zásadu subsidiarity trestnej represie (prostredníctvom trestnoprávnej normy), a to na účely tak jej interpretácie, ako aj aplikácie. V danom prípade je typickým príkladom prístup zákonodarcu v Českej republike (prostredníctvom § 12 ods. 2 Trestníhó zákoníka, ktorému bude venovaná pozornosť aj v ďalšom texte). Hoci ide v konečnom dôsledku o právnu normu, ktorá je náležite formulovaná, tvorcovia Trestníhó zákoníka ju vnímajú ako zásadu.⁶⁰ Treťou alternatívou je, že princíp *ultima ratio* je formulovaný prostredníctvom materiálneho znaku trestného činu alebo materiálneho korektívu (pričom tento môže byť daný aj v rovine teoretickej bez explicitného vyjadrenia v právnej norme). Takéto riešenie potom môže byť aplikovateľné vo vzťahu ku všetkým trestným činom naprieč trestným kódexom, prípadne vo vzťahu k vybranej kategórii trestných činov, napríklad na základe závažnosti (ako pri prečinoch v podmienkach Slovenskej republiky – § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 TZ možno vnímať aj ako materiálny korektív rovnako ako materiálny znak, pretože predstavuje obligatórny znak prečinov). Posledná alternatíva smeruje do oblasti procesného práva, keďže princíp *ultima ratio* môže byť aplikovaný aj prostredníctvom zásady oportunity (ako procesného prostriedku), a to formou odklonov. Tu však treba vnímať, že nie každý odklon je *per se* prejavom princípu *ultima ratio*, ale len také druhy odklonov, ktoré sa spájajú s faktickým nevyvodením trestnej zodpovednosti.⁶¹

Spomenuté najinvasívnejšie nástroje spadajúce do rámca odvetvia trestného práva (a teda aj ich podporné použitie) sú odvodené z toho, že trestná moc štátu predstavuje najsilnejšiu a najviac invazívnu formu verejnej moci,⁶² pričom imanentným znakom výkonu verejnej moci je práve štátne donútenie, ktoré vyplýva

⁶⁰ ŠÁMAL, P. K § 13. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 133 – 135.

⁶¹ BURDA, E. Kritériá uplatňovania princípu *ultima ratio*. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 23 – 25.

⁶² BELEŠ, A. Pojem, funkcie, zásady, pramene trestného práva, pôsobnosť Trestného zákona. In BURDA, E., BELEŠ, A., LORKO, J., MIHÁLIK, S. *Trestná zodpovednosť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 21.

z nadradeného a autoritatívneho postavenia štátu v právnych vzťahoch. Na uvedenom základe je založený samotný trestnoprávny vzťah medzi páchatelom a štátom, ktorý vzniká momentom spáchania trestného činu, pričom obsahom tohto právneho vzťahu je oprávnenie štátu (a zároveň prakticky aj jeho povinnosť) uložiť páchatelovi za takýto trestný čin sankciu, na strane druhej je to povinnosť páchatel'a sa takému výkonu štátnej moci podrobiť (samozrejme, za zachovania postupu v intenciách Trestného zákona).⁶³ V podmienkach právneho a demokratického štátu je však nevyhnutné, aby využitie popísanej donucovacej moci štátu malo svoje hranice, nevyhnutnú mieru a aby predstavovalo krajný prostriedok (opätovne odrážajúc subsidiárne postavenie trestného práva). Odôvodnenosť zásahov prostredníctvom nástrojov trestného práva je legitimizovaná nevyhnutnosťou ochrany spoločenských vzťahov, najmä v prípade zásahov s vysokou závažnosťou, keď iné právne odvetvia nedokážu na takéto zásahy náležite reagovať.⁶⁴

Zásadou subsidiarity trestnej represie je zároveň vyjadrená určitá hierarchickosť právnych nástrojov použiteľných v rámci ochrany spoločenských vzťahov, pričom prostriedky trestného práva sú umiestnené na pomyselnom vrchole takejto pyramídy. Uvedené nesporne súvisí s kategorizáciou tzv. protispoločenských činov, ktoré pozostávajú zo spoločensky nežiaducich činov (ktoré samé osebe ani nemusia predstavovať a spravidla nepredstavujú porušenie objektívneho práva), deliktov v oblasti civilného (občianskeho) práva, správnych deliktov (ponímajúc disciplinárne delikty, priestupky a iné správne delikty ako disciplinárne delikty⁶⁵) a nakoniec trestných činov.

Azda najvýraznejšie by mala byť subsidiarita trestnej represie vnímaná ako kritérium za podmienok, keď hovoríme o ochrane právnych vzťahov majúcich svoj základ v rovine súkromného práva (spravidla pôjde o právne vzťahy majetkového charakteru).⁶⁶ V daných prípadoch dochádza k prekryvu súkromného a verejného práva, pričom prostredníctvom prípadov z aplikačnej praxe možno poukázať na fakt, že rozlišovanie právneho vzťahu súkromnoprávneho a verejnoprávneho môže viesť k viacerým problémom. V týchto prípadoch je označené za trestný čin konanie, ktoré má súkromnoprávny základ, pričom trestné právo je

⁶³ Napríklad MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2021, s. 14.

⁶⁴ NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné I. Obecná část*. 5. vyd. Praha : ASPI, 2007, s. 45.

⁶⁵ Pričom posúdenie situácie ako priestupku alebo iného správneho deliktu má vo vzťahu k disciplinárnym deliktom, podľa názoru autorov, rovnako subsidiárne využitie.

⁶⁶ V rovine trestného práva budú potom predmetom záujmu najmä trestné činy obsiahnuté v štvrtej a piatej hlave osobitnej časti Trestného zákona – trestné činy proti majetku a trestné činy hospodárske.

aplikované ako krajný prostriedok ochrany predovšetkým s ohľadom na ochranu základných spoločenských hodnôt.⁶⁷ Uvedené však nemožno vnímať v rovine, že by trestné právo za daných podmienok nahrádzalo ochranu práv a právom chránených záujmov jednotlivcov v rovine príslušného odvetvia súkromného práva, keďže uplatňovanie práv v danej oblasti závisí predovšetkým od individuálnej aktivity subjektu (v zmysle zásady *vigilantibus iura scripta sunt*), až za daných okolností je v rovine súkromného práva poskytovaná takýmto právam a oprávneným záujmom súdna ochrana.⁶⁸ Predmetná úloha teda nepatrí orgánom činným v trestnom konaní, pri týchto prevažuje spravidla ochrana základných spoločenských hodnôt, nielen individuálnych subjektívnych práv, ktorých ochrana spadá primárne do rámca súkromného práva.⁶⁹ Ochrana prostriedkami trestného práva preto prichádza do úvahy až podporne, pokiaľ sú splnené podmienky vzniku trestnoprávnej zodpovednosti, teda pokiaľ ochrana prostriedkami príslušného odvetvia súkromného práva nie je možná, eventuálne, ak je takáto neúčinná.

Aplikačná prax vychádza z predpokladu, že súkromnoprávne vzťahy sa dotýkajú spravidla zmluvných vzťahov, pre ktoré je charakteristická široká zmluvná autonómia zmluvných strán, pričom subjektmi takýchto zmluvných vzťahov sú práve subjekty súkromného práva.⁷⁰ Súkromnoprávna povaha takýchto vzťahov potom determinuje nielen jeho subjekty, ale pochopiteľne aj samotný obsah, pričom aj tento je determinovaný autonómiou vôle zmluvných strán, resp. výrazným dispozitívnym charakterom právnych noriem v oblasti súkromného práva. Platí potom, že jednotlivé práva a povinnosti, ktorých porušenie by malo zakladať právnu zodpovednosť v rovine trestného práva, je potrebné vykladať v zmysle

⁶⁷ ČENTÉŠ, J., ŠANTA, J. Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 34.

⁶⁸ Poukázat' možno napríklad na argumentáciu Najvyššieho súdu SR (k tomu pozri R 96/2014), že „Ochrana záväzkových vzťahov má byť teda... uplatnená predovšetkým prostriedkami občianskeho a obchodného práva a z ‚neúspechu‘ obchodnoprávneho vzťahu nemožno vyvodit' trestnú zodpovednosť voči obchodnému partnerovi... Ak však konaním fyzickej osoby (s účinnosťou od 1. júla 2016 aj konaním právnickej osoby – pozn. autorov) v priebehu dotknutých udalostí dôjde k naplneniu zákonných znakov trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a následne súdu vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku.“ Obdobne odkazujeme na argumentáciu obsiahnutú v ďalších rozhodnutiach Najvyššieho súdu SR (napr. z 18. júna 2013, sp. zn. 4 Tdo 52/2012 alebo z 22. apríla 2014, sp. zn. 3 Tdo 25/2014).

⁶⁹ ČENTÉŠ, J., ŠANTA, J. Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 34.

⁷⁰ V zmysle § 21 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, pokiaľ je účastníkom občianskoprávných vzťahov štát, je právnickou osobou.

právneho vzťahu, ktorý vznikol v rovine súkromného práva.⁷¹ Aplikovanie postavenia trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* je potrebné v daných súvislostiach vykladať aj kritériom nevyhnutnosti, pretože platí a musí platiť, že možnosť realizovania trestnoprávných prostriedkov nemôže byť natoľko bežná a jednoduchá záležitosť, aby bolo pre individuálny subjekt výhodnejšie rezignovať na aktívny prístup k ochrane vlastných práv a právom chránených záujmov v rovine súkromného práva, a to v miere, ktorú možno od jednotlivca rozumne vyžadovať.⁷²

Osobitnými prípadmi, v rámci ktorých je potrebné obzvlášť citlivo aplikovať východiská podpornej funkcie trestného práva, sú prípady tzv. priestupkovej recidívy [v podmienkach Slovenskej republiky napr. v zmysle § 212 ods. 1 písm. g) TZ], pričom je potrebné povedať, že takéto prípady by mali byť ojedinelé, čo konštatujú aj niektorí autori,⁷³ keďže v podmienkach rekodifikácie trestného práva hmotného v Českej republike bolo vnímané mimoriadne pozitívne, že došlo k takmer absolútnemu odmietnutiu tzv. priestupkovej recidívy (napr. v súvislosti s trestným činom ublíženia na zdraví, sprenevery alebo podvodu).

Zásada subsidiarity trestnej represie však nie je len samoúčelnou ideou s obsahom popísaným v texte skôr, práve naopak, v podmienkach trestného práva sa s ňou spájajú významné hmotnoprávne a procesnoprávne nástroje,⁷⁴ ktoré majú svoj zákonný odraz v Trestnom zákone a v Trestnom poriadku. Predmetným hmotnoprávnym kritériom je tzv. materiálny korektív⁷⁵ v zmysle § 10 ods. 2 TZ

⁷¹ V aplikačnej praxi sa stretávame s prípadmi, osobitne v súvislosti s rôznymi podobami zmlúv o pôžičke alebo o úvere, že subjekty sa snažia vyhnúť civilnému konaniu (s ohľadom na unesenie bremena dokazovania), a to podávaním trestných oznámení s podozrením na spáchanie trestného činu podvodu, prípadne úverového podvodu. Samotné nesplnenie povinnosti (záväzku) vo vzťahu k vráteniu finančných prostriedkov, aj za predpokladu, že osoba tak mohla urobiť, ešte nepreukazuje uvádzanie veriteľa do omylu vo vzťahu k obohateniu sa na majetku, o čom svedčí aj ustálená rozhodovacia prax. K tomu pozri napríklad Rt 54/1967 a Rt 15/1969.

⁷² ČENTĚŠ, J., ŠANTA, J. Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 35.

⁷³ ŠÁMAL, P. Subsidiarita trestnej represe ve vztahu k jednotlivým skutkovým podstatám trestných činů v trestním zákoniku. In *Trestněprávní revue*. 2010, č. 5, s. 133 – 140.

⁷⁴ Takýmto prípadom môže byť odovzdanie veci príslušnému orgánu na prejednanie priestupku alebo iného správneho deliktu, prípadne odovzdanie inému orgánu na disciplinárne konanie (v štádiu pred začatím trestného stíhania), postúpenie veci alebo zastavenie trestného stíhania (za predpokladu, že skutok nie je trestným činom a nie je dôvod na postúpenie veci) v štádiu prípravného konania, rovnako tak postúpenie veci v konaní pred súdom. K tomu pozri ŠÁMAL, P. K § 12. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 119 – 121.

⁷⁵ V podmienkach doktríny vzťahujúcej sa na problematiku trestného činu v Slovenskej republike predstavuje materiálny korektív výnimku (t. j. materiálny znak) z formálneho vnímania pojmu „trestný čin“ (s ohľadom na jeho legálnu definíciu v zmysle § 8 TZ). Tzv. materiálny korektív je identifikovateľný aj v zmysle § 4 ods. 3 zákona o TZPO, v tomto prípade ide o materiálny

(resp. v zmysle § 95 ods. 2 TZ, pokiaľ ide o mladistvého páchatel'a),⁷⁶ z hľadiska praktického predstavuje uvedené dolnú hranicu závažnosti prečinu, resp. mieru minimálnej závažnosti, aby bolo možné hovoriť o trestnom čine. Možno vychádzať z toho, že prísne formálne vnímanie trestného činu môže byť zradné v tých prípadoch, keď formálne vymedzenie trestných činov splyva s formálnym vymedzením príslušných správnych deliktov – materiálny znak sa javí ako ideálne kritérium na odlišenie uvedených kritérií.⁷⁷ V zmysle aplikácie uvedeného inštitútu nejde o prečin,⁷⁸ ak je jeho závažnosť nepatrná,⁷⁹ podkladom pre posúdenie je v danom prípade spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, miera zavinenia a pohnútka páchatel'a,⁸⁰ pričom ide o taxatívne vymedzenie. Z dikcie vymedzenej zákonodarcom vyplýva, že pri kategórii prečinov (s ohľadom na § 10 ods. 1 TZ) sú orgány činné v trestnom konaní a súdy povinné posudzovať mieru spoločenskej závažnosti práve za aplikovania východísk subsidiarity trestnej represie. Predmetný postup však neprichádza do úvahy pri kategórii trestných činov, ktoré sú zločinmi.⁸¹

korektív pričítateľnosti, jeho podstata spočíva v nepatrnosti zanedbania dohľadu alebo kontroly zo strany orgánu právnickej osoby (s ohľadom na zákonom vymedzené hľadiská) a v určitom rámci súvisí so zásadou subsidiarity trestnej represie. K tomu pozri BURDA, E. K § 4. In BURDA, E., KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a kol. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2018, s. 84 a nasl.

⁷⁶ „Zvláštnosť materiálneho korektívu spočívajúciho v použití subsidiarity trestnej represe vyplýva z toho, že se jedná o zásadu, a nikoli o konkrétni normu, a proto je třeba ji aplikovat nikoli přímo, ale v zásadě jen prostřednictvím právních institutů a jednotlivých norem trestního práva.“ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 30. januára 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (Rč 26/2013-I.).

⁷⁷ BURDA, E. Kritériá uplatňovania princípu ultima ratio. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 23.

⁷⁸ Čím zákonodarca exaktne vyjadruje, vo vzťahu k akej kategórii trestných činov z hľadiska závažnosti možno uvedené pravidlo uplatniť, čo potvrdila aj konštantná rozhodovacia činnosť. K tomu pozri text ďalej.

⁷⁹ Pri mladistvých páchatel'och nejde o prečin, ak je jeho závažnosť vzhľadom na taxatívne vymedzené kritériá malá. Z uvedeného vyplýva, že pri mladistvých páchatel'och je tolerovaná vyššia miera závažnosti, pričom stále nepôjde o trestný čin (hoci v súvislosti s dospelým páchatel'om by za obdobných podmienok už mohlo ísť o trestný čin).

⁸⁰ Konkrétne závažnosť prečinu možno vyvodit' až po objektívnom zhodnotení všetkých uvedených hľadísk, nemožno pristúpiť k ich izolovanému posudzovaniu. Rovnako je potrebné uviesť (a hodnotiť), akým spôsobom vplýva na zvýšenie alebo zníženie závažnosti príčiny tá-ktorá okolnosť. Menšie zastúpenie niektorého z hľadísk nemôže byť preceňované vo vzťahu k iným hľadiskám, napríklad pokiaľ ide o zavrnutiahodnú pohnútku páchatel'a. V zmysle konštantnej rozhodovacej činnosti v Českej republike platí uvedené obdobne, možno doplniť, že významným hodnotiacim kritériom z hľadiska stupňa závažnosti je chránený záujem, voči ktorému je takýto útok vedený. K tomu pozri napríklad R I/1965, R II/1965, R 33/1967.

⁸¹ „Ak páchatel' svojím konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť postupom

Z hľadiska spracovávanej problematiky je v súvislosti so zásadou subsidiarity trestnej represie zaujímavým (a nanajvýš inšpiratívnym) náhľad do právnej úpravy Českej republiky v rámci Trestného zákoníka. Možno však poukázať nielen na odlišnú právnu úpravu, ale aj s tým spojenú odlišnú rozhodovaciu činnosť a aplikačnú prax. Východiskom je v danom prípade to, že Trestní zákoník vymedzuje zásadu subsidiarity trestnej represie v rámci legislatívneho textu v zmysle § 12 ods. 2⁸² spolu so zásadou zákonnosti (v zmysle § 12 ods. 1), čím sú podporené vyjadrenia o ich previazanosti a jednote.⁸³ Trestný čin je v podmienkach Trestného zákoníka vystavaný na jednote formálnej a materiálnej stránky (resp. o uvedenom môžeme hovoriť aj v kontexte vnímania protiprávnosti, a to vzhľadom na základe spojenia formálnej a materiálnej protiprávnosti). Práve materiálna stránka trestného činu (príp. materiálna protiprávnosť) súvisí so zásadou subsidiarity trestnej represie tak, ako je vymedzená v zmysle § 12 ods. 2 Trestného zákoníka. Takéto vymedzenie predmetnej zásady zdôrazňuje jej východiskové prvky, a to, že trestné právo má mať reálne postavenie krajného prostriedku ochrany, a to v súvislosti s celospoločenskými hodnotami, ktorých dopad a význam je širší (výsledok je potom ten, že za trestný čin môžu byť považované len také konania, ktoré predstavujú závažnejšie protispoločenské prípady). Uvedené nám však stále nedáva odpoveď na to, vo vzťahu ku ktorým trestným činom (z hľadiska kritéria závažnosti) je zásada subsidiarity trestnej represie aplikovateľná, resp. kde je hranica pre jej uplatnenie (v rámci Trestného zákoníka však dokážeme nesporne identifikovať kritériá takéhoto posudzovania).

Trestní zákoník využíva v rámci legislatívneho vymedzenia zásady subsidiarity trestnej represie pojem „spoločenská škodlivosť činu“, ktorý v určitých aspektoch pripomína pojem „spoločenská nebezpečnosť činu“, ktorý vyjadroval materiálny znak trestného činu vo vnímaní pred rekodifikáciou Trestného zákona (rovnako to bolo pred rekodifikáciou aj v podmienkach Českej republiky). V podmienkach Českej republiky naopak zákonodarca odôvodňuje použitie

podľa Trestného poriadku. Pravidlo ‚ultima ratio‘ možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Tr. zák., teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch.“ K tomu pozri uznesenie Najvyššieho súdu SR z 13. augusta 2013, sp. zn. 2 Tdo 35/2013 (R 96/2014).

⁸² „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“ V súvislosti s uvedeným má význam aj § 39 ods. 2 Trestného zákoníka, ktorý demonštratívne vymedzuje okolnosti rozhodujúce pre posúdenie povahy a závažnosti trestného činu, a to: „Povaha a závažnosť trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.“

⁸³ ŠÁMAL, P. Subsidiarita trestní represe ve vztahu k jednotlivým skutkovým podstatám trestných činů v trestním zákoníku. In *Trestněprávní revue*. 2010, č. 5, s. 133 – 140.

predmetnej terminológii blízkosťou vo vzťahu k iným pojmom v Trestníom zákonníku obsiahnutým (takýmto pojmom je napríklad „škodlivý následok“). Dôležitý je však v danom kontexte obsah pojmu „spoločenská škodlivosť“, pričom tento je určovaný povahou a závažnosťou trestného činu s ohľadom na kritériá obsiahnuté v rámci spomenutého § 39 ods. 2 Trestného zákonníka (hoci má toto ustanovenie význam primárne vo vzťahu k určeniu druhu a výmery trestu – teda pre prípady, keď už spoločenská škodlivosť činu bola v súvislosti s vyvedením trestnoprávnej zodpovednosti identifikovaná).⁸⁴ Spoločenská škodlivosť konkrétneho činu je potom koncipovaná na intenzite jednotlivých zložiek, ktorými sú určená povaha a závažnosť činu, no obsah predmetného pojmu tým nie je určený, keďže je neoddeliteľne spojený so zásadou subsidiarity trestnej represie. V literatúre možno identifikovať východisko,⁸⁵ v zmysle ktorého textácia Trestného zákonníka zámerne nevymedzuje samotnú spoločenskú škodlivosť činu *per se* (resp. jej jednotlivé formy, stupne), a to s ohľadom na to, že samotné identifikovanie spodnej hranice spoločenskej škodlivosti, ktorá bude v konkrétnom prípade vyžadovaná na vyvedenie trestnej zodpovednosti, je vecou individuálneho posúdenia v konkrétnom prípade, a teda má súvis s aplikačnou rovinou zásady subsidiarity trestnej represie zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Možno potom konštatovať, že zásada podporného postavenia trestného práva je prostredníctvom analyzovaného § 12 ods. 2 Trestného zákonníka vyjadrená tým, že zákonodarcia viaže zistenie (a preukázanie) vyžadovanej miery spoločenskej škodlivosti činu ako predpokladu na vyvedenie trestnoprávnej zodpovednosti na záver, že uplatnenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu nie je dostatočné, v konkrétnom prípade (vzhľadom na stanovené kritériá) nepostačuje.⁸⁶ Uvedené je v konečnom dôsledku zdôrazňované konštantnou rozhodovacou činnosťou Ústavného súdu ČR⁸⁷ a Najvyššieho súdu ČR⁸⁸.

Trestnými činmi v podmienkach Českej republiky preto môžu byť len závažnejšie prípady protispoločenských konaní, to však zároveň znamená, že aplikačný rámec predmetnej zásady je širší ako v podmienkach Slovenskej republiky (a nie teda explicitne viazaný len vo vzťahu ku kategórií trestných činov,

⁸⁴ Prístup k hodnoteniu uvedeného bude pochopiteľne iný, hoci bude založený na rovnakých kritériách vymedzených v zmysle § 39 ods. 2 Trestného zákonníka, uvedené explicitne rozlišuje aj sám zákonodarcia (prostredníctvom využitia odlišnej terminológie).

⁸⁵ ŠÁMAL, P. Subsidiarita trestní represe ve vztahu k jednotlivým skutkovým podstatám trestných činů v trestním zákoníku. In *Trestněprávní revue*. 2010, č. 5, s. 133 – 140.

⁸⁶ Tamže.

⁸⁷ K tomu pozri napríklad nález č. 42/2004, nález č. 61/2004, nález č. 136/2003, nález č. 40/2005 Sbírkou nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky.

⁸⁸ K tomu porovnaj napríklad uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 20. júla 2005, sp. zn. 5 Tdo 897/2005 (Rč 54/2006).

ktoré sú prečinmi v zmysle § 14 ods. 2 Trestného zákoníka), pretože jej aplikácia prichádza výnimočne do úvahy aj v súvislosti so závažnejšími trestnými činmi. Ide o prípady, keď by formálne znaky takýchto trestných činov mohli nasvedčovať tomu, že predstavujú konania s vyššou spoločenskou škodlivosťou (a teda závažnejšie), no ochrana spoločenských práv a chránených záujmov je dostatočne zabezpečená uplatnením právnej zodpovednosti v zmysle iného právneho odvetvia (teda právneho odvetvia primárneho).⁸⁹ V konkrétnom prípade by mal byť aplikovaný postup v tom zmysle (na účely zistenia, či predmetný skutok je alebo nie je trestným činom), že orgán činný v trestnom konaní vykoná potrebné zistenia na účely ustálenia skutkového stavu (rozhodných skutkových okolností), následne podrobí zistený skutkový stav skúmaniu, či tento napĺňa formálne znaky trestného činu, a následne sa vysporiada s otázkou materiálneho vnímania trestného činu v tom zmysle, či možno uplatniť trestnú zodpovednosť s ohľadom na východiská zásady subsidiarity trestnej represie a z nej vyplývajúceho postavenia trestného práva ako *ultima ratio* (pritom nie je vylúčená ani situácia, kde na základe aplikovania zásady subsidiarity trestnej represie určité konanie nebude považované za trestný čin s ohľadom na jeho nedostatočnú mieru spoločenskej škodlivosti a zároveň nebude vyvodená právna zodpovednosť v zmysle iného právneho predpisu⁹⁰).⁹¹

V rámci sumarizovania vyslovených poznatkov v súvislosti so zásadou subsidiarity trestnej represie možno konštatovať, že okrem toho, že ide o jednu z vedúcich zásad formujúcich trestné právo hmotné, táto pôsobí v rovine trestného práva (či už hovoríme o rovine interpretačnej alebo aplikačnej) ako východisková téza, ktorá, hoci nie je vyslovene zakomponovaná v textácii Trestného zákona, je aplikovaná prostredníctvom jednotlivých právnych inštitútov a konkrétnych noriem trestného práva. Keďže sa rámec jej aplikovateľnosti zužuje v podmienkach Trestného zákona len na prečiny (aj s ohľadom na spomenuté stanovisko Najvyššieho súdu SR R 96/2014), v doktríne sa objavujú názory⁹², či by materiálna zložka trestného činu nemala byť posilnená (resp. prehĺbená) minimálne v tom

⁸⁹ Napríklad pri trestných činoch spáchaných v súvislosti s neoprávneným nakladaním s omamnými a psychotropnými látkami či jedmi. Pozri ČENTĚŠ, J., ŠANTA, J. Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In LORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016, s. 38.

⁹⁰ Tamže, s. 39 – 40.

⁹¹ Pritom platí, že „formální a materiální podmínky trestnosti činu nelze směřovat, zaměřovat ani vzájemně nahrazovat“. Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 22. júla 1997, sp. zn. 2 Tzn 56/1997 (Rč 20/1998).

⁹² Napríklad v STRĚMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava : C. H. Beck, 2020, s. 90.

rámci (a na tých základoch), ako je to v Českej republike. Východiskom pre uvedené posúdenie by mohla byť práve podoba minimálnej spoločenskej škodlivosti (resp. závažnosti) konania, pri ktorej by už uplatnenie právnej zodpovednosti podľa iného právneho predpisu nebolo dostatočným postupom.⁹³

2.5 Zásada humanizmu

Do rámca základných zásad trestného práva hmotného je konštantne zaradovaná aj zásada humanizmu, pričom jej základný význam je vyjadrený v prvom rade tým, že trestné právo ako celok chráni tie najvýznamnejšie práva, právom chránené záujmy a slobody, pričom do daného rámca možno zaradiť život a zdravie, slobodu, ľudskú dôstojnosť, rodinu atď. (prakticky by sme mohli pokračovať v zmysle druhových objektov jednotlivých hláv osobitnej časti Trestného zákona). Z praktického hľadiska predstavujú uvedené demokratické a humanitné hodnoty spoločnosti, pričom v danom kontexte možno hovoriť o zásade humanizmu v širšom slova zmysle. V centre trestnoprávnej ochrany je človek (ako individuum), ktorý disponuje rámcom základných práv a slobôd, čo musí byť brané pri aplikácii trestného práva na zreteľ.⁹⁴ Do uvedenej roviny vnímania predmetnej zásady možno zaradiť aj to, že trestné právo chráni aj poškodených a obeť trestných činov, teda subjekty, do základných práv a slobôd ktorých bolo zasiahnuté. Hoci zásada humanizmu reprezentuje zásadu trestného práva hmotného, vo vzťahu k poškodeným a k obetiam trestných činov sa uplatňuje a realizuje vo vzťahoch procesnoprávných. V prípade poškodených osôb je východiskovou úpravou § 46 a nasl. TP, v súvislosti s obeťami trestných činov je podkladom osobitný právny predpis – zákon o obetiach trestných činov. Predmetný právny predpis upravuje práva, ochranu a podporu obetí trestných činov, vzťahy medzi štátom a subjektmi poskytujúcimi pomoc obetiam a finančné odškodňovanie obetí násilných trestných činov.⁹⁵

⁹³ Uvedený prístup by si následne vyžadoval vymedzenie rozhodujúcich kritérií na účely posúdenia, či určité konanie dosiahlo aspoň minimálnu závažnosť (resp. minimálny stupeň škodlivosti), a to v súvislosti so vzájomnou súvzťažnosťou týchto kritérií v individuálnom prípade. Otázkou napríklad zostáva, či by takéto kritériá mali byť v prípade legislatívneho zakotvenia vymedzené demonštratívne (ako je to v súčasnosti v podmienkach Českej republiky), prípadne taxatívne (ako je to aktuálne v súvislosti s kritériami viazucimi sa na posúdenie závažnosti prečinu v zmysle § 10 ods. 2 a § 95 ods. 2 TZ).

⁹⁴ BELEŠ, A. Pojem, funkcie, zásady, pramene trestného práva, pôsobnosť Trestného zákona. In BURDA, E., BELEŠ, A., LORKO, J., MIHÁLIK, S. *Trestná zodpovednosť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 24.

⁹⁵ Ako základný účel ochrany obetí trestných činov prostredníctvom osobitného právneho predpisu možno vnímať to, že tu je vyjadrený záujem štátu na zlepšení postavenia obetí trestných činov,

V užšom slova zmysle možno zásadu humanizmu vnímať v tých súvislostiach, že sa viaže na ukladanie a výkon sankcií. Z hľadiska praktického predstavuje daná rovina záujem na rozumnom a účelnom realizovaní trestnej represie (najmä s ohľadom na primeranosť trestu vychádzajúc z jeho druhu a konkrétnej výmery), pričom kladie záväzok vo vzťahu k štátnym orgánom, aby pristupovali k páchatelom v zmysle zásady ľudskosti a bez diskriminácie. V danom kontexte sú štátne orgány viazané nielen štandardmi na národnej úrovni, ale predovšetkým tými, ktoré vyplývajú z prameňov práva Rady Európy (predovšetkým odporúčania) a OSN.

Vychádzajúc z vnímania zásady humanizmu v užšom zmysle slova platí, že ukladanie sankcií v podmienkach trestného práva a rovnako ich výkon musia byť v súlade s jej východiskami, rovnako tak za podmienok rešpektovania ľudskej dôstojnosti.⁹⁶ Ako príklad možno rovnako uviesť, že český Trestní zákoník (na rozdiel od Trestného zákona) upravuje v rámci § 37 tzv. všeobecné ustanovenia vzťahujúce sa na ukladanie trestných sankcií, pričom v rámci odseku 2 vymedzuje, že páchatelovi nemožno uložiť kruté a neprimerané trestné sankcie, rovnako to, že výkonom trestnej sankcie nesmie byť ponížená ľudská dôstojnosť. Uvedené predstavuje podmienky pre výkon trestnej represie (ktorý je doplnený apelom na primeranosť trestných sankcií v zmysle § 38 Trestního zákoníka).

Následne za dodržania predmetných pravidiel platí, že výkon trestných sankcií sleduje a napĺňa účel trestných kódexov, pričom je potrebné vnímať, že trest nemôže byť vnímaný len ako prostá odplata za spáchaný trestný čin (uvedené sa potom nemôže vzťahovať ani na jeho ukladanie a ani na jeho výkon). V zmysle zásad ukladania trestov (§ 34 TZ) má totiž trest nielen zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti, ale predovšetkým vytvorením podmienok na jeho výchovu (aby viedol riadny život a rovnako tak v záujme zabezpečenia generálnej prevencie).⁹⁷ Platí, že „*penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť o odsúdeného plnia svojou podsta-*

osobitne v trestnom konaní, ale aj mimo jeho rámca. Rovnako je kladený záujem na citlivý prístup k nim zo strany orgánov činných v trestnom konaní, a to takým spôsobom, aby bola zachovávaná a rešpektovaná ich dôstojnosť. Pozri napríklad JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. vyd. Praha : Leges, 2019, s. 42.

⁹⁶ Normatívnym podkladom je v danom prípade na nadnárodnej úrovni napríklad Dohovor (v zmysle čl. 3 zákaz mučenia; Protokol č. 6 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd týkajúcich sa zrušenia trestu smrti), rovnako tak Ústava SR (čl. 15 ods. 3: „*Trest smrti sa nepripúšťa*“; čl. 16 ods. 2: „*Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.*“). Uvedené v konečnom dôsledku nastavuje limit systému trestných sankcií, ich ukladania a výkonu.

⁹⁷ Pri mladistvých páchateloch v súvislosti s účelom trestu v zmysle § 97 ods. 1 TZ platí, že „*účelom trestu u mladistvého je predovšetkým vychovať ho na riadneho občana, pričom trest má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávných činov a primerane chrániť aj spoločnosť*“;

*tou základný element pre skutočnosť, aby sa v čo možno najvyššej možnej miere eliminovalo riziko sociálneho vylúčenia bývalého odsúdeného“.*⁹⁸ Pre samotný výkon trestu odňatia slobody platí, že je charakterizovaný danosťou psychologických zvláštností, ktoré majú svoj základ v zaobchádzaní s odsúdeným počas samotného výkonu trestu odňatia slobody.⁹⁹ V odvetví trestného práva sa potom zásada humanizmu prejavuje aj v tom, že je tu vyjadrený záujem na prinavrátení páchateľov trestných činov do spoločnosti (pokiaľ je to možné), rovnako tak poskytovanie ochrany a primeranej satisfakcie obetiam trestných činov.

Výrazným kritériom nahliadania na zásadu humanizmu je už spomenutá „primeranosť trestu“, pomerne vágny pojem, ktorý sa opätovne viaže na podmienky ukladania a výmery trestu. Hodnotiacim kritériom v súvislosti s primeranosťou trestu by mala byť v prvom rade povaha a závažnosť spáchaného trestného činu, rovnako tak pomery páchateľa (pričom v súvislosti s ukladaním trestných sankcií je potrebné prihliadať aj na právom chránené záujmy osôb, ktoré boli trestným činom poškodené). V primeranosti trestu sa rovnako skrýva záujem na jeho rozumnom uložení, keď sa má predchádzať zbytočným útrapám; z toho vyplýva požiadavka na to, aby nebola uložená trestná sankcia vo vzťahu k páchateľovi citeľnejšia, pokiaľ je možné dosiahnuť účel potrestania páchateľa (kam možno zaradiť už spomenutú ochranu spoločnosti a nápravu páchateľa) aj trestnou sankciou, ktorá páchateľa postihuje v menšej miere (trest spojený s neprimeranou ujmou stráca účinnosť a pôsobí skôr negatívne).¹⁰⁰ Humanizáciu trestného práva v kontexte zásady humanizmu však nemožno zamieňať s jeho miernosťou (a zmiernovaním), východiskom je rešpektovanie základných práv a slobôd človeka (rovnako tak páchateľa trestného činu), to však neznamená, že by trestné právo malo upustiť od prísnych sankcií, najmä za okolností, pokiaľ je to odôvodnené s ohľadom na závažnosť a okolnosti spáchaného trestného činu.¹⁰¹

uložený trest má súčasne viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia“.

⁹⁸ KRÁSNÁ, P. Odsúdený ako subjekt trestného konania – účinné zníženie rizík sociálneho vylúčenia odsúdených – „Šanca na návrat“. In MARKOVÁ, V., STRÉMY, L. (eds.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 9. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021, s. 344.

⁹⁹ Tamže, s. 337.

¹⁰⁰ Napríklad JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 7. vyd.* Praha : Leges, 2019, s. 42.

¹⁰¹ Obdobne pozri IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná část*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 31.

2.6 Zásada zodpovednosti za zavinenie

Vyvodenie právnej zodpovednosti vo všeobecnosti je vystavané na kumulatívnom naplnení zákonom ustanovených podmienok, pričom uvedené platí aj vo vzťahu k trestnoprávnej zodpovednosti. Jedným zo základných atribútov vyvodenia zodpovednosti v podmienkach trestného práva je zavinenie, pričom zavinenie predstavuje „*vnitřní, psychický vztah pachatele k podstatným složkám trestného činu*“¹⁰², resp. „*vnútorný psychický vzťah páchatel'a k porušeniu alebo ohrozeniu záujmu chráneného Trestným zákonom, vyvolanému spôsobom uvedeným v Trestnom zákone*“.¹⁰³ Zavinenie reprezentuje obligatórny znak subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu (ktorá je sama osebe obligatórnym znakom trestného činu), pričom bez zavinenia nie je trestný čin (Trestný zákon je vystavaný na absolútnom uplatňovaní zodpovednosti za zavinenie, teda hovoríme o subjektívnej zodpovednosti¹⁰⁴). Vo vzťahu k vyvodu trestnej zodpovednosti za následok teda nepostačuje len jeho samotné spôsobenie, ale takýto následok musí byť aj zavinený. Teória trestného práva rozlišuje zavinenie úmyselné (dolžné) a nedbanlivostné (kulpózne).¹⁰⁵

V závislosti od konkrétnej formy zavinenia potom hovoríme o úmyselných a nedbanlivostných činoch, pričom by malo platiť, že nedbanlivostné trestné činy by mali predstavovať v rámci osobitnej časti Trestného zákona minoritu a postihované by mali byť predovšetkým úmyselné trestné činy.

Zavinenie predstavuje základ aj pre definíciu a vymedzenie pojmu „trestný čin“, v zmysle § 17 TZ platí, že „*pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou treba úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí*

¹⁰² ŠÁMAL, P. K § 15. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 211.

¹⁰³ MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2021, s. 183.

¹⁰⁴ Uvedené potom platí tak vo vzťahu k fyzickým osobám, ako aj vo vzťahu k právnickým osobám.

¹⁰⁵ Trestný zákon ďalej v zmysle § 15 rozlišuje priamy úmysel a nepriamy úmysel (pričom obe formy úmyselného zavinenia sú vyskladané tak na vôľovej, ako aj vedomostnej zložke, v prípade nepriameho úmyslu je vôľová zložka oslabená, čo zákonodarca vyjadruje prostredníctvom „uzrozumenia páchatel'a“), v zmysle § 16 vedomú nedbanlivosť a nevedomú nedbanlivosť (platí, že v rámci nedbanlivosti je zastúpená iba vedomostná zložka, vôľová zložka úplne absentuje; hľadiskom nedbanlivosti v oboch jej formách je zachovanie príslušnej miery opatrnosti). Vedomostná zložka je v prípade nevedomej nedbanlivosti vyskladaná na základe, že „*hoci páchatel' nevedel, že môže porušiť alebo ohroziť záujem chránený Trestným zákonom, vzhľadom na okolnosti a svoje osobné pomery to vedieť mal a mohol*“. Keďže sú vo vzťahu k páchatel'ovi možnosť a povinnosť predvídať následok dané kumulatívne, absencia niektorej z nich znamená, že tu zavinenie absentuje (teda, že ide o čin nezavinený). K tomu pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR zo 17. marca 1986, sp. zn. 4 Tz 9/1986 (R 6/1988).

zavinenie z nedbanlivosti“.¹⁰⁶ Zavinenie musí byť založené v čase spáchania trestného činu, neskôr poňatý úmysel je bez právneho významu (vychádzajú z latinského výroku *dolus antecedens aut superveniens non nocet*).

Z hľadiska vymedzenia skutočností, ktoré musia byť pokryté príslušnou formou zavinenia, je východiskom § 15 a § 16 TZ, vo všeobecnosti však v zmysle trestnoprávnej doktríny platí, že zavinením musia byť pokryté všetky skutočnosti, ktoré sú znakom príslušnej skutkovej podstaty trestného činu (samozrejme, s výnimkou subjektívnej stránky, ktorá je obligatórne reprezentovaná práve zavinením, jej fakultatívnym znakom môže byť motív, cieľ alebo pohnútko).¹⁰⁷ Kým v prípade úmyselných trestných činov nestačí samotné úmyselné konanie jednotlivca (teda, že konal ako chcel), k uvedenému musí pristúpiť úmysel páchatel'a smerujúci k porušeniu alebo ohrozeniu záujmu chráneného Trestným zákonom (pri ohrozovacích trestných činoch postačuje úmysel smerujúci k samotnej možnosti poruchy).

V zmysle uvedených východísk potom platí, že zavinenie musí pokrývať aj priťažujúce okolnosti a okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby. V zmysle § 18 TZ tu však platí opačný režim ako v prípade základných skutkových podstát (v zmysle § 17 TZ), a to, že pokiaľ Trestný zákon neustanovuje inak, pre pričítanie priťažujúcej okolnosti alebo okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby postačuje aj zavinenie z nedbanlivosti. Takouto okolnosťou môže byť buď ťažší následok (pre pričítanie ktorého bude spravidla postačovať nedbanlivosť – napr. vo vzťahu k vzniku škody veľkého rozsahu), alebo iná skutočnosť (tu postačuje, že páchatel' o takejto inej skutočnosti vzhľadom na okolnosti a svoje osobné pomery vedieť mal a mohol, ak Trestný zákon nevyžaduje, aby o nej páchatel' vedel – zavinenie je v danom prípade vymedzené takýmto špecifickým spôsobom z toho dôvodu, že ide o skutočnosti, ktoré už existujú v čase spáchania trestného činu, a teda ich vznik nesúvisí so samotným konaním páchatel'a).¹⁰⁸ Výnimky z pravidla pričítania okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby potom zákonodarca vymedzuje buď explicitne [napr. v zmysle § 192 ods. 2 písm. d) TZ], prípadne vyplývajú z podstaty veci (príkladom bude spáchanie trestného činu ako člen organizovanej skupiny).¹⁰⁹

¹⁰⁶ V danom rámci ide o opačný prístup ako v prípade zavinenia pri priestupkoch. V zmysle § 3 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch platí, že „na zodpovednosť za priestupok stačí zavinenie z nedbanlivosti, ak zákon výslovne neustanoví, že je potrebné úmyselné zavinenie“.

¹⁰⁷ Napríklad v ŠÁMAL, P. K § 15. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 216.

¹⁰⁸ Tamže, s. 246.

¹⁰⁹ K tomu bližšie pozri napríklad MIHÁLIK, S. Chránená osoba a výskum pričítavania daného kvalifikačného znaku ako okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby. In *Ochrana*

Uvedené je doktrínou trestného práva vnímané ako samostatný prejav zásady zodpovednosti za zavinenie.

Možno potom konštatovať, že trestné právo je vystavané v absolútnej miere na subjektívnej zodpovednosti (určitou výnimkou je v zmysle účinného právneho stavu trestný čin opilstva v zmysle § 363 TZ, pretože sa zavinenie vo vyjadrení „čo aj z nedbanlivosti“ v tomto prípade vzťahuje len na privedenie sa do stavu nepríčetnosti, nie však na spáchanie kvázideliktu v takomto stave¹¹⁰). Na uvedenom tvrdení nemení nič ani koncept tzv. pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, o ktorom hovoríme v podmienkach Slovenskej republiky s účinnosťou od 1. júla 2016, a to v spojitosti so zákonom o TZPO. Vychádzame totiž z toho, že keďže sú právnické osoby konštruktom práva, nemajú vôľu, a teda túto nemôžu samé prejavovať. V konečnom dôsledku teda za právnické osoby konajú fyzické osoby, ktoré môžu vôľovo konať (v mene právnickej osoby, resp. v jej prospech). Pokiaľ potom hovoríme v súvislosti s trestnou zodpovednosťou právnických osôb o koncepte pričítateľnosti (k tomu pozri podkapitolu venujúcu sa zásade súbežnej a nezávislej trestnej zodpovednosti fyzických osôb a právnických osôb), právnickej osobe pričítavame konanie určitej fyzickej osoby, a teda subjektívnu stránku právnickej osoby (ktorej obligatórnym znakom je práve zavinenie) odvodzujeme práve od subjektívnej stránky fyzickej osoby, ktorá za právnickú osobu koná. Pokiaľ by potom nebola zistená (a založená) vyžadovaná forma zavinenia fyzickej osoby, nebolo by možné hovoriť ani o trestnej zodpovednosti právnickej osoby. Vzhľadom na to možno vychádzať z toho, že trestná zodpovednosť právnických osôb v podmienkach Slovenskej republiky je subjektívnou zodpovednosťou.¹¹¹

základných ľudských práv prostriedkami trestného práva. Praha : Nakladatelství Leges, 2021, s. 206 – 217.

¹¹⁰ Vychádzajúc napríklad z JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 7. vyd. Praha : Leges, 2019, s. 895.

¹¹¹ K obdobnej argumentácii pozri JELÍNEK, J. *Koncepcie trestní odpovědnosti právnických osob.* In *Acta Universitatis Carolinae Iuridica.* 2017, roč. 63, č. 2, s. 19 a nasl.

3. ZÁKLADNÉ ZÁSADY TRESTNÉHO KONANIA

Zásady trestného konania je potrebné chápať ako základné právne idey, na ktorých je vybudované trestné konanie ako celok. Na základných zásadách sú vybudované konkrétne právne inštitúty zakotvené v Trestnom poriadku, a preto je nevyhnutné chápať ich ako vnútorne jednotný celok, pretože jednotlivé zásady spolu úzko súvisia, nadväzujú na seba a dopĺňajú sa.

Ciele trestného konania sú v podstate vo všetkých súčasných moderných štátoch rovnaké – náležite zistiť trestný čin a spravodlivo potrestať jeho páchatel'a. Zistiť skutkový stav pritom treba spôsobmi a metódami, ktoré zodpovedajú súčasným poznatkom vedy, obohateným o empirické poznatky orgánov činných v trestnom konaní a súdov, pričom uvedené orgány musia postupovať tak, aby vo svojej činnosti chránili ústavné zriadenie Slovenskej republiky, aby zohľadňovali celospoločenské záujmy a potreby, ale aby ich činnosť charakterizovala aj úcta k právam a slobodám jednotlivcov, ktoré garantuje ústava i medzinárodné dohody a ktoré sú povinné rešpektovať aj slovenské orgány činné v trestnom konaní a súdy.¹¹² Základné zásady trestného práva procesného musia zaručovať takú tvorbu trestnoprocesných noriem, ich aplikáciu a interpretáciu, ktorá smeruje k naplneniu zmyslu a účelu § 1 TP.

Zásady trestného konania majú zákonodarnú funkciu (*de lege ferenda*). Systém základných zásad by mal umožniť a zaručiť konštrukciu a voľbu takých procesných inštitútov a štádií konania, ktoré svojou koncepciou tieto zásady prehĺbujú alebo na ktorých sú založené. Súčasne však zákonodarca nevytvára a nevymýšľa základné zásady, ale ich len odhaľuje a formuluje. Formulácia základných zásad trestného procesu, podobne ako formulácie v ústavách jednotlivých štátov, vychádza nielen z objektívnej reality spoločenských vzťahov v tom-ktorom štáte, ale tiež z toho, čo sa považuje v zákone, v teórii i praxi za dôležité natoľko, aby to bolo špeciálne zdôraznené.¹¹³

Zásady trestného konania majú interpretačnú a aplikačnú funkciu (*de lege lata*). O tieto funkcie sa subjekty trestného konania opierajú najmä pri riešení sporných otázok,¹¹⁴ pretože napomáhajú správne výkladu a aplikácii jednotlivých ustanovení Trestného poriadku.

¹¹² IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 51 – 52.

¹¹³ CÍSAŘOVÁ, D. *Iybrané teoretické problémy československého socialistického trestního řízení*. Praha : Academia, 1984, s. 31.

¹¹⁴ MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 110.

Zásady trestného konania majú ďalej trestno-politickú funkciu, pretože kvalitná znalosť a akceptácia základných zásad zvyšuje právne vedomie občanov o účele a funkcia trestného konania tým pôsobí preventívne ako významný kriminoinhibitívny faktor.¹¹⁵

Slovenská republika uznáva a vo svojom právnom poriadku rešpektuje všetky demokratické zásady trestného konania uvedené v medzinárodných zmluvách, ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom, ktorý ustanovuje zákon. Na základe čl. 7 ods. 5 Ústavy SR majú medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách prednosť pred zákonom. S prihliadnutím na uvedené je preto potrebné základné zásady trestného konania interpretovať a aplikovať najmä v súlade s Dohovorom (vrátane jeho dodatkových protokolov), Listinou, Chartou základných práv Európskej únie a Ústavou SR.

3.1 Zásada trestného stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom

V zmysle § 2 ods. 1 TP je formulovaná zásada trestného stíhania len zo zákonných dôvodov. Uvedené ustanovenie je premietnutím princípu vyjadreného v čl. 17 ods. 2 Ústavy SR, resp. čl. 8 ods. 2 Listiny do Trestného poriadku, v zmysle ktorého nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak než z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

Zásada trestného stíhania len zo zákonných dôvodov je teda ústavným právom, čo ju predurčuje na jednu z najvýznamnejších zásad trestného konania, pričom uvedené možno implikovať aj z toho, že v rámci § 2 TP má v celkovom poradí zásad trestného konania prvenstvo. Predmetná zásada vylučuje bezdôvodné stíhanie občanov a zároveň predstavuje záruku, že práva dôvodne stíhaných občanov budú obmedzené len v zákonom prípustnej miere. Je procesným doplnkom hmotnoprávej zásady *nullum crimen sine lege*.

Dôvodom stíhania je odôvodnené podozrenie zo spáchania trestného činu, pričom musí byť dodržaný postup ustanovený Trestným poriadkom. Záujem na zistení skutkového stavu veci nesmie byť nadradený zásade zákonnosti, lebo by to mohlo viesť k snahe zistiť pravdu za každú cenu, teda aj za cenu porušenia zákona. Trestné stíhanie je však možné viesť iba v súlade so zákonom, preto i postup príslušných orgánov, ktorých cieľom je, okrem iného, pravdivé skutkové

¹¹⁵ KURILOVSKÁ, L. § 2. Základné zásady trestného konania. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOŤEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 5.

zistenie, musí byť vždy v súlade so zákonom,¹¹⁶ pretože cieľ neposväčuje prípadné nezákonné prostriedky. Žiadnymi limitmi neobmedzené objasňovanie trestných činov a zisťovanie pravdy by viedlo k nebezpečenstvu zničenia mnohých spoločenských a osobných hodnôt. Skúmanie pravdy v trestnom konaní teda nie je absolútnou hodnotou, pretože trestné konanie je založené na zásadách právneho štátu,¹¹⁷ pričom zákonnosť všetkých úkonov trestného konania sa posudzuje z hľadiska znenia Trestného poriadku účinného v čase ich vykonania.

Trestný poriadok obsahuje záruky, aby sa uvedená zásada aplikovala aj v praktickej rovine, pričom jednou z nich je napríklad dozor prokurátora ako pána sporu nad zákonnosťou v prípravnom konaní, ďalšími sú zakotvenie práv obvineného, rovnosť strán v konaní pred súdom či existencia systému opravných prostriedkov.

Táto zásada sa týka trestného konania ako celku, ktorého jednotlivé fázy nie je možné posudzovať oddelene. Ak je prípravné konanie zaťažené vadou, ktorá je nezhojiteľná a súd sa ňou v konaní pred súdom nezaoberal buď vôbec, alebo sa s ňou náležitým spôsobom nevysporíadal, takéto trestné stíhanie nenapĺňa požiadavku nestranného a spravodlivého procesu podľa čl. 36 ods. 1 Listiny a čl. 6 Dohovoru.¹¹⁸ Tento vzťah je vyjadrený napríklad v § 119 ods. 5 TP, podľa ktorého dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takéto donútenia sa nesmie použiť v konaní, okrem prípadov, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá takéto donútenie alebo hrozbu donútenia použila. Ďalej je tak *expressis verbis* ustanovené v § 121 ods. 1 druhá veta TP, podľa ktorého k výpovedi ani k priznaniu nesmie byť obvinený nijakým nezákonným spôsobom donucovaný. Rovnako tak možno v tomto smere poukázať aj na § 113 ods. 3 druhá veta TP, § 114 ods. 4 druhá veta TP a § 115 ods. 1 posledná veta TP, podľa ktorých, ak sa pri sledovaní osoby, resp. pri vyhotovovaní obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov, resp. pri odpočúvaní a zázname telekomunikačnej prevádzky (vrátane zachytávania údajov prenášaných v reálnom čase prostredníctvom informačných systémov) zistí, že obvinený komunikuje so svojím obhajcom, takto získané informácie nemožno ako dôkaz použiť a musia byť bezodkladne zničené. Z uvedeného preto vyplýva jednoznačný záver, že aj keby informácie, ktoré takto orgán činný v trestnom konaní alebo súd získal, boli pravdivé, i tak by takéto priznanie v ďalšom konaní nebolo možné použiť. Napriek tomu, že rozhodovanie o prípustnosti dôkazov, ako aj samotné hodnotenie

¹¹⁶ ŠÁMAL, P. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. In MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 114.

¹¹⁷ ROXIN, C. Strafverfahrensrecht. 18. Auflage. In MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 114.

¹¹⁸ Nález Ústavného súdu ČR zo 6. marca 2000, sp. zn. IV. ÚS 615/99.

dôkazov je vecou vnútroštátnych súdov, pri tomto posudzovaní treba skúmať aj jednotlivé okolnosti, za ktorých boli dôkazy získané. ESLP niekoľkokrát konštatoval porušenie práva na spravodlivý proces ako celku práve v dôsledku toho, že vykonané dokazovanie, na ktorého podklade bolo vydané meritórne rozhodnutie, bolo nezákonné.¹¹⁹

3.2 Zásada zdržanlivosti (primeranosti)

Hoci záujem na odhaľovaní a vyšetrovaní trestnej činnosti je nesporne záujmom celospoločenským, v právnom štáte je nevyhnutné, aby boli pri realizácii tohto cieľa rešpektované základné práva a slobody jednotlivcov tak, ako to vyplýva aj z účelu trestného konania. Akcent na ochranu ľudských práv a slobôd sa premieta aj do zásady zdržanlivosti, resp. primeranosti zakotvenej v § 2 ods. 2 TP ako jednej zo zásad trestného konania, v zmysle ktorej možno do základných práv a slobôd osôb zasahovať výlučne v prípadoch dovolených zákonom, a to len v nevyhnutnej miere na dosiahnutie účelu trestného konania, rešpektujúc pritom ľudskú dôstojnosť a právo na súkromie. To znamená, že orgány činné v trestnom konaní a súdy by sa mali zdržať zásahov do základných ľudských práv a slobôd, a keď sa tak stane, tak len v prípadoch, v ktorých účel konkrétneho trestného konania nemožno dosiahnuť iným spôsobom.¹²⁰ Zásada zdržanlivosti, resp. primeranosti preto spočíva v takom postupe orgánov činných v trestnom konaní, ktorý čo najmenej zasahuje do základných ľudských práv a slobôd,¹²¹ čo je výrazom humánnosti trestného konania a úcty k ľudským právam a slobodám.¹²²

Uvedená zásada je normatívne precizovaná aj v § 55 ods. 1 TP, ktorý vymedzuje spôsob vykonávania každého procesného úkonu v trestnom konaní tak, že

¹¹⁹ K tomu pozri napríklad rozsudok ESLP z 1. júna 2010, *Gäffen proti Nemecku*, sťažnosť č. 22978/05, § 166, alebo rozsudok ESLP z 13. septembra 2016, *Ibrahim a ostatní proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosti č. 50541/08, č. 50571/08, č. 50573/08 a č. 40351/09.

¹²⁰ KURILOVSKÁ, L. § 2. Základné zásady trestného konania. In ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 7.

¹²¹ Podľa nálezu Ústavného súdu ČR z 12. októbra 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94: „*K obmedzeniu základných práv či slobôd, aj keď ich obmedzenie ústavná úprava nepredpokladá, môže dôjsť v prípade ich kolízie. Základnou je v tejto súvislosti maxima, podľa ktorej základné právo či slobodu možno obmedziť iba v záujme iného základného práva či slobody. V prípade záveru o opodstatnenosti priority jedného z dvoch v kolízii stojacich základných práv je nevyhnutnou podmienkou konečného rozhodnutia využitie všetkých možností minimalizácie zásahu do druhého z nich.*“

¹²² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 30 – 31.

pri vykonávaní úkonov trestného konania sú orgány činné v trestnom konaní, súd a osoby príslušné vykonávať úkony trestného konania povinné zaobchádzať s osobami zúčastnenými na úkone tak, ako to vyžaduje účel trestného konania, pričom sa vždy musí rešpektovať ich dôstojnosť a ich ústavou zaručené základné práva a slobody. Z uvedeného možno potom dôvodiť, že zásada zdržanlivosti, resp. primeranosti sa netýka iba obvineného, voči ktorému sa vedie trestné stíhanie, ale aj iných osôb, ktorých sa trestné konanie akýmkoľvek spôsobom dotýka, či ide o svedkov, poškodených, zúčastnenú osobu, ako aj osôb, ktoré nemajú postavenie subjektu či strany trestného konania (napr. vlastník nehnuteľnosti, ktorá je predmetom nájmu, v ktorej sa vykonáva domová prehliadka, počas ktorej došlo k poškodeniu zariadení, ku ktorým má vlastnícke právo majiteľ nehnuteľnosti).

Zásah do ľudských práv a základných slobôd má výrazný ústavnoprávny rozmer, a preto taký zásah, aby bol ústavne udržateľný, musí kumulatívne spĺňať požiadavku legality, legitímnosti a proporcionality.

Legalita zásahu znamená, že orgán verejnej moci môže toto právo obmedziť len na základe zákona. Pri posudzovaní naplnenia podmienky legality treba vychádzať z toho, či bola rešpektovaná požiadavka dostupnosti a predvídateľnosti právnej normy. Predpoklad dostupnosti právnej normy je naplnený vtedy, ak právna norma bola publikovaná v Zbierke zákonov Slovenskej republiky a zároveň bola v čase realizácie zásahu účinná. Inak povedané, či zásah orgánu verejnej moci mal právny základ v platnej a účinnej právnej norme. Požiadavka predvídateľnosti apeluje na precíznosť, jasnosť a zrozumiteľnosť textu právnej normy.

Požiadavka legitímnosti vyžaduje, aby existovalo racionálne prepojenie medzi cieľom sledovaným právnou normou a obmedzením základného práva alebo slobody. Orgán aplikujúci právo by si mal zodpovedať otázku, či je zvolený prostriedok obmedzujúci základné právo alebo slobodu¹²³ reálne spôsobilý naplniť sledovaný účel.

V rámci naplnenia kritéria proporcionality zásahu je potrebné skúmať, či sledovaný cieľ nie je možné dosiahnuť aj inými, menej invazívnymi prostriedkami pri dosiahnutí rovnakého výsledku, teda či je použitie toho-ktorého prostriedku nevyhnutné. Orgán aplikujúci právo by si mal preto zodpovedať otázku, či neexistuje šetrnejší spôsob, ktorý zároveň dosahuje rovnaký účel. Štát sa nemôže legitímne dovoľávať všeobecnej nevyhnutnosti ako dôvodu na obmedzenie práv

¹²³ V súvislosti so zásahom do práva na súkromie treba vnímať čl. 8 ods. 2 Dohovoru ako taxatívny výpočet situácií, v rámci ktorých možno do práva na súkromie zasiahnuť, *in concreto* národná bezpečnosť, verejná bezpečnosť, hospodársky blahobyt krajiny, predchádzanie nepokojom alebo zločinosti, ochrana zdravia alebo morálky, ochrana práv a slobôd iných.

a slobôd jednotlivca. Posudzovanie proporcionality je preto vždy individuálne vzhľadom na konkrétne okolnosti prípadu.¹²⁴

Ak orgán aplikujúci právo, či už je to súd alebo orgán činný v trestnom konaní, dospeje po náležitom zhodnotení všetkých uvedených kritérií k záveru, že zásah do konkrétneho základného práva alebo slobody je realizovaný na základe a v medziach zákona, je proporcionálny a zároveň nevyhnutný na dosiahnutie účelu trestného konania, potom ide o zásah ústavne udržateľný. Hodnotiaci úsudok orgánu aplikujúceho právo by sa mal pretaviť do náležitého odôvodnenia rozhodnutia konkrétnymi skutočnosťami, ktorým sa zásah do základného práva alebo slobody realizuje. V opačnom prípade, ak by bolo odôvodnenie rozhodnutia orgánom aplikujúcim právo poňaté iba všeobecne s odkazom na postuláty, ako napríklad „*lebo to vyžaduje účel trestného konania*“, išlo by o rozhodnutie arbitrárne, a teda o zásah svojvoľný a protiústavný.

3.3 Zásada sudcu pre prípravné konanie

Ustanovenie § 2 ods. 3 TP zakotvuje zásadu sudcu pre prípravné konanie. Uvedená zásada formuluje všeobecné pravidlo, že pokiaľ Trestný poriadok explicitne neustanovuje inak, sudca pre prípravné konanie rozhoduje o zásahoch do základných práv a slobôd pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní. Sudca pre prípravné konanie však rozhoduje aj v iných prípadoch ustanovených Trestným poriadkom. Ďalej právomoc, ako aj postavenie sudcu pre prípravné konanie rozvíja § 10 ods. 3 TP, podľa ktorého sudca pre prípravné konanie je sudcom súdu prvého stupňa povereným rozvrhom práce súdu rozhodovať o sťažnostiach proti rozhodnutiam prokurátora, ak tak ustanovuje Trestný poriadok, resp. v iných prípadoch ustanovených Trestným poriadkom.

Ideou zákonodarcu stojacou za legislatívnym zakotvením zásady sudcu pre prípravné konanie bola nepochybne snaha zveriť rozhodovanie o najvýznamnejších zásahoch do ľudských práv a slobôd v prípravnom konaní, resp. v rámci postupu pred začatím trestného stíhania nestrannému a nezaujatému súdu. Ako príklad možno uviesť, že sudca pre prípravné konanie rozhoduje najmä o:

- ustanovení opatrovníka obvinenému na návrh prokurátora v prípadoch, keď zákonný zástupca obvineného nemôže vykonávať svoje práva alebo je nebezpečenstvo z omeškania podľa § 35 ods. 2 TP,

¹²⁴ VRÁBLOVÁ, M. Dôvody domovej prehliadky a osobnej prehliadky a prehliadky iných priestorov a pozemkov. In ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 520.

- ustanovení obhajcu obvinenému v prípade existencie dôvodu povinnej obhajoby podľa § 40 ods. 1 TP, resp. v prípade, keď o to požiada obvinený, ktorý nemá na úhradu trov obhajoby dostatočné prostriedky podľa § 40 ods. 2 TP,
- ustanovení zástupcu poškodeného z radov advokátov v prípade, že poškodený, ktorý uplatňuje nárok na náhradu škody v adhéznom konaní, nemá dostatočné prostriedky, aby uhradil náklady spojené s uplatnením tohto práva podľa § 47 ods. 6 TP,
- väzbe osoby, proti ktorej bolo vznesené obvinenie podľa § 72 a nasl. TP, o nahradení väzby podľa § 80 a nasl. TP,
- vydání príkazu na zatknutie obvineného podľa § 73 ods. 1 TP,
- vydání príkazu na domovú prehliadku podľa § 100 TP,
- vydání príkazu na sledovanie osôb a vecí podľa § 113 TP,
- vydání príkazu na vyhotovovanie obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov podľa § 114 TP,
- vydání príkazu na odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky podľa § 115 TP,
- vydání príkazu na zistenie a oznámenie údajov o telekomunikačnej prevádzke podľa § 116 TP,
- vydání príkazu na použitie agenta podľa § 117 TP a iné.

Následne § 348 TP precizuje postavenie sudcu pre prípravné konanie v tom smere, že mu priznáva v konaní rovnaké postavenie ako samosudcovi a upravuje procesný postup v rámci osobitného spôsobu konania, do ktorého je zaradené aj konanie pred sudcom pre prípravné konanie. Predmetné ustanovenie obsahuje sumarizáciu zjednodušených procesných pravidiel, ktorými sa riadi sudca pre prípravné konanie po tom, čo mu bola prokurátorom odovzdaná zadržaná osoba (obvinený) v režime podľa § 204 ods. 1 TP, a to tak vo vzťahu k predmetu výsluchu realizovanému po odovzdaní zadržanej osoby, ako aj vo vzťahu k jeho ďalšiemu procesnému postupu tak, aby týmto zrýchleným spôsobom naplnil účel trestného konania.

Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR¹²⁵ sudca pre prípravné konanie nie je v prípravnom konaní oprávnený zaujímať stanovisko k prebiehajúcemu trestnému stíhaniu, pretože by tým nepripustne zasahoval do právomoci a pôsobnosti orgánov činných v trestnom konaní. Ak by v rámci rozhodnutia o väzbe odmietol pôvodnú či zmenenú právnu kvalifikáciu skutku, musí obvineného prepustiť zo zadržania na slobodu, a to bez toho, aby sa ďalej zaoberal formálnymi dôvodmi väzby. Sudca pre prípravné konanie nie je pomocníkom orgánov činných v trestnom konaní, a preto nie je oprávnený ďalej zisťovať, či by skutok uvedený

¹²⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 30. novembra 2011, sp. zn. 3 Tdo 48/2011.

v uznesení o vznesení obvinenia mohol naplňovať znaky skutkovej podstaty iného trestného činu.

3.4 Zásada prezumpcie nevinny

Zásada prezumpcie nevinny je zakotvená v § 2 ods. 4 TP. Právnym základom prezumpcie nevinny je niekoľko vnútroštátnych, ale aj medzinárodnoprávných dokumentov. Zakotvuje ho čl. 11 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, podľa ktorého každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo byť považovaný za nevinného, kým nie je dokázaná jeho vina vo verejnom konaní, v ktorom mu boli dané záruky nevyhnutné na jeho obhajobu. V predmetnom ustanovení Všeobecnej deklarácie ľudských práv je pritom vyjadrená nielen zásada prezumpcie nevinny, ale aj právo na obhajobu, ako aj zásada verejnosti. Zároveň je prezumpcia nevinny obsahom čl. 14 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Rovnako aj Dohovor v čl. 6 ods. 2 zdôrazňuje, že každý, kto je obvinený zo spáchania trestného činu, sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom. Právo Európskej únie zakotvuje prezumpciu nevinny v čl. 48 ods. 1 Charty základných práv Európskej únie a ďalej je precizovaná v niekoľkých aktoch sekundárneho únieového práva.¹²⁶ V neposlednom rade je potrebné poukázať aj na relevantnú vnútroštátnu právnu úpravu, a to najmä na čl. 50 ods. 2 Ústavy SR, ktorý vyjadruje, že každý, proti komu sa vedie trestné konanie, sa považuje za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.

Napriek tomu, že Ústava SR v čl. 50 ods. 2 ustanovuje prezumpciu nevinny ako východisko pre uplatnenie trestnej zodpovednosti, túto úpravu nemožno vysvetliť tak, že ústavná ochrana prezumpcie nevinny je obmedzená výlučne na trestnú zodpovednosť a že všetky ostatné formy právnej zodpovednosti možno založiť na prezumpcii viny. Zásada prezumpcie nevinny patrí k všeobecným zásadám materiálneho právneho štátu.¹²⁷ Prezumpcia nevinny sa teda neobmedzuje len na trestné konanie, v ktorom sa má rozhodnúť o vine toho, proti ktorému sa konanie vedie, ale má širší dosah. Vyplýva z nej, že žiadny orgán verejnej moci (vrátane ústavných činiteľov) nie je oprávnený vysloviť či rozhodovať o vine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, ešte pred tým, ako ju vyslovil príslušný súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Zásada prezumpcie nevinny

¹²⁶ Napríklad smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinny a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní (Ú. v. EÚ L 65/1, 11. 3. 2016, s. 1).

¹²⁷ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 994.

sa vzťahuje aj na súdy, ktoré v civilnom procese rozhodujú o náhrade škody spôsobenej trestným činom, ktoré sú viazané rozhodnutím príslušných orgánov, že bol spáchaný trestný čin.¹²⁸ Viaanosť súdu v civilnom procese iným rozhodnutím je daná *ex lege* § 193 posledná veta Civilného sporového poriadku. Záver o tom, či a kým bol spáchaný trestný čin, je otázka, ktorú súd v civilnom procese nie je oprávnený riešiť, a preto musí dôjsť k obligatórnemu prerušeniu konania podľa § 162 ods. 1 Civilného sporového poriadku.

Prezumpcia nevinu vyjadruje objektívnu právnu situáciu z hľadiska zákona, a to požiadavku, aby vina obvineného, resp. obžalovaného bola preukázaná bez dôvodných pochybností, s čím je nerozlučne spätá aj zásada náležitého zistenia skutkového stavu v rozsahu nevyhnutnom na rozhodnutie vyjadrená v § 2 ods. 10 TP. Je spojená so všeobecným demokratickým princípom *praesumptio boni viri* (každý občan je bez viny, resp. každý občan je bezúhonný, pokiaľ sa nepreukáže opak). Zo zásady prezumpcie nevinu teda vyplýva ďalšie významné procesné pravidlo *in dubio pro reo* a pokiaľ vina nie je preukázaná, musí byť obžalovaný oslobodený spod obžaloby, pretože nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná nevina, keďže obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu. *In dubio pro reo* sa pritom uplatňuje nielen k dôkaznej situácii všeobecne, ale takisto aj k jednotlivým čiastkovým dôkazom preukazujúcim určitú skutkovú okolnosť dôležitú pre rozhodnutie, a teda v prípade, ak po vyčerpaní všetkých dostupných dôkazov zostane ohľadom dokazovanej skutočnosti naďalej neistý stav, súd je povinný prikloniť sa k možnosti, ktorá je výhodnejšia pre obvineného.¹²⁹

Zo zásady prezumpcie nevinu vyplýva nielen požiadavka na orgány činné v trestnom konaní, aby bez ohľadu na svoje subjektívne presvedčenie o vine obvineného vystupovali voči nemu nestranne a bez zaujatosti, ale aj požiadavka, aby v ustanovených zákonných lehotách vytvárali objektívnu situáciu právnej istoty.¹³⁰ Rôznorodé zákonné obmedzenia a opatrenia, ktoré je obvinený povinný strpieť (napr. zaisťovacie úkony smerujúce k obmedzeniu osobnej slobody, resp. zasahujúce do iných práv a slobôd), však nenarúšajú zásadu prezumpcie nevinu, keďže ich účelom nie je zistenie a ani vyhlásenie viny obžalovaného, t. j. nahradenie právoplatného odsudzujúceho rozsudku súdu.¹³¹ Treba však zdôrazniť, že podmienkou dodržania prezumpcie nevinu je aj zachovanie práva nevyhovedať

¹²⁸ Nález Ústavného súdu SR zo 17. novembra 1998, sp. zn. PL. ÚS 12/98.

¹²⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 4. júla 2022, sp. zn. 1 Tdo 6/2021.

¹³⁰ R 71/1999.

¹³¹ Nález Ústavného súdu SR zo 17. novembra 1998, sp. zn. PL. ÚS 12/98.

vo vlastný neprospech a právo nespolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a so súdom.¹³²

Napriek tomu, že prezumpcia nevinny je obvykle zaradovaná medzi zásady dokazovania, jej dopad je širší. Tento princíp je potrebné dôsledne uplatňovať už od momentu, kedy je osoba podozrivá zo spáchania trestného činu, teda už pred tým, ako sa táto osoba od orgánov činných v trestnom konaní prostredníctvom formálneho úkonu (predvolanie podozrivého na výsluch, zadržanie podozrivého, doručenie uznesenia o vznesení obvinenia a pod.) dozvie, že je podozrivá alebo obvinená, a to vo všetkých štádiách trestného konania až do nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia vo veci samej.

3.5 Zásada oficiality, legality a oportunity

Ustanovenie § 2 ods. 5 TP zakotvuje zásadu legality, ako aj výnimku z tejto zásady, ktorá je zhmotnená do zásady oportunity. Ustanovenie § 2 ods. 6 TP uvádza zásadu oficiality. Vzhľadom na to, že uvedené zásady spolu bezprostredne súvisia, domnievame sa, že je daná potreba vykladať ich vo vzájomnej spojitosti.

Vo svetle zásady legality podľa § 2 ods. 5 TP prokurátor zastupuje v trestnom konaní štát a je povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel, ak Trestný poriadok, medzinárodná zmluva vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak. Zásada legality má osobitný význam pre zdôraznenie povinnosti prokurátora stíhať všetky trestné činy, prijať oznámenia o podozreniach zo spáchania trestných činov, prijať podnety na trestné stíhanie a začať vo veci konať v súlade s Trestným poriadkom. Prokurátor je povinný začať vo veci konať aj bez oznámenia, na základe vlastnej činnosti. Jej zmyslom teda je presadiť, aby boli podniknuté kroky na objasnenie podozrenia, či bol spáchaný trestný čin. Týmto sa taktiež presadzuje všeobecnejšia zásada spravodlivosti a rovnosti pred zákonom.¹³³ Posúdenie otázky, či sú splnené zákonné podmienky pre začatie trestného stíhania v konkrétnej veci (na základe skutočností uvedených v trestnom oznámení alebo skutočností zistených preverením trestného oznámenia), je plne v právomoci orgánov činných v trestnom konaní (vyšetrovateľ, prokurátor). Ústavný súd SR v tejto súvislosti uviedol, že „osobe, ktorá podala trestné oznámenie, nevzniká procesné právo na začatie trestného

¹³² LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 67.

¹³³ MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 124.

stíhania. Takéto právo nemožno odvodiť ani z niektorého zo základných práv alebo slobôd podľa druhej hlavy ústavy. ¹³⁴ Ústavný súd ČR na margo problematiky konštatoval, že „rovnaكو súčasťou týchto základných práv nie je ani povinnosť orgánu štátu kvalifikovať konanie, ktoré dotknutý subjekt považuje za porušenie svojich práv, ako trestný čin. Ak dôkazy, ktoré boli vykonané, nedávajú podklad pre začatie alebo pokračovanie v trestnom stíhaní, nemôže vyšetrovateľ začať konať alebo pokračovať v konaní. Dotknutý subjekt v procesnom postavení oznamovateľa trestného činu má zákonné právo domáhať sa len toho, aby sa jej oznámením kompetentný orgán zaoberal. Nemá však nárok na to, aby výsledok konania kompetentného štátneho orgánu zodpovedal jeho predstave.“ ¹³⁵

Výnimky zo zásady legality na základe zákona možno rozdeliť v zásade na dve skupiny, a to:

- a) prípady, keď sa trestné činy nesmú stíhať – súhlas poškodeného podľa § 211 a nasl. TP, osoby vyňaté z pôsobnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu podľa § 8 TP, neprípustnosť trestného stíhania podľa § 9 TP,
- b) prípady, keď sa trestné činy nemusia, ale môžu stíhať – zmier podľa § 220 TP, zastavenie trestného stíhania pre neúčelnosť podľa § 215 ods. 2 a 3 TP, podmienené zastavenie trestného stíhania podľa § 216 TP, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 218 TP, konanie o dohode o vine a treste podľa § 232 a nasl. TP.

Výnimkou, resp. protikladom zásady legality je zásada oportunity (účelnosti), podľa ktorej prokurátorovi prislúcha právo nestíhať páchatela trestného činu, i keď sú na to dané zákonné podmienky, ak sa trestné konanie nejaví v konkrétnom prípade účelným. ¹³⁶ Je však nevyhnutné mať na zreteli, že zásada oportunity nie je základnou zásadou trestného konania v Slovenskej republike, resp. všeobecným pravidlom, ale je chápaná ako výnimka zo zásady legality v presne ustanovených prípadoch, ktoré sú uvedené skôr. ¹³⁷

Zmyslom zásady oficiality podľa § 2 ods. 6 TP je, že orgány činné v trestnom konaní a súdy konajú z úradnej povinnosti, ak Trestný poriadok neustanovuje inak. Väzobné veci sú povinné vybavovať prednostne a urýchlene. Na obsah petícií zasahujúcich do plnenia týchto povinností orgány činné v trestnom konaní ani súd neprihliadajú.

¹³⁴ Uznesenie Ústavného súdu SR zo 6. decembra 2018, sp. zn. II. ÚS 574/2018.

¹³⁵ Uznesenie Ústavného súdu ČR z 28. apríla 1999, sp. zn. II. ÚS 88/99.

¹³⁶ JALČ, A. K problematike alternatívnych foriem konania v koncepte restoratívnej spravodlivosti. In *Studia Iuridica Cassoviensia*. 2014, č. 1, s. 68 – 77.

¹³⁷ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2022, s. 63.

Procesné úkony musia orgány činné v trestnom konaní a súde realizovať *ex officio*, teda vždy, keď sú na to splnené zákonné predpoklady, a nemôžu od nich upustiť na žiadosť strán alebo iných subjektov trestného konania, najmä nie preto, lebo si to obvinený alebo poškodený želajú. Význam tejto zásady tkvie aj v tom, aby tieto orgány postupovali v závislosti od daného štádia trestného konania aktívne, nečakajúc na podnety či návrhy strán, dodržiavajúc pritom jednotné zákonom predpísané pravidlá pre stíhanie trestných činov, aby tieto nezostali nepotrebané.¹³⁸ Zásada oficiality je úzko spojená aj s hospodárnosťou a účelnosťou trestného konania, ktoré kladú na orgány činné v trestnom konaní a súde požiadavku, aby prejednávali trestné veci bez zbytočných prieťahov, tobôž ak ide o väzobnú vec.

Hoci je zásada oficiality zaraďovaná medzi zásady začatia trestného konania, platí pre celé trestné konanie, to znamená, že orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné počas celého trestného konania vykonávať všetky úkony z vlastnej iniciatívy na splnenie účelu trestného konania v každej trestnej veci. Práve zásada oficiality je typickou zásadou, ktorá odlišuje trestné konanie od civilného procesu, pretože podľa § 156 Civilného sporového poriadku sa konanie začína doručením žaloby alebo doručením návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia súdu.

3.6 Zásada práva na spravodlivý proces

Účelom trestného konania nie je iba spravodlivé potrestanie páchatel'a, účelom trestného konania je rovnako *fair* proces. Existencia riadneho procesu je nevyhnutnou podmienkou existencie demokratického právneho štátu.¹³⁹ Ustanovenie § 2 ods. 7 TP zakotvuje právo na spravodlivý proces a právo na rýchle prejednanie veci. Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť k všetkým vykonávaným dôkazom, ak Trestný poriadok neustanovuje inak. Právo na spravodlivý proces je tzv. verejným subjektívnym právom.

Právnym základom práva na spravodlivý proces je niekoľko vnútroštátnych, ale aj medzinárodnoprávných dokumentov. Zakotvuje ho predovšetkým čl. 6 Dohovoru. Právo na spravodlivý súdny proces predstavuje svojím spôsobom jadro celého Dohovoru. Jeho obsahom je totiž právo na vymožitelnosť práva.

¹³⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 26 – 27.

¹³⁹ Nález Ústavného súdu ČR z 12. októbra 1994, sp. zn. PL. ÚS 4/94.

Právo samé bez tohto aspektu je mŕtvou literou.¹⁴⁰ Právo na spravodlivý proces je rovnako inkorporované aj v čl. 14 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Právo Európskej únie zakotvuje právo na spravodlivý proces v čl. 47 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie, podľa ktorého má každý právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. V neposlednom rade je potrebné poukázať aj na relevantnú vnútroštátnu právnu úpravu, pretože § 2 ods. 7 TP predstavuje derivát základného ústavného práva podľa čl. 46 Ústavy SR, ktorý poskytuje právo na súdnu a inú právnu ochranu.

Právo na súdnu ochranu uvedenú v čl. 46 Ústavy SR však nemožno ponímať ako právo, resp. právny nárok na úspech v konaní pred všeobecným súdom,¹⁴¹ pretože záruka spravodlivosti konania je zásadne procesnej povahy a neznamená záruku nijakého subjektívneho práva, tobôž nie záruku, že výsledok konania zhmotnený v rozhodnutí súdu bude správny.¹⁴²

Dôležitým prvkom práva na spravodlivý proces je právo na rozhodnutie veci nestranným a nezávislým súdom. Podľa judikatúry Ústavného súdu SR „*obsahom práva na nestranný súd je, aby rozhodnutie v konkrétnej veci bolo výsledkom konania nestranného súdu, čo znamená, že súd musí každú vec prerokovať a rozhodnúť tak, aby voči účastníkom postupoval nezaujato a neutrálne, žiadnemu z nich nenadŕžal a objektívne posúdil všetky skutočnosti závažné pre rozhodovanie vo veci. Nestranný súd poskytuje všetkým účastníkom konania rovnaké príležitosti pre uplatnenie všetkých práv, ktoré im zaručuje právny poriadok, pokiaľ súd má právomoc o takomto práve rozhodnúť.*“¹⁴³

Pokiaľ ide o nezávislosť súdnej moci (nezávislosť súdov), čl. 141 ods. 1 Ústavy SR uvádza, že v Slovenskej republike vykonávajú súdnictvo nezávislé a nestranné súdy. Pokiaľ ide o nezávislosť sudcov, čl. 144 ods. 1 Ústavy SR hovorí, že sudcovia sú pri rozhodovaní nezávislí a sú viazaní len zákonom. Nezávislosť súdnictva je nutné vnímať ako nezávislosť súdnej moci od iných zložiek, resp. orgánov štátnej moci, ktoré do rozhodovania súdov nemôžu zasahovať. Akékoľvek snahy zasahovať do rozhodovacej činnosti súdov treba považovať za zásah protiústavný a nedovolený. Základom nezávislosti súdnej moci je rozdelenie moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Nezávislosť súdov od iných zložiek štátnej moci predstavuje určitú črtu súdnej moci, ktorou sa podmieňuje riadny

¹⁴⁰ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. 2. vyd. Bratislava : Eurokódex, 2006, s. 337.

¹⁴¹ Uznesenie Ústavného súdu SR z 19. januára 1994, sp. zn. II. ÚS 4/1994.

¹⁴² REPIK, B. *Ľudské práva v súdnom konaní*. In DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 713.

¹⁴³ Nález Ústavného súdu SR z 11. mája 2005, sp. zn. III. ÚS 47/05.

výkon jej funkcií. Všeobecne možno pojem „nezávislosť súdov“ charakterizovať tak, že zahŕňa rozhodovanie bez akýchkoľvek právnych a faktických vplyvov na výkon ich právomocí, ako aj na proces ich rozhodovania a nezávislosť súdov ako ich nepodriadenosť pri výkone svojich funkcií komukoľvek inému. Nezávislosť súdnictva a nezávislosť sudcov sú preto späté s plnením tých úloh, ktoré im v právnom štáte zveruje ústava. V tomto smere tak nezávislosť súdov, ako ani nezávislosť sudcov nemôže byť nikdy nezávislosťou absolútnou a samoúčelnou, keďže sa poskytuje funkčne pre potreby riadneho výkonu súdnictva. V dôsledku toho ju nemožno považovať ani za nejakú výsadu súdnej moci, ale za nevyhnutný predpoklad naplnenia jej zodpovednosti za nestranné a spravodlivé rozhodnutia.¹⁴⁴

V súvislosti s trestným konaním možno uviesť, že medzi všeobecné záruky spravodlivého procesu patrí najmä zásada rovnosti zbraní, zásada kontradiktórnosti súdneho konania, právo osobnej prítomnosti na konaní a právo vyjadriť sa k prerokovávanej veci, ako aj zákaz inkriminácie vlastnej osoby, výklad ktorých obsahujú samostatné podkapitoly.

3.7 Zásada *ne bis in idem*

Ustanovenie § 2 ods. 8 TP zakotvuje zásadu „nie dvakrát v tej istej veci“, zmyslom ktorej je, že nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevyklučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom.

Právnym základom *ne bis in idem* je niekoľko vnútroštátnych, ale aj medzinárodnoprávných dokumentov. Zakotvuje ho predovšetkým čl. 4 ods. 1 Protokolu č. 7 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. *Ne bis in idem* je rovnako inkorporované aj v čl. 14 ods. 7 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Právo Európskej únie zakotvuje predmetnú zásadu v čl. 50 Charty základných práv Európskej únie, podľa ktorého nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom. Schengenský dohovor¹⁴⁵ takisto v článku 54 ustanovuje, že osoba právoplatne odsúdená jednou zo zmluvných strán nesmie byť pre ten istý čin stíhaná inou zmluvnou stranou, a to za predpokladu, že v prípade odsúdenia bol trest už odpykaný alebo

¹⁴⁴ Uznesenie Ústavného súdu SR zo 4. júla 2000, sp. zn. PL. ÚS 52/99.

¹⁴⁵ Dohovor, ktorým sa vykonáva Schengenská dohoda zo 14. júna 1985 uzatvorená medzi vládami štátov hospodárskej únie Beneluxu, Nemeckej spolkovej republiky a Francúzskej republiky o postupnom zrušení kontrol na ich spoločných hraniciach (Ú. v. EÚ L 239, 22. 9. 2000, s. 19).

sa práve odpykáva, alebo podľa práva štátu, v ktorom bol rozsudok vynesený, už nemôže byť vykonaný. V neposlednom rade je potrebné poukázať aj na relevantnú vnútroštátnu právnu úpravu, pretože zásada *ne bis in idem* je premietnutím ústavného princípu zakotveného v čl. 50 ods. 5 Ústavy SR.

Okrem § 2 ods. 8 TP je v tomto smere relevantný aj § 9 ods. 1 písm. e) TP, podľa ktorého trestné stíhanie nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak ide o osobu, proti ktorej sa skoršie stíhanie pre ten istý skutok skončilo právoplatným rozsudkom súdu alebo bolo právoplatne zastavené, podmiennečne zastavené a obvinený sa osvedčil alebo sa skončilo schválením zmiernosti a zastavením trestného stíhania, ak rozhodnutie nebolo v predpísanom konaní zrušené. Rovnako treba poukázať aj na dikciu § 21 ods. 2 zákona o TZPO, ktorý uvádza, že trestné stíhanie proti právnickej osobe nemožno začať, a ak už bolo začaté, nemožno v ňom pokračovať a musí byť zastavené, ak skoršie konanie pre ten istý skutok proti tej istej právnickej osobe skončilo právoplatným rozhodnutím o správnom delikte a toto rozhodnutie nebolo zrušené.

Zásadu *ne bis in idem* je preto potrebné vzťahovať aj na právoplatné rozhodnutie v správnom konaní, ak bolo vydané pre ten istý skutok. Táto prekážka je základnou zásadou procesného práva a znamená, že o tej istej veci nemožno rozhodnúť opätovne, resp. nemožno v tej istej veci viesť trestné stíhanie, ak už o totožnom skutku bolo rozhodnuté v inom konaní. Z hľadiska vnútroštátneho práva, ako aj z hľadiska judikatúry ESĽP a medzinárodných zmlúv v situácii, keď obvinený už bol za skutok, pre ktorý je vedené trestné stíhanie, postihnutý v správnom konaní, došlo by k porušeniu zásady *ne bis in idem*. Predpokladom aplikácie zásady *ne bis in idem* je to, aby išlo o:

- rovnaký skutok, t. j. aby bola daná totožnosť skutku uvedeného v rozhodnutiach,
- rovnakú osobu, t. j. aby bola daná totožnosť osoby, ktorá sa skutku dopustila, a
- rovnaký chránený záujem uvedený v rozhodnutiach.

V ustálenej judikatúre ESĽP možno nájsť tri kritériá, všeobecne známe ako tzv. Engelovské kritériá, ktoré je potrebné vziať do úvahy pri posudzovaní toho, či existovalo alebo neexistovalo trestné obvinenie za totožný skutok, a to:

1. právna kvalifikácia deliktu podľa vnútroštátneho práva – ak ide podľa vnútroštátneho práva o trestný čin, tento čin je posudzovaný ako trestný čin aj podľa Dohovoru. V prípade, že delikt podľa vnútroštátneho práva nie je trestným činom, uplatnia sa ďalšie dve kritériá;

2. povaha deliktu – podľa tohto kritéria sa skúma, či norma, podľa ktorej je osoba postihovaná, je adresovaná všetkým osobám. Ak je norma adresovaná určitej skupine, možno trestnú povahu odvodiť z posledného kritéria;
3. druh a stupeň závažnosti sankcie – v rámci tohto kritéria sa skúma, či sankcia, ktorá je uložená za spáchaný delikt, má trestnú povahu, teda vykazuje preventívno-represívny účel, alebo je jej účel reparačnej povahy.

V prípade, že má sankcia za priestupok alebo správny delikt uložená správnym orgánom podľa slovenského právneho poriadku trestnú povahu v zmysle uvedených tzv. Engelovských kritérií, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní aplikovať zásadu *ne bis in idem* a zastaviť trestné stíhanie voči obvinenému uznesením z dôvodu neprípustnosti trestného stíhania.

3.8 Zásada práva na obhajobu

Podľa § 2 ods. 9 TP je garantované každému, proti komu sa vedie trestné konanie, právo na obhajobu. Predstavuje občianske právo, ktoré je jedným z nevyhnutných prvkov demokratického a právneho štátu. Je natoľko podstatným signifikantom právneho štátu, že predstavuje základnú zásadu trestného konania. Právo na obhajobu je jednou z najvýznamnejších trestnoprocesných zásad.¹⁴⁶

Právnym základom práva na obhajobu je niekoľko vnútroštátnych, ale aj medzinárodnoprávných dokumentov. Zakotvuje ho čl. 11 ods. 1 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, podľa ktorého každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo byť považovaný za nevinného, kým nie je dokázaná jeho vina vo verejnom konaní, v ktorom mu boli dané záruky nevyhnutné na jeho obhajobu. V predmetnom ustanovení Všeobecnej deklarácie ľudských práv je pritom vyjadrené nielen právo na obhajobu, ale aj zásada prezumpcie neviny či zásada verejnosti. Rovnako aj Dohovor v čl. 6 ods. 3 zdôrazňuje, že každý, kto je obvinený zo spáchania trestného činu, musí byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s dôvodom obvinenia, musí mať primeraný čas na prípravu svojej obhajoby a môže sa obhajovať buď sám, alebo prostredníctvom obhajcu. Tu je vyjadrená nielen zásada práva na obhajobu, ale v podstate aj zásada práva na materinský jazyk. Právo Európskej únie zakotvuje právo na obhajobu v čl. 48 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie a ďalej je precizované v niekoľkých aktoch sekundárneho únieového práva. V neposlednom rade je potrebné poukázať aj na relevantnú vnútroštátnu právnu úpravu, a to najmä na čl. 50 ods. 3 Ústavy SR, ktorý vyjadruje, že obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť

¹⁴⁶ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2012, s. 352.

na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom svojho obhajcu.

Právo na obhajobu vyjadruje požiadavku, aby v trestnom procese bola zaručená ochrana práv a záujmov osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. Zásada zabezpečenia práva na obhajobu je nevyhnutným predpokladom úspešného výkonu súdnictva, ktorého významnou úlohou je ochrana práv a zákonom chránených záujmov občanov. Zabezpečuje sa nielen v záujme osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, ale aj v záujme celej spoločnosti.¹⁴⁷ Právo na obhajobu je nutné aplikovať na celé trestné konanie a obsahuje najmä právo obvineného vedieť, z čoho je obvinený, právo na osobnú obhajobu, právo obvineného požadovať, aby sa v trestnom konaní zistili všetky okolnosti svedčiace v jeho prospech, a právo vždy si zvoliť obhajcu.¹⁴⁸ Hoci podľa ustálenej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR sa právo na obhajobu do okamihu nadobudnutia právneho postavenia obvineného nezaručuje podľa čl. 50 ods. 3 Ústavy SR,¹⁴⁹ je implikované v ochrane poskytovanej čl. 47 ods. 2 Ústavy SR. Aj Najvyšší súd SR v tejto súvislosti vo svojom uznesení z 12. augusta 2014, sp. zn. 2 Tdo 34/2014, uviedol, že „*znemožnenie uplatnenia práva na obhajobu, ktoré zákon priznáva podozrivej osobe, je subsumovateľné pod porušenie práva na obhajobu ako dovolací dôvod podľa § 371 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku len za predpokladu, že taký postup orgánov činných v trestnom konaní negatívne ovplyvnil vykonávanie procesných úkonov po začatí trestného stíhania a vznesenia obvinenia*“.

Právo na obhajobu možno chápať v dvoch rovinách, a to v materiálnej a formálnej. Materiálne poňatie práva na obhajobu znamená, že Trestný poriadok umožňuje obvinenému aktívne sa brániť, sám sa obhajovať, mať právo na to, aby bol dôkladne oboznámený s podstatou obvinenia, aby vedel, čo sa mu kladie za vinu. Má právo navrhovať dôkazy, oboznámiť sa s výsledkami prípravného konania, s podanou obžalobou, aktívne sa zapájať do dokazovania na hlavnom pojednávaní, podávať opravné prostriedky. Formálne poňatie práva na obhajobu znamená, že Trestný poriadok umožňuje obvinenému dať sa zastupovať. Môže si zvoliť obhajcu, v prípadoch povinnej obhajoby obhajcu mať musí a ak si ho nezvolí, musí mu byť ustanovený. Nedostatok finančných prostriedkov nesmie byť prekážkou pri využití služieb obhajcu. Ak si obvinený nezvolí obhajcu sám, môžu mu ho zvoliť osoby, ktoré Trestný poriadok taxatívne vymedzuje. Obvinený si môže v tej istej veci zvoliť aj viacerých obhajcov.

Základnou premisou pri práve na obhajobu je skutočnosť, že obhajcom je osoba znalá práva – advokát, ktorá je istou protiváhou oproti osobe obvineného,

¹⁴⁷ Nález Ústavného súdu SR z 12. júla 2001, sp. zn. III. ÚS 41/01.

¹⁴⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 26. októbra 2011, sp. zn. 1 Tdo V 19/2011.

¹⁴⁹ K tomu pozri napríklad nález Ústavného súdu SR z 29. apríla 1999, sp. zn. II. ÚS 34/99.

ktorý je väčšinou právny laik. Úlohou obhajcu je pôsobiť ako protiváha v kontradiktórnom procese, kde proti obvinenému stojí v zásade celá štátna mašinéria na čele s prokurátorom a policajtom. Realizácia práva na obhajobu je v zásade realizáciou princípu *égalité des armes* – rovnosti zbraní. Obhajcom je osoba, ktorá je nezávislá od štátnej moci a poskytuje svoje služby len v rámci zákona, pokynov klienta a riadi sa predpismi Slovenskej advokátskej komory.¹⁵⁰

3.9 Zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností

Ustanovenie § 2 ods. 10 TP formuluje záväzok, že orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.

Predmetná zásada pritom úzko súvisí aj s účelom trestného konania podľa § 1 TP. Tento účel majú orgány činné v trestnom konaní dosiahnuť tak, že v zmysle zásady oficiality, z úradnej povinnosti zisťujú skutkový stav v rozsahu potrebnom na vlastné rozhodnutie a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby súdu umožnili spravodlivé rozhodnutie. Zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností nahradila zásadu zistenia objektívnej, resp. materiálnej pravdy, ktorá sa pred rokom 1989 považovala za jednu z prioritných zásad trestného procesu a ktorá znamenala, že v praxi sa každá vec týkajúca sa rozhodovania v každom štádiu konania mala objasniť v celej šírke, pričom sa museli zisťovať aj okolnosti a príčiny, ktoré spáchanie skutku umožnili.¹⁵¹ Pritom aj pri zásade zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností sa vychádza z pojmu „pravda“, no na rozdiel od zásady objektívnej, resp. materiálnej pravdy je pravda v tomto prípade interpretovaná odlišne, čo súvisí s obmedzenými možnosťami hľadania pravdy v rámci trestného konania, ktorými orgány činné v trestnom konaní a súdy disponujú.¹⁵² To znamená, že v trestnom konaní je aj naďalej potrebné usilovať sa o zistenie pravdy čo najväčšmi zodpovedajúcej skutočnosti, no na

¹⁵⁰ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 39.

¹⁵¹ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 86.

¹⁵² DESET, M. O hľadaní pravdy v trestnom konaní v minulosti a dnes. In *Právnik. Teoretický časopis pro otázky státu a práva*. 2013, č. 2, s. 170 – 179.

trestné konanie sa nemajú klásť nesplniteľné požiadavky, a preto zákonodarca odôvodnene upustil od požiadavky zistenia objektívnej pravdy a nahradil ju formuláciou „aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom pre rozhodnutie“.¹⁵³

Každá okolnosť dôležitá pre rozhodnutie vo veci musí byť v súlade so zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností a spoľahlivo preukázaná tak, aby nemohla vzbudzovať žiadnu pochybnosť. Za zistenie skutočného stavu veci preto nemožno považovať iba zistenie o pravdepodobnosti dokazovanej skutočnosti, hoci výsledky dokazovania pripúšťajú možnosť urobiť záver, že existuje, no na druhej strane nevyklúčujú možnosť iného alebo opačného záveru. Ak zostanú po vyčerpaní všetkých dôkazných prostriedkov pochybnosti o niektorej skutkovej okolnosti dôležitej pre zavinenie, bude nevyhnutné obžalovaného oslobodiť spod obžaloby pri rešpektovaní zásady *in dubio pro reo*.¹⁵⁴

Napriek tomu, že návrhu na vykonanie dôkazu nezodpovedá automatická povinnosť orgánu činného v trestnom konaní, resp. súdu vyhovieť takému návrhu,¹⁵⁵ v ostatnom období je v trestnom konaní rozšírený negatívny trend objašňovania skutkového stavu veci v prípravnom konaní. Za neakceptovateľný možno označiť taký postup orgánov činných v trestnom konaní, v ktorom tieto odmietajú počas prípravného konania takmer všetky dôkazné návrhy obhajoby vrátane tých, ktoré môžu byť pre posúdenie skutkového stavu relevantné, s odôvodnením, že ich obvinený môže navrhnúť v konaní pred súdom. Takýto postup orgánov činných v trestnom konaní je však v absolútnom rozpore so zásadou zistenia skutkového stavu, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a nezriedka evokuje oprávnený dojem, že k odmietnutiu dôkazných návrhov obhajoby v prípravnom konaní došlo nie preto, že by boli irelevantné, ale práve naopak, preto, že by mohli výrazne spochybniť vyšetrovaciu verziu orgánov činných v trestnom konaní.¹⁵⁶ V tejto súvislosti je potrebné uviesť aj aktuálnu rozhodovaciu činnosť Najvyššieho súdu SR, ktorý na margo uvedeného „trendu“ uviedol, že „nie je možné, aby súd suploval povinnosti prokurátora vyplývajúce mu z § 2 ods. 10 Tr. por. s tým, že prokurátor bude očakávať, že základné predpoklady trestnej zodpovednosti obvineného si vyrieši svojím vlastným dokazovaním súd. V zmysle § 1 Tr. por. je totiž trestný proces upravený ako kontradiktórne konanie protistrán (prokurátora na jednej strane a obvineného a jeho obhajcu na strane

¹⁵³ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 87.

¹⁵⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 20. februára 2019, sp. zn. 6 To 8/2018.

¹⁵⁵ K tomu pozri napríklad uznesenie Ústavného súdu SR z 29. mája 2013, sp. zn. II. ÚS 304/2013.

¹⁵⁶ ŠAMKO, P. *Priznanie obvineného ako „koruna dôkazov“ a podanie obžaloby „za každú cenu“*. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1119-priznanie-obvineneho-ako-koruna-dokazov-a-podanie-obzaloby-za-kazdu-cenu>>.

*druhej), ktoré pred súdom predkladajú a vykonávajú dôkazy, ktoré buď obvineného usvedčujú alebo oslobodzujú – ich posúdenie je úlohou súdu ako nestranného rozhodovacieho orgánu, ktorý nesmie iniciatívnym spôsobom napomáhať jednej alebo druhej strane. Prijatie opačného názoru by malo za následok porušenie zásady rovnosti zbraní v konaní pred súdom, ako aj zásady spravodlivého procesu.*¹⁵⁷

Popri zásade náležitého zistenia skutkového stavu veci je v § 2 ods. 10 TP uvedená aj zásada vyhľadávacia. Vyhľadávacia zásada je konkretizáciou zásady oficiality v procese dokazovania. Zjednodušene, ale veľmi výstižne možno túto zásadu vysvetliť konštatovaním, že v našom trestnom konaní dôkazné bremeno spočíva na orgánoch činných v trestnom konaní a na súde, no nie v pravom zmysle tak, ako „dôkazné bremeno“ chápe angloamerický trestný proces. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné z úradnej povinnosti vyhľadávať dôkazy svedčiace v neprospech, ale aj v prospech osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. Vzhľadom na skutočnosť, že Trestný poriadok predmetné ustanovenie formuluje jednoznačne, možno z neho vyvodiť aj právo obvineného, aby bola vyhľadávacia zásada dodržiavaná orgánmi činnými v trestnom konaní aj v jeho prospech. Selektívny výber dôkazov orgánmi činnými v trestnom konaní v právnom konaní odporuje § 2 ods. 10 TP. Vykonávanie dôkazov v oboch smeroch znamená aj dať k dispozícii ich zadokumentovanú podobu nielen pre potreby súdu (aby mu umožnili spravodlivé rozhodnutie), ale aj pre potreby strán v konaní, teda aj obvineného a obhajcu.¹⁵⁸ Len takto je možné dosiahnuť rozhodnutie ako výsledok spravodlivého procesu.

3.10 Zásada kontradiktórnosti

Ustanovenie § 2 ods. 11 TP formuluje zásadu kontradiktórnosti, v zmysle ktorej súd môže vykonať aj dôkazy, ktoré strany nenavrhl. Strany majú právo nimi navrhnutý dôkaz zabezpečiť. Ďalšia podstatná časť zásady kontradiktórnosti je zakotvená v § 2 ods. 18 TP, v zmysle ktorej dokazovanie riadi súd, ktorý však výsluch obžalovaného, svedkov, poškodeného a znalcov spravidla ponecháva stranám, najprv tej, ktorá dôkaz navrhla či obstarala. Pojem „kontradiktórnosť“ pochádza z latinského slovného spojenia *contra dicere*, čo v preklade znamená hovoriť oproti, oponovať. Uvedená zásada je príznačná nielen pre trestné konanie, ale v zmysle čl. 9 Civilného sporového poriadku aj pre civilný proces. Keďže podstatu kontradiktórnosti tvorí súperenie strán a vedenie procesu formou

¹⁵⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 4. júla 2022, sp. zn. 1 Tdo 6/2021.

¹⁵⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 26. februára 2013, sp. zn. 1 Tdo 51/2013.

sporu, možno v tejto súvislosti uviesť, že základným sporom v trestnom konaní je „spor“ medzi obžalobou a obvineným, vedľajším sporom je „spor“ medzi obvineným a poškodeným. Kontradiktórnosť súvisí aj s princípom rovnosti zbraní, pretože proces možno považovať za kontradiktórny, iba ak sa v ňom rešpektuje zásada rovnosti zbraní a zaistíuje, aby mali strany prístup k akýmkoľvek dôkazom a argumentom, ktoré boli predložené súdu a ktoré by mohli mať vplyv na prejednanie veci a súdne rozhodnutie.

Právnym základom kontradiktórnosti súdneho konania je niekoľko vnútroštátnych, ale aj medzinárodnoprávných dokumentov. Keďže kontradiktórnosť je imanentnou súčasťou práva na spravodlivý proces, možno ju implikovať z čl. 6 Dohovoru a v rámci práva Európskej únie najmä z čl. 47 Charty základných práv Európskej únie. V neposlednom rade je potrebné poukázať aj na relevantnú vnútroštátnu právnu úpravu, a to najmä na čl. 48 ods. 2 Ústavy SR, ktorý zaručuje každému právo, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom.

V tejto súvislosti Ústavný súd SR uviedol, že *„postup, ktorým súd odníme účastníkovi konania možnosť vyjadriť sa k dôkazu, ktorý súd vykonal a ktorý obsahoval zistenie významné pre jeho rozhodnutie, a vytvorí tak dotknutému účastníkovi konania podstatne nevýhodnejšie podmienky na preukázanie svojich tvrdení, než akými disponuje druhý účastník konania, je nielen porušením práva vyjadriť sa ku všetkým vykonávaným dôkazom podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, ale aj porušením princípu kontradiktórnosti a princípu rovnosti zbraní ako základných definíčných prvkov práva na spravodlivé súdne konanie“*.¹⁵⁹ Článkom 48 ods. 2 Ústavy SR je garantované každému, o práve koho orgán verejnej moci rozhoduje, vyjadriť sa k tým dôkazom, ktoré sa v konaní vykonávajú. K porušeniu základného práva vyjadriť sa ku všetkým vykonávaným dôkazom podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy SR môže pred všeobecnými súdmi dôjsť vtedy, keď príslušný súd dôkazy vykonáva, a teda nie vtedy, keď ich nevykonal.¹⁶⁰

Vyjadrovať sa k vykonávaným dôkazom je v praktickej rovine veľmi dôležitým právom obvineného najmä v konaní pred súdom, kde po vykonaní každého jednotlivého dôkazu má obvinený možnosť sa k nemu vyjadriť, a tým dať prokurátorovi a súdu najavo svoj postoj k práve vykonávanému dôkazu.¹⁶¹ Kontradiktórnosť sa však neobmedzuje iba na oprávnenie vyjadrovať sa k tvrdeniam druhej strany, ale vzťahuje sa aj na rovnaké oprávnenie voči dôkazom, ktoré súd získal

¹⁵⁹ Nález Ústavného súdu SR z 19. decembra 2001, sp. zn. I. ÚS 49/2001.

¹⁶⁰ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 954.

¹⁶¹ LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 34.

z vlastnej iniciatívy, pričom nie je ani dôležité to, či tieto skutočnosti boli známe iba jednej strane alebo žiadnej z nich.

Kontradiktórnosť nachádza z povahy veci svoje uplatnenie najmä v konaní pred súdom, pretože v prípravnom konaní je táto zásada značne limitovaná, čo súvisí so skutočnosťou, že prípravné konanie je neverejné. Keďže v prípravnom konaní je prokurátor *dominus litis*, nemožno hovoriť ani o rovnosti strán, čo však vyplýva aj z § 10 ods. 10 TP. Významným prostriedkom na uplatnenie kontradiktórnosti aspoň v obmedzenej forme je § 213 TP, ktorý umožňuje obhajcovi žiadať, aby bol prítomný pri všetkých procesných úkonoch, ktorých výsledkom by mohol byť dôkaz použiteľný v konaní pred súdom. Pokiaľ toto právo obhajca využije, môže klásť vypočúvaným osobám otázky a spochybňovať ich tvrdenia, rovnako môže byť prítomný pri vykonávaní ďalších procesných úkonov (napr. konfrontácia, vyšetrovací pokus) už v priebehu prípravného konania.

3.11 Zásada voľného hodnotenia dôkazov

Ustanovenie § 2 ods. 12 TP vymedzuje zásadu voľného hodnotenia dôkazov, zmyslom ktorej je, že orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne, a to nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán. Spolu s vyhládavacou zásadou a zásadou zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností patrí medzi základné zásady dokazovania v trestnom konaní.

Proces dokazovania, nielen z hľadiska hodnotenia obsahu jednotlivých dôkazov, ale aj z hľadiska rozsahu dokazovania, je ovládaný zásadou voľného hodnotenia dôkazov, keď po vykonaní logických úsudkov v kontexte všetkých vo veci vykonaných dôkazov dochádza k vydaniu meritórneho rozhodnutia. V súvislosti so základnou zásadou podľa § 2 ods. 10 TP je potrebné zisťovať skutkový stav veci, a teda aj viesť dokazovanie v rozsahu nevyhnutnom na rozhodnutie. Trestný poriadok pritom neurčuje a ani nemôže určiť konkrétne pravidlá, podľa ktorých by sa malo postupovať v konkrétnom prípade pri určení rozsahu dokazovania alebo pri hodnotení obsahu dôkazov, prípadne ich vzájomnej súvislosti, a to ani pokiaľ ide o mieru dôkazov potrebných na preukázanie určitej skutočnosti, ani pokiaľ ide o váhu jednotlivých dôkazov,¹⁶² takisto sa hodnotenie neodvíja ani od pomeru dôkazov svedčiacich v prospech obvineného alebo v neprospech obvineného. Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy na základe

¹⁶² Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. marca 2012, sp. zn. 5 Tdo 17/2012.

vlastného vedomia, svedomia, presvedčenia, skúsenosti či vzdelania.¹⁶³ Jediným všeobecným pravidlom určujúcim rozsah dokazovania je zásada vyjadrená v § 2 ods. 10 TP, podľa ktorej orgány postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, a to v rozsahu nevyhnutnom na rozhodnutie. Je teda výlučne na úvahe súdu, ktoré dôkazy vykoná, a tieto následne vyhodnotí podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstarali orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán.¹⁶⁴ S rozsahom dokazovania úzko súvisí aj predmet dokazovania, ktorý demonštratívnym výpočtom ustanovuje § 119 ods. 1 TP.

Zásada voľného hodnotenia dôkazov je vybudovaná na rozhodujúcom kritériu reprezentovanom vnútorným presvedčením orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Vnútrné presvedčenie hodnotiaceho orgánu znamená myšlienkovú činnosť, ktorá vytvára pre súd, resp. orgán činný v trestnom konaní možnosť dostatočného priestoru v rámci vlastnej úvahy na to, aby sám určil rozsah dokazovania a vykonal prípadnú selekciu navrhovaných dôkazov procesnými stranami v obsahovom kontexte významu navrhovaných dôkazov niektorou z procesných strán v porovnaní s množstvom, kvalitou a závažnosťou tých dôkazov, ktoré už boli vo veci vykonané.¹⁶⁵

Z uvedeného je pritom zrejmé, že vnútorné presvedčenie sa teda neopiera o ľubovôľu, ale o zodpovednosť, a musí sa vytvárať na základe logického úsudku, na zodpovednej a starostlivej analýze každého dôkazu individuálne i po posúdení všetkých dôkazov v ich vzájomných súvislostiach a v súhrne.¹⁶⁶ Rozhodovacia prax najvyšších súdnych autorít pritom dotvára postup hodnotenia dôkazu aj v takých situáciách, keď jeden dôkaz, resp. dôkazný prostriedok pripúšťa viacero alternatív skutkového deja. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na rozhodnutie R 62/1993, podľa ktorého zo zásady voľného hodnotenia dôkazov vyplýva, že *„ak znalec z odboru zdravotníctva pripustí možnosť viacerých alternatív, týkajúcich sa príčin, resp. mechanizmu vzniku poranení poškodeného, sú orgány činné v trestnom konaní povinné po zhodnotení výsledkov znaleckého dokazovania v súhrne s ďalšími vykonanými dôkazmi rozhodnúť, ktorá z uvedených alternatív je v súlade s vykonanými dôkazmi. To predpokladá vykonanie všetkých dostupných dôkazov na objasnenie príčin vzniku poranení. Len vtedy, keby vykonané dokazovanie nevyhlúčilo žiadnu zo znaleckých alternatív o mechanizme*

¹⁶³ KURILOVSKÁ, L. § 2 Základné zásady trestného konania. In ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 35.

¹⁶⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 26. februára 2014, sp. zn. 3 Tdo 52/2013.

¹⁶⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. apríla 2020, sp. zn. 6 Tdo 23/2019.

¹⁶⁶ IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 84 – 85.

*vzniku poranení, prípadne ak okrem znaleckého posudku neexistujú žiadne ďalšie dostupné dôkazy, ktoré by bolo možné v naznačenom smere vykonať, musia orgány činné v trestnom konaní vychádzať z tej verzie, ktorá je pre obvineného najpriaznivejšia.*¹⁶⁷

3.12 Zásada spolupráce so záujmovými združeniami

Ustanovenie § 2 ods. 13 TP formuluje zásadu spolupráce so záujmovými združeniami občanov, v zmysle ktorej orgány činné v trestnom konaní a súd spolupracujú so záujmovými združeniami občanov a využívajú ich výchovné pôsobenie.

Článok 29 ods. 1 Ústavy SR zaručuje právo slobodne sa združovať. Každý má právo spolu s inými združovať sa v spolkoch, spoločnostiach alebo iných združeníach. Legálna definícia záujmového združenia občanov je obsiahnutá v § 4 ods. 2 TP, podľa ktorej sa záujmovými združeniami občanov na účely Trestného poriadku rozumejú najmä občianske združenia, odborové organizácie, kolektív spolupracovníkov a štátom uznané cirkvi a náboženské spoločnosti, pričom za záujmové združenia občanov sa nepovažujú politické strany a hnutia. Ustanovenie § 4 TP prehlbuje základnú zásadu spolupráce so záujmovými združeniami občanov.

Zmyslom tejto zásady je najmä posilnenie výchovného pôsobenia trestného konania a predchádzanie či zamedzovanie trestnej činnosti, ale aj odhaľovanie trestnej činnosti, keďže v zmysle § 3 TP sú štátne orgány, vyššie územné celky, obce a iné právnické osoby a fyzické osoby povinné poskytovať orgánom činným v trestnom konaní a súdom súčinnosť, ako aj bez meškania oznamovať skutočnosti nasvedčujúce tomu, že bol spáchaný trestný čin. V zásade spolupráce orgánov činných v trestnom konaní a súdov so záujmovými združeniami občanov vytvárajú predpoklady na iniciatívu občianskych združení vstupovať do prevýchovného procesu obvineného. Uvedená zásada sa bude uplatňovať predovšetkým v prípade fyzických osôb, pretože z povahy veci sa predpokladá najmä výchovné pôsobenie na fyzické osoby, no nemožno absolútne vylúčiť, že so záujmovými združeniami budú spolupracovať aj právnické osoby, no pôjde o výnimočné prípady.

Najvýznamnejšie procesné oprávnenia záujmových združení podľa Trestného poriadku zahŕňajú možnosť ponúknuť prevzatie záruky za ďalšie správanie obvineného v rámci nahradenia väzby a za to, že obvinený sa na vyzvanie dostaví

¹⁶⁷ R 62/1993.

k policajtovi, prokurátorovi alebo na súd a že vždy vopred oznámi policajtovi, prokurátorovi alebo súdu vzdialenie sa z miesta pobytu.

Zástupca záujmového združenia občanov má takisto právo vyplývajúce z § 240 TP, podľa ktorého mu súd bez meškania doručí rovnopis obžaloby, ak bolo v rámci štádia preskúmania obžaloby, resp. predbežného pojednania obžaloby kladne rozhodnuté o jeho účasti na hlavnom pojednávaní. S tým úzko súvisí aj právo na to, aby bol zástupca záujmového združenia občanov upovedomený o termíne hlavného pojednávania. Ak sa hlavného pojednávania zástupca záujmového združenia zúčastní, má právo predniesť záverečnú reč.

Záujmové združenie občanov môže poskytnúť záruku za obžalovaného a žiadať súd, aby povolil, pokiaľ to Trestný zákon pripúšťa, podmienený odklad výkonu trestu alebo aby uložil taký druh trestu, ktorý nie je spojený s odňatím slobody, alebo aby súd upustil od potrestania.

Záujmové združenie občanov môže tiež poskytnúť záruku za odsúdeného a žiadať jeho podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody. Tiež môže žiadať pod záštitou poskytnutia záruky podmienené upustenie od výkonu zvyšku trestu, zákazu činnosti alebo zákazu pobytu.

3.13 Zásada rovnosti strán

Ustanovenie § 2 ods. 14 TP zakotvuje zásadu rovnosti strán pred súdom, v zmysle ktorej sú si strany v konaní pred súdom rovné. Predmetná zásada tak predstavuje normatívne doplnenie všeobecného právneho princípu rovnosti pred zákonom. Rovnosť strán v konaní pred súdmi zaručuje aj čl. 47 ods. 3 Ústavy SR a čl. 37 ods. 3 Listiny. Rovnosť strán patrí aj medzi základné zásady činnosti súdov, a preto § 3 ods. 1 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch deklaruje, že účastníci konania a strany v trestnom konaní sú si v konaní pred súdom rovní.

Aplikácia tejto zásady v praxi umožňuje rovnaké uplatňovanie práv stranám v trestnom konaní v konaní pred súdom. V procesnoprávnej rovine predstavuje zásada rovnosti strán základný postulát, podľa ktorého žiadna zo strán nemá vo vzťahu k protistrane iné než rovnocenné postavenie, čo znamená, že žiadna strana nie je akýmkoľvek spôsobom nadradená druhej strane. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že táto zásada sa v plnej miere aplikuje i na trestné stíhanie právnických osôb, a to jednak vo vzťahu k prokurátorovi, ale taktiež je nutné dodržať túto zásadu aj vo vzťahu k obvinenej fyzickej osobe, pričom rozsah, spôsob uplatnenia a výkon ich práv s konaní pred súdom sa nesmú zásadne líšiť.

Táto zásada vystupuje obzvlášť do popredia v súvislosti s kontradiktórnosťou konania, pretože rovnosť strán je významným predpokladom uplatňovania kontradiktórnosti. Účelom zásady rovnosti strán je zabezpečiť obvinenému rovnakú

možnosť uplatňovania procesných práv ako prokurátorovi. V tejto súvislosti je potrebné uviesť rozsudok Krajského súdu Košice z 11. februára 2016, sp. zn. 7 To 90/2015, v ktorom sa uvádza, že „*trestný proces je upravený ako kontradiktórne konanie dvoch protistrán – prokurátora na jednej strane a obvineného a jeho obhajcu na strane druhej. Strany trestného konania pred súdom predkladajú a vykonávajú dôkazy, ktoré obvineného buď usvedčujú alebo oslobodzujú, pričom ich posúdenie je na strane súdu ako neutranného rozhodovacieho orgánu. Platí teda, že súd má rozhodnúť spor medzi prokurátorom, t. j. zástupcom štátu a obvineným. Pri tomto rozhodovaní súd je povinný zachovať neutrannosť a nesmie iniciatívne napomáhať jednej alebo druhej strane. Ak by sa tak stalo, došlo by k porušeniu nielen zásady rovnosti strán v konaní pred súdom, ale aj zásady spravodlivého procesu.*“

3.14 Obžalovacia zásada

Ustanovenie § 2 ods. 15 TP zakotvuje obžalovacia zásada, v zmysle ktorej súd môže konať a rozhodovať len vtedy, keď je prokurátorom podaná obžaloba alebo návrh na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu. Z toho je zrejmé, že Trestný poriadok je vybudovaný na akuzačnom princípe, podľa ktorého sú jednotlivé procesné funkcie a z nich vyplývajúce práva a povinnosti rozdelené medzi žalobcu, obhajcu a sudcu, na rozdiel od inkvizičného princípu, kde tieto procesné funkcie boli kumulované v rukách jednej osoby.

Do podania obžaloby je pánom sporu prokurátor, ktorý je aj garantom zákonnosti prípravného konania, po podaní obžaloby sa pánom sporu stáva sudca a prokurátor sa stáva stranou v trestnom konaní. Z obžalovacej zásady teda vyplýva, že podaním obžaloby prechádza právo a povinnosť viesť konanie na súd. Prejavom obžalovacej zásady sú aj dispozičné oprávnenia prokurátora, ktoré sú reprezentované najmä tým, že prokurátor môže až do začatia hlavného pojednávania vziať obžalobu späť, resp. až do začatia verejného zasadnutia vziať návrh na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu späť, čím sa vec vracia do štádia prípravného konania, a tiež môže na hlavnom pojednávaní oznámiť, že ustupuje od obžaloby v celom rozsahu alebo pre niektorý zo skutkov uvedených v obžalobe, čo zakladá dôvod na vyhlásenie oslobodzujúceho rozsudku v celom rozsahu alebo pre niektorý zo skutkov uvedených v obžalobe.

V zmysle obžalovacej zásady súd môže rozhodnúť len o skutku, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu. To však neznamená, že medzi skutkom, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu, a skutkom uvedeným vo výroku rozsudku musí byť absolútna zhoda. Niektoré skutočnosti môžu odpadnúť a iné naopak pribudnúť, nesmie sa zmeniť len podstata skutku. Podstata skutku je určovaná účasťou

obžalovaného na určitej udalosti popísanej v obžalobnom návrhu, z ktorej vzišiel následok porušujúci alebo ohrozujúci záujem chránený Trestným zákonom. Totožnosť skutku (v procesnom význame) bude zachovaná vždy, ak bude obžaloba na určitú osobu podaná pre skutok, pre ktorý bola obvinená, pričom skutková veta uznesenia o vznesení obvinenia musí mať základ v skutku, pre ktorý sa začalo trestné stíhanie. Súd je teda viazaný skutkom uvedeným v obžalobe, nie jeho právnou kvalifikáciou. Ak rozhodne súd o skutku, pre ktorý nebol obvinený obžalobou stíhaný, poruší tým obžalovacia zásadu.¹⁶⁸

3.15 Zásada sudcovského rozhodovania

Ustanovenie § 2 ods. 16 TP zakotvuje zásadu súdneho rozhodovania, v zmysle ktorej v rámci štádia konania pred súdom rozhoduje senát, samosudca alebo sudca pre prípravné konanie. Zároveň stanovuje pravidlo, že predseda senátu, samosudca alebo sudca pre prípravné konanie rozhodujú sami, ak to zákon výslovne ustanovuje.

Uvedená zásada má svoj základ v čl. 50 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorého rozhodovanie o vine a treste za trestné činy patrí len súdom. Žiadny iný štátny orgán nie je oprávnený rozhodovať o trestných činoch a postihoch za ne než súd. Súd skúmanie svojej právomoci obmedzí na zistenie, či ide o trestný čin, pokiaľ nie, postúpi vec orgánu, ktorý má právomoc sa ňou zaoberať.¹⁶⁹ Z uvedeného vychádza aj zákonná úprava právomoci súdov v zmysle Trestného poriadku a určenie ich vecnej a miestnej príslušnosti. Za trest možno považovať len také opatrenie súdu, ktoré je ako trest označené zákonom a je právnym následkom právoplatného uznania viny za spáchanie trestného činu.¹⁷⁰ Táto zásada nadväzuje aj na čl. 142 Ústavy SR, na základe ktorého súdy rozhodujú v trestnoprávných veciach. Zákonodarca chce zakotvením tejto zásady zdôrazniť, že len súd môže rozhodovať o vine a treste. Každý má právo na svojho sudcu, každý má právo na to, aby o jeho vine rozhodoval nezávislý a nestranný sudca.

Základné zásady činnosti súdov formulujú v § 3 ods. 6 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch pravidlo, že súdnictvo vykonávajú sudcovia a v trestnoprávných veciach spolu so sudcami v senátoch aj prísediaci sudcovia z radov občanov, ktorí majú pri výkone súdnictva rovnaké práva a povinnosti ako sudcovia, okrem oprávnenia predsedieť senátu. Citované ustanovenie vhodne dopĺňa právna veta

¹⁶⁸ K tomu pozri napríklad R 18/1966.

¹⁶⁹ MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo procesní*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 170.

¹⁷⁰ Rozhodnutie Ústavného súdu SR 06/04.

nálezu Ústavného súdu ČR z 2. júna 2011, sp. zn. II. ÚS 3213/10, podľa ktorej sa „*pravidlá pre sudcov vzťahujú aj na prísediacich, pretože zákonná úprava je založená na tom, že prísediaci musí spĺňať v zásade rovnaké podmienky ako profesionálny sudca (s výnimkou odbornosti) a pri rozhodovaní má rovnaké postavenie (jeho hlas má rovnakú váhu*“.

Konanie pred samosudcom je osobitným spôsobom konania.¹⁷¹ Samosudca vykonáva konanie o prečinoch a zločinoch okrem obzvlášť závažných zločinov, za ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov. Samosudca má rovnaké práva a povinnosti ako senát a jeho predseda, pričom neverejné zasadanie samosudca nevykonáva. Sudca pre prípravné konanie koná o obžalobe alebo o návrhu na dohodu o vine a treste a vo veci rozhoduje, ak ide o skrátené vyšetrowanie podľa § 204 TP, má pritom rovnaké práva a povinnosti ako samosudca. Predseda senátu alebo senát koná o obžalobe alebo o návrhu na dohodu o vine a treste a vo veci rozhoduje v ostatných prípadoch.

3.16 Zásada verejnosti, ústnosti a bezprostrednosti

Ustanovenie § 2 ods. 17 TP zakotvuje zásadu verejnosti, v zmysle ktorej trestné veci prejednáva súd verejne. Z hlavného pojednávania alebo verejného zasadnutia môže byť verejnosť vylúčená len v prípadoch ustanovených Trestným poriadkom. Rozsudok musí byť vždy vyhlásený verejne.

Ide o ústavný princíp, vzhľadom na to, že vychádza z čl. 48 ods. 2 Ústavy SR, ktorý zaručuje právo každého, aby sa jeho vec verejne prerokovala, pričom čl. 142 ods. 3 Ústavy SR deklaruje, že rozsudky sa vždy vyhlasujú verejne. Zásada verejnosti je obsiahnutá aj v čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Zásada verejnosti je zdôraznená aj v § 3 ods. 2 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch, podľa ktorého je konanie pred súdom ústne a verejné, ak osobitný zákon neustanovuje inak. V konaní pred súdom sudca, prokurátor a advokát používajú úradný odev.

Zásada verejnosti sa považuje za jednu zo základných záruk kontroly verejnosti nad výkonom súdnictva, aj za významný prostriedok výchovy občanov. Zvyšuje pocit zodpovednosti sudcov za výkon súdnictva, vedie sudcov k presnosti a dôslednosti pri vedení procesu a dodržiavaní zákonov. Je tiež významným prostriedkom upevňovania autority súdov. Uplatňovanie tejto zásady je aj významnou zárukou pre obžalovaného, že pred zrakmi verejnosti sa budú dôsledne zachovávať všetky jeho práva, zvlášť právo na obhajobu, že bude môcť

¹⁷¹ Rovnako tak je aj konanie pred sudcom pre prípravné konanie osobitným spôsobom konania, viac k sudcovi pre prípravné konanie pozri podkapitulu 3.3.

pred verejnosťou dokazovať svoju nevinu. Aplikácia zásady verejnosti teda spĺňa funkciu výchovnú, preventívnu, ale tiež kontrolnú.¹⁷² Zásada verejnosti je nesporne dôležitou zárukou zákonnosti trestného konania a zahŕňa najmä právo na verejné prerokovanie veci a právo na verejné vyhlásenie rozsudku. Zatiaľ čo právo na verejné prerokovanie veci môže podliehať obmedzeniam ustanoveným v zákone, právo na verejné vyhlásenie rozsudku platí bez výnimky.

Zásada verejnosti sa v trestnom konaní uplatňuje len v rámci štádia konania pred súdom, pretože prípravné konanie je striktné neverejné. Zo zásady verejnosti ustanovuje Trestný poriadok hneď niekoľko výnimiek, ktoré možno rozlišovať v závislosti od toho, či ide o výnimky obligatórne alebo fakultatívne.

Fakultatívnymi dôvodmi, pre ktoré môže byť verejnosť vylúčená, sú situácie predvídané samotným Trestným poriadkom, a to, ak by verejné prejednávanie veci ohrozilo tajomstvo chránené osobitným zákonom, verejný poriadok, mravnosť alebo bezpečnosť alebo ak to vyžaduje iný dôležitý záujem obžalovaného, poškodeného, jeho blízkych osôb alebo svedkov. Obligatórnymi dôvodmi, pre ktoré verejnosť musí byť vylúčená, sú výsluch agenta a ak ide o ochranu utajovaných skutočností. Aj keď súd nerozhodne o vylúčení verejnosti, má právo odoprieť prístup na hlavné pojednávanie maloletým osobám a osobám, u ktorých je obava, že by rušili dôstojný priebeh hlavného pojednávania.

Ustanovenie § 2 ods. 18 TP formuluje zásadu ústnosti, z ktorej vyplýva generálne pravidlo, že konanie pred súdom je ústne a výnimky ustanovuje Trestný poriadok. Zásada ústnosti znamená, že súd rozhoduje na základe ústneho prednesu strán a ústne vykonaných dôkazov. Obvinený, svedkovia či znalci musia vypovedať ústne, takisto listiny, ktorými sa vykonáva dôkaz, sa na hlavnom pojednávaní čítajú nahlas. Uvedené súvisí aj so zásadou verejnosti, pretože aby verejný proces mohol naplniť svoj účel, musí byť vykonaný v ústnej forme. Súdny proces vykonaný ústnym prejavom vytvára optimálne predpoklady na zistenie skutkového stavu, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti.¹⁷³

Napriek tomu, že zásada ústnosti je v konaní pred súdom pravidlom, existujú z nej aj viaceré výnimky predvídané Trestným poriadkom. Ide napríklad o možnosť prečítať zápisnicu o výpovedi svedka namiesto výsluchu svedka alebo o možnosť nenariaďovať vo veci hlavné pojednávanie a namiesto toho vydať trestný rozkaz.

Ustanovenie § 2 ods. 19 TP zakotvuje zásadu bezprostrednosti, podľa ktorej pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na

¹⁷² KURILOVSKÁ, L. § 2. Základné zásady trestného konania. In ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 42.

¹⁷³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha : C. H. Beck, 2013, s. 50 – 51.

neverejnóm zasadnutí smie súd prihliadnúť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak Trestný poriadok neustanovuje inak. Zásada bezprostrednosti veľmi úzko súvisí a nadväzuje na zásadu verejnosti a ústnosti.

Podľa zásady bezprostrednosti má súd rozhodnúť na základe vytvorenia si bezprostredného názoru z vykonaného pojednávania. Do úvahy sa berú dôkazy, ktoré boli vykonané priamo, ústne a bezprostredne v konaní pred súdom. Súd by nemal prihliadať na dôkazy, ktoré neboli bezprostredne pred ním vykonané. Súd môže rozhodnúť len na základe dôkazov, ktoré sa vykonali predpísaným spôsobom v konkrétnej veci. Zo zásady bezprostrednosti vyplývajú dve základné procesné pravidlá, a to:

1. pravidlo nezmeniteľnosti zloženia súdu, podľa ktorého sa na rozhodovaní môže zúčastniť len ten sudca, ktorý sa na konaní zúčastnil od začiatku až do konca, pričom na dodržanie tohto pravidla, najmä ak sa predpokladá, že bude hlavné pojednávanie realizované v rámci viacerých termínov a celkovo bude trvať dlhšie najmä z dôvodu rozsiahleho dokazovania, slúži procesný inštitút náhradného sudcu,
2. pravidlo neprerušiteľnosti súdneho konania, podľa ktorého má súd rozhodovať na základe čerstvého a bezprostredného dojmu, najmä z dôkazov pred ním vykonaných, a to vrátane záverečných rečí, v ktorých strany predniesli svoje stanoviská k vykonaným dôkazom a návrhy na rozhodnutie súdu vo veci samej.

3.17 Zásada práva na materinský jazyk

Ustanovenie § 2 ods. 20 TP zakotvuje zásadu práva na materinský jazyk, na základe ktorej je garantované právo na tlmočníka a prekladateľa v prípadoch, ak obvinený, jeho zákonný zástupca, poškodený, zúčastnená osoba alebo svedok vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie. Zásadu práva na materinský jazyk možno vnímať ako deklaráciu oprávnenia používať v trestnom konaní jazyk, ktorému dotknutá osoba rozumie. Právo na tlmočenie a preklad pre tých, ktorí nehovoria jazykom konania alebo mu nerozumejú, je upravené v čl. 6 Dohovoru. Na úrovni Európskej únie má v tomto smere významné miesto smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, ktorej cieľom je stanovenie spoločných minimálnych pravidiel, ktoré majú zabezpečovať bezplatnú a primeranú jazykovú pomoc, ktorá umožní podozrivým alebo obvineným osobám plne uplatniť ich právo na obhajobu a zaručiť im spravodlivý proces.

V zmysle zaužívanej judikatúry Slovenskej republiky však právo používať jazyk, ktorému dotknutá osoba rozumie, automaticky nezakladá právo na

zasielanie rozhodnutí a iných písomností vydaných v rámci trestného konania v slovenskom jazyku v preklade do jazyka, ktorému táto osoba rozumie. Písomnosti vydané v rámci trestného konania v slovenskom jazyku v súvislosti s konaním súdu doručujú súdy procesným stranám, ktoré neovládajú tento jazyk, bez prekladu do ich materinského jazyka.¹⁷⁴ Podľa právnej vety rozhodnutia Najvyššieho súdu SR z 23. januára 2019, sp. zn. 7 Sžk 44/2017, „z Ústavy Slovenskej republiky, Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Trestného poriadku nemožno bez ďalšieho vyvodit' povinnosť orgánov činných v trestnom konaní konať v inom než v úradnom slovenskom jazyku, ale ani povinnosť uvedených orgánov zabezpečiť pre procesné strany preklad písomností, ktoré sú predmetom alebo výsledkom ich konania do jazyka strany, ktorá neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie“.

Ak vypovedá pred súdom ako svedok osoba, ktorá neovláda slovenský jazyk, musí súd pribrať tlmočníka aj vtedy, keď predseda senátu ovláda jazyk, v ktorom svedok vypovedá.¹⁷⁵ Ak obvinený vyhlási kedykoľvek v trestnom konaní, že žiada o pomoc tlmočníka, aby tak mohol používať svoj materinský jazyk, je povinnosť orgánov činných v trestnom konaní jeho požiadavke vyhovieť, i keď v predchádzajúcich štádiách konania tlmočníka nežiadal a bolo zrejmé, že je schopný komunikovať v jazyku, v ktorom sa vedie konanie. Ak nie je tlmočník na žiadosť obvineného zaistený, ide o podstatnú vadu konania, ktorou dochádza k výraznému ukráteniu práv obvineného. To však nič nemení na zákonnosti procesných úkonov vykonaných bez účasti tlmočníka v situácii, kde obvinený pred ich vykonaním vyhlásil, že rozumie jazyku a tlmočníka nežiada.¹⁷⁶ Vyhlásenie obhajcu pred výsluchom obvineného, že trvá na tom, aby bol pri výsluchu prítomný tlmočník, je potrebné považovať za vyhlásenie podľa čl. 47 ods. 3 Ústavy SR, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie.¹⁷⁷

3.18 Zásada ochrany práv poškodeného

Ustanovenie § 2 ods. 21 TP vyjadruje zásadu ochrany práv poškodeného v trestnom konaní, ktorá bola do Trestného poriadku inkorporovaná v dôsledku transpozície smernice o ochrane obetí trestných činov¹⁷⁸. Uvedená zásada ukladá

¹⁷⁴ R 42/1976.

¹⁷⁵ R 29/1981.

¹⁷⁶ Rč 30/2002.

¹⁷⁷ Nález Ústavného súdu SR zo 4. júla 2001, sp. zn. III. ÚS 39/01.

¹⁷⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne norma v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012, s. 57).

orgánom činným v trestnom konaní a súdu povinnosť vytvoriť adekvátny priestor poškodenému na plné uplatnenie jeho práv, pričom je explicitne vyjadrená povinnosť, aby bol poškodený informovaný o svojich právach takým spôsobom, aby im porozumel. Teda nielen formálne nechať písomné poučenie o právach podpísať, ale procesné práva poškodenému dôsledne a vhodným spôsobom vysvetliť. Rovnako táto základná zásada trestného konania ukladá orgánom činným v trestnom konaní a súdu, aby sa viedlo trestné konanie s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému a rodinným príslušníkom obete podľa osobitného zákona o obetiach trestných činov. Táto zásada ochrany práv poškodeného v trestnom konaní kladie požiadavku orgánom činným v trestnom konaní a súdu na individualizáciu prístupu k poškodenému, pričom vyslovene sa žiada zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť, a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia zákona o obetiach trestných činov nie sú touto základnou zásadou trestného konania dotknuté. Na druhej strane ale istá dvojkoľajnosť – poškodený a jeho práva a obeť a jej práva – spôsobuje určitú mieru zmätočnosti a nejednoznačnosti v aplikačnej praxi.¹⁷⁹

¹⁷⁹ PROKEINOVÁ, M., LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2021, s. 80.

ZÁVER

V uvedenej publikácii sa autori pokúsili analyzovať jednotlivé zásady trestného práva. Presný výpočet zásad trestného práva hmotného v súčasnosti v Trestnom zákone absentuje. Ide o stav, ktorý je neporovnateľný s trestným právom procesným, v rámci ktorého sú zásady vyjadrené v § 2 TP. V rámci návrhov *de lege ferenda* navrhujeme, aby boli do Trestného zákona zavedené základné zásady trestného práva hmotného v podobe úvodných článkov v tomto znení:

„Čl. 1

Trestné právo chráni najdôležitejšie záujmy fyzických osôb a právnických osôb, záujmy Slovenskej republiky a Európskej únie.

Čl. 2

Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a akú sankciu, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.

Čl. 3

Trestnú zodpovednosť páchatel'a a trestnoprávne následky s ňou spojené možno vyvodzovať len v prípade, že ide o konanie spoločensky závažné a škodlivé, a v prípadoch, v ktorých nepostačuje vyvodenie zodpovednosti podľa iného právneho predpisu.

Čl. 4

Súd ukladá taký druh sankcie, ktorá plní základné funkcie trestného práva: ochrannú, regulatívnu, preventívno-výchovnú a represívnu.

Čl. 5

Zavinenie je podmienkou vyvodenia trestnej zodpovednosti. Trestnú zodpovednosť nemožno vyvodiť voči tomu, u koho zavinenie absentuje.

Čl. 6

Súd pri každom odsudzujúcom rozsudku zváži uloženie alternatívneho trestu.

Čl. 7

Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na poľahčujúcu okolnosť, priťažujúcu okolnosť, okolnosť, ktorá podmieňuje uloženie trestu pod zákonom ustanovenú dolnú hranicu trestnej sadzby, alebo okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby.

Čl. 8

V prípade, že právna norma obsiahnutá v tomto zákone vyvoláva pochybnosti, je nutné ju vykladať tak, že sa prihliadne na význam pre páchatel'a najpriaznivejší. Analógia je prípustná len v prospech páchatel'a.“

Výpočet uvedených zásad predstavuje, podľa nášho názoru, kvalitný legislatívny základ pre ich prípadné budúce dopĺňanie.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Primerane pozri STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava : C. H. Beck, 2020, s. 88.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BELEŠ, A. Pojem, funkcie, zásady, pramene trestného práva, pôsobnosť Trestného zákona. In BURDA, E., BELEŠ, A., ĽORKO, J., MIHÁLIK, S. *Trestná zodpovednosť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022.

BURDA, E. Kritériá uplatňovania princípu ultima ratio. In ĽORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016.

BURDA, E. *Nutná obrana a ďalšie okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu*. Praha : C. H. Beck, 2012.

BURDA, E. K § 4. In BURDA, E., KORDÍK, M., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T. a kol. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Komentár*. Bratislava : C. H. Beck, 2018.

BURDA, E., BELEŠ, A., ĽORKO, A., MIHÁLIK, S. *Trestná zodpovednosť*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022.

CESARE, B. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava : Kalligram, 2009.

ČENTĚŠ, J. *Trestný zákon – Veľký komentár*. Bratislava : Eurokódex, 2015.

ČENTĚŠ, J., ŠANTA, J. Princíp ultima ratio a vybrané aspekty ekonomickej kriminality. In ĽORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016.

DAVID, O., LAIRD, K. *Criminal law*. Oxford : Oxford University Press, 2018.

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.

JELÍNEK, J. Koncepcie trestní odpovědnosti právnických osob. In *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2017, roč. 63, č. 2.

JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. Praha : Leges, 2019.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 7. vyd. Praha : Leges, 2019.

JELÍNEK, J., HERCZEG, J. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Komentář s judikaturou*. 2. vyd. Praha : Leges, 2012.

KLÁTIK, J. Presadenie princípu ultima ratio z teoretickej roviny do aplikačnej praxe. In ĽORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016.

KLIMEK, L. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020.

KORDÍK, M. *Trestnoprávna rovina COVID-19 a reakcia na blog Doc. Škrobáka*. Dostupné na: <<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2020/03/18/trestnopravna-rovina-covid-19-a-reakcia-na-blog-doc-skrobaka/>>.

KORDÍK, M. Vývoj ne bis idem v judikatúre ESD a ESEP. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2017.

KRÁSNÁ, P. Odsúdený ako subjekt trestného konania – účinné zníženie rizík sociálneho vylúčenia odsúdených – „Šanca na návrat“. In MARKOVÁ, V., STRÉMY, L. (eds.) *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 9. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2019.

KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania účel a základná limitácia*. Šamorín : Heuréka, 2013.

MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk.

MENCEROVÁ, I. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 3. vyd. Šamorín : Heuréka, 2021.

MIHÁLIK, S. Chránená osoba a výskum pričítavania daného kvalifikačného znaku ako okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby. In *Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva*. Praha : Nakladateľství Leges, 2021.

MUSIL, J. Respektuje český zákonodárce princíp subsidiarity trestné represe? In *Kriminalistika*. 2007, roč. 40, č. 3.

MUSIL, J. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. In *Trestní právo*. 1998, č. 1.

NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné. I. Obecná část*. 5. vyd. Praha : ASPI, 2007.

PROKEINOVÁ, M., LACIAK, O. *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2021.

SIEGEL, L. J. *Criminology: The Core*. 4. vyd. Boston : Cengage Learning, 2010.

STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava : C. H. Beck, 2020.

STRÉMY, J., TURAY, L. Vybrané aspekty zodpovednosti v korporátnych štruktúrach v kontexte obchodného i trestného práva. In *Notitiae Iudiciales*. 2018, roč. IV, č. 1.

ŠAMKO, P. *Daňové podvodné konania a ich dokazovanie*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015.

ŠAMKO, P. Ešte raz k účinnej ľútosti a daňovým trestným činom. In *Justičná revue*. 2008, č. 12.

ŠAMKO, P. *Niekoľko kritických poznámok k aktuálnej judikatúre Najvyššieho súdu SR*. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a155-niekoľko-kritických-poznamok-k-aktualnej-judikature-najvyššieho-sudu-sr>>.

ŠAMKO, P. *Priznanie obvineného ako „koruna dôkazov“ a podanie obžaloby „za každú cenu“*. Dostupné na: <<http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1119-priznanie-obvineného-ako-koruna-dokazov-a-podanie-obžaloby-za-kazdu-cenu>>.

ŠANTA, J. Účinná ľútosť a daňové trestné činy. In *Justičná revue*. 2008, č. 4 – 7.

ŠÁMAL, P. Subsidiarita trestní represe ve vztahu k jednotlivým skutkovým podstatám trestných činů v trestním zákoníku. In *Trestněprávní revue*. 2010, č. 5.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2012.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2016.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012.

ŠTRKOLEC, M. *Zákonnost' v trestnom práve*. Bratislava : C. H. Beck, 2022.

TURAYOVÁ, Y. Teoreticky o ultima ratio (ultima ratio – princíp alebo zásada). In ĽORKO, J., BELEŠ, A. (eds.) *Trestné právo ako ultima ratio – hmotnoprávne a procesnoprávne aspekty*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2016.

TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L. a kol. *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Medzinárodné a európske aspekty, právno-teoretické východiská*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014.

TURAYOVÁ, Y., TOBIÁŠOVÁ, L., ČENTĚŠ, J. *Trestná zodpovednosť právnických osôb. Vybrané aspekty trestnej zodpovednosti právnických osôb v SR*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016.

Internetové zdroje

<https://open.lib.umn.edu/criminallaw/chapter/7-2-vicarious-liability/>.

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub-&ID=36743>.

<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=465795>.

Súdne rozhodnutia

R I/1965.

R II/1965.

R 2/2015.

Uznesenie Ústavného súdu SR z 11. júna 2001, sp. zn. III. ÚS 61/01.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR z 20. decembra 1966, sp. zn. 1 Tz 62/66 (R 33/1967).

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR z 17. marca 1986, sp. zn. 4 Tz 9/1986 (R 6/1988).

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 22. júla 1997, sp. zn. 2 Tzn 56/1997 (R 20/1998).

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 20. júla 2005, sp. zn. 5 Tdo 897/2005 (Rč 54/2006).

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR z 12. decembra 2011, sp. zn. Tpj 78/2011.

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 30. januára 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012 (Rč 26/2013).

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. júna 2013, sp. zn. 4 Tdo 52/2012.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 13. augusta 2013, sp. zn. 2 Tdo 35/2013 (R 96/2014).

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 22. apríla 2015, sp. zn. 3 Tdo 25/2014.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 12. decembra 2017, sp. zn. 4 Tdo 12/2016.

Rozsudok Krajského súdu Prešov zo 7. februára 2019, sp. zn. 8 To 27/2018.

O AUTOROCH

Mgr. Petra Dražová, PhD. (1993) je absolventkou Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v odbore právo (2018), kde v júni 2021 získala doktorát v odbore trestné právo s témou dizertačnej práce *Elektronické dôkazy v trestnom konaní*. V rámci doktorandského štúdia absolvovala výskumný pobyt na Univerzite vo Viedni (2020). Počas vysokoškolského štúdia pôsobila na pozícii právneho asistenta v advokátskej kancelárii, neskôr absolvovala odbornú stážu na Okresnom súde Bratislava I, ako aj na Špecializovanom trestnom súde v Pezinku. Od roku 2018 vykonáva prax advokátskeho koncipienta v renomovanej advokátskej kancelárii poskytujúcej právne služby najmä v odvetví trestného práva. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Ústave práva informačných technológií a práva duševného vlastníctva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde, okrem iného, vedie kurzy Právo informačných a komunikačných technológií a Dokazovanie. Vo svojej odbornej a vedeckej činnosti sa zameriava na problematiku elektronických dôkazov, osobitne vo vzťahu k zaisťovaniu dát na účely trestného konania, kybernetickú kriminalitu, je riešiteľkou viacerých projektov a aktívne sa zúčastňuje vedeckých konferencií, seminárov a workshopov doma i v zahraničí.

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD. (1993) pôsobí od roku 2020 ako odborný asistent na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Doktorandské štúdium ukončil na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 2020 v študijnom odbore právo (študijný program trestné právo). Vo svojej vedeckej a výskumnej činnosti sa venuje širokému spektru otázok spojených s trestným právom hmotným (so zameraním sa na znaky skutkovej podstaty trestného činu a na aplikačné problémy s tým spojené), rovnako tak vybraným otázkam trestného práva procesného (so zameraním sa na efektívnosť trestného konania a na činnosť znalcov v trestnom konaní). V roku 2021 vydal vedeckú monografiu s názvom *Príčinná súvislosť v práve a v trestnom práve* v nakladateľstve C. H. Beck. V rámci svojej výskumnej činnosti bol a v súčasnosti aj je členom riešiteľských kolektívov niekoľkých výskumných projektov na národnej úrovni. Vo svojej pedagogickej činnosti sa venuje primárne výučbe trestného práva hmotného, rovnako participuje na výučbe aplikovaného predmetu „Aplikované trestné právo, finančné právo a hospodárske právo“ spoluzabezpečovaného Katedrou trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

JUDr. Lukáš Turay, PhD. (1993) je absolventom Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Počas štúdia absolvoval stáž na Ministerstve spravodlivosti SR, Najvyššom súde SR a na Okresnej prokuratúre Bratislava I. Už ako študent publikoval viacero odborných článkov z oblasti trestného práva a aktívne sa zúčastňoval na vedeckých konferenciách v Slovenskej republike aj v zahraničí. V súčasnosti je odborným asistentom na Katedre trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Od apríla 2019 pôsobil na Generálnom riaditeľstve Zboru väzenskej a justičnej stráže na odbore výkonu väzby a výkonu trestu odňatia slobody. V roku 2020 obhájil rigoróznú prácu na tému *Quo vadis trestná politika?*. V roku 2021 úspešne obhájil dizertačnú prácu s názvom *Kriminalita bielych golierov*. Vo svojej odbornej a vedeckej činnosti sa zameriava na trestné právo hmotné a kriminológiu. Je autorom alebo spoluautorom viacerých vedeckých a odborných štúdií a článkov. Je spoluriešiteľom viacerých grantov.

ZÁSADY TRESTNÉHO PRÁVA HMOTNÉHO A PROCESNÉHO

Dražová Petra
Mihálik Stanislav
Turay Lukáš

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer SR s. r. o.,
Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava,
v roku 2022 ako svoju 1592. publikáciu.
Zodpovedná redaktorka Mgr. Monika Poláková
Obálka a grafická úprava Pavol Markov PAMART
Prvé vydanie
Počet strán 96

e-mail: distribucia@wolterskluwer.sk
tel.: +421 2 58 10 20 17

ISBN 978-80-571-0533-6 (brož.)
ISBN 978-80-571-0534-3 (pdf)